

THE INTERACTION OF ORAL AND WRITTEN TRADITIONS
IN THE WORKS OF ÂŞIK MAKSUT FERYADÎ

E. NİSAN ERDEM

BOĞAZIÇI UNIVERSITY

2023

THE INTERACTION OF ORAL AND WRITTEN TRADITIONS
IN THE WORKS OF ÂŞIK MAKSUT FERYADÎ

Thesis submitted to the
Institute for Graduate Studies in Social Sciences
in partial fulfillment of the requirements for the degree of

Master of Arts
in
Turkish Language and Literature

by
E. Nisan Erdem

Boğaziçi University

2023

ÂŒIK MAKSUT FERYADÎ'NİN ESERLERİNDE
SÖZLÜ VE YAZILI GELENEĞİN ETKİLEŒİMİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans Tezi

E. Nisan Erdem

Boğaziçi Üniversitesi

2023

DECLARATION OF ORIGINALITY

I, E. Nisan Erdem, certify that

- I am the sole author of this thesis and that I have fully acknowledged and documented in my thesis all sources of ideas and words, including digital resources, which have been produced or published by another person or institution;
- this thesis contains no material that has been submitted or accepted for a degree or diploma in any other educational institution;
- this is a true copy of the thesis approved by my advisor and thesis committee at Boğaziçi University, including final revisions required by them.

Signature.....

Date .....

ABSTRACT

The Interaction of Oral and Written Traditions in the Works of Âşık Maksut Feryadî

In this thesis, what it means to be a minstrel in the contemporary literary environment in Turkey is examined, and for this, the poems of Maksut Koca (Feryadî), his performance-based literary activity and strategies to make himself visible in the public socio-economically are used as examples. In the first part of the study, the electronic medium, which has become increasingly widespread today and is important for positioning the minstrel literature in the cultural production of the modern age, has been examined in detail within the framework of Walter Ong's concept of secondary orality. In the second part, the relationship between Maksut Koca's works and his life with oral, written and contemporary electronic media is studied. In the third chapter, it has been taken into account that there is not only a linear relationship between the work, the author and the reader, but also a capital relationship, and that there are intermediaries in the process of the creation and printing of the work. For this reason, today's minstrel literature is viewed as a "literary event" in which books and secondary orality play a role in its circulation. In this part, which is shaped as a study of literary sociology, minstrel books, publishing houses and Maksut Koca's printed work *Sular Yandı* are examined. At the end of the study, the written text of two interviews with Maksut Koca is added.

ÖZET

Âşık Maksut Feryadî'nin Eserlerinde Sözlü ve Yazılı Geleneğin Etkileşimi

Bu tezde Türkiye’de, çağdaş edebiyat ortamı içerisinde âşık olmanın ne anlama geldiği incelenmiş, bunun için de günümüz âşıklarından Maksut Koca’nın (Feryadî) şiirleri, performansa dayalı edebî etkinliği ve sosyo-ekonomik olarak bu kamuda kendisini görünür kılma stratejileri örnek olarak kullanılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde günümüzde gittikçe yaygınlaşan ve âşık edebiyatını modern çağın kültürel üretimi içerisinde konumlandırmak adına önemli olan elektronik ortam, Walter Ong’un ikincil sözlü kültür kavramı çerçevesinde detaylı olarak incelenmiştir. İkinci bölümde Maksut Koca’nın eserleri ve hayatının sözlü, yazılı ve çağdaş elektronik ortam ile ilişkisi üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise edebiyatın içerisinde sadece eser, yazar ve okurdan oluşan çizgisel bir ilişki değil sermaye ilişkisi de olduğu; eserin oluşma, basılma sürecinde araçlar bulunduğu göz önüne alınmıştır. Bu sebeple günümüzdeki âşık edebiyatına, dolaşıma girmesinde kitap ve ikincil sözlü kültür ortamlarının rol aldığı bir “edebî olay” olarak bakılmış, edebiyat sosyolojisi çalışması olarak şekillendiren bu kısımda âşık kitapları, yayınevleri ve Maksut Koca’nın matbu eseri *Sular Yandı* incelenmiştir. Çalışmanın sonuna Maksut Koca ile yapılan iki mülakatın yazılı metni de eklenmiştir.

TEŞEKKÜR

Beni ilkokula bıraktığı sabahlarda “Dalları bastı kiraz”ı ya da “Ey benim divane gönlüm, dağlara düştü yalnız”ı söyleyerek çocukluğumdan itibaren türküleri -aslında her şeyi, herkesi ve tüm dünyayı- sevmemi sağlayan babama, âşık edebiyatı çalışmak aklıma düştüğü andan itibaren beni destekleyen, tüm görüşmelerimizde ilk kez çalıştığım bu alana dair bana pek çok şey öğreten ve kendileriyle çalışmaktan son derece mutlu olduğum danışman hocalarım Dr. Zeynep Oktay ve Dr. Veysel Öztürk’e, tez savunmama katılan ve değerli yorumlarıyla katkıda bulunan hocalarım Dr. Fatih Altuğ, Doç. Dr. Urum Ulaş Özdemir ve Prof. Dr. Arzu Öztürkmen’e, kendisiyle tanışmaktan ve Halkalı’daki Âşıklar Otağı’nda bulunmaktan mutluluk duyduğum Âşık Maksut Koca’ya, beni yayınevinde ağırlayan ve âşık edebiyatı yayıncılığı hakkında değerli bilgiler veren Adil Ali Atalay ile bana içtenlikle yardımcı olan Can Yayınları çalışanı Betül Hakverdi’ye, on beş senedir hep olduğu gibi bu tezi yazarken de yanımda olan, beni ilgiyle dinleyen dostum Rûveyda Korkut’a, çalışmam için en az benim kadar heyecanlanan, Halkalı’ya giden uzun yolları beraber arşınladığımız dostum Şule Pire’ye, bu tezin çok büyük bir bölümünü Bostancı’da sahip olduğu kafede yazdığım, bana sadece şehrin en güzel kafesini değil kalbini de açan Nina Kirilova’ya ve hayatımdaki tek ozan Ozan Şahin’e çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1: GİRİŞ: İKİNCİL SÖZLÜ KÜLTÜR ve ÂŞIK EDEBİYATI	1
1.1 İkincil sözlü kültür ve elektronik çağ.....	1
1.2 Âşık edebiyatının geçmişten günümüze üretim mecraları: sözlü ve yazılı ortam	5
1.3 Elektronik ortam: kaset, radyo, televizyon, internet, sosyal medya.....	8
1.4 Elektronik kültür ortamında değişip dönüşen âşıklar ve âşıklık sanatı... 23	
1.5 Sözlü, yazılı ve elektronik kültürün/mecranın kesişim noktasında âşık edebiyatı	31
BÖLÜM 2: 21. YÜZYILDA BİR ÂŞIK: SÖZLÜ, YAZILI VE İKİNCİL SÖZLÜ KÜLTÜR MECRALARINDA MAKSUT KOCA (FERYADÎ)	34
2.1 Maksut Koca'nın hayatı	35
2.2 Maksut Koca'nın sözlü kültür mecralarındaki faaliyetleri.....	37
2.3 Maksut Koca'nın yazılı kültür mecralarındaki faaliyetleri	42
2.4 Sözden yazıya geçişin yarattığı kırılma ve Maksut Koca.....	43
2.5 Maksut Koca'nın ikincil sözlü kültür mecralarındaki faaliyetleri	47
BÖLÜM 3: MATBUAT AĞI, DOLAŞIM, TİCARİ İLİŞKİLER VE ÂŞIK EDEBİYATI	60
3.1 İlk matbu âşık eserleri: destanlar.....	60
3.2 Kitapçıklar ve antolojiler	65
3.3 Âşık kitapları ve yayınevleri	68
3.4 <i>Sular Yandı</i>	72
BÖLÜM 4: SONUÇ.....	81

EK A: UZUN ÖZET (EXTENDED ABSTRACT)	86
EK B: MAKSUT KOCA İLE MÜLAKAT (I)	90
EK C: MAKSUT KOCA İLE MÜLAKAT (II).....	124
ELEKTRONİK KAYNAKÇA.....	158
KAYNAKÇA.....	160

BÖLÜM 1

GİRİŞ: İKİNCİL SÖZLÜ KÜLTÜR ve ÂŞIK EDEBİYATI

1.1 İkincil sözlü kültür ve elektronik çağ

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte mevcut sanat dallarının icralarında ve muhataplarına ulaştırılmasında çeşitli değişiklikler meydana gelmiştir. Âşık edebiyatı da değişime uğrayan kültür üretimlerinden bir tanesidir. Sözlü şiir geleneğine bağlı âşık edebiyatı geleneksel mecralarından gittikçe kopmuş; sırasıyla sözlü, yazılı ve çağdaş elektronik ortamda çeşitli âşıklar tarafından üretilerek zamanın şartlarına uyum sağlamıştır. Bu değişim ve dönüşümün niteliğini anlayabilmek ve ister tek bir âşığın edebî üretimini ister bir bütün olarak âşık edebiyatını modern çağın kültürel üretimi içerisinde konumlandırmak için yeni yaklaşım ve kavramlara ihtiyaç duyulduğu ortadadır. Walter J. Ong'un tanımladığı ve günümüzde uygulama alanları genişleyen, etkisi gittikçe artan ikincil sözlü kültür kavramı, âşık edebiyatının çeşitli kültür ortamları içerisinde nasıl değişip dönüştüğünü anlamamız açısından önem taşımaktadır. Günümüzdeki âşık edebiyatını bu şekilde ele almak ikincil sözlü kültürün yerel bir bağlamda nasıl tanımlanabileceği üzerine düşünmemizi, ikincil sözlü kültür ortamına uyum sağlamış bir âşık olmanın ne anlama geldiğini incelememizi ve âşıklığın geçmişte kalan bir gelenek değil aksine asırlardır değişim, dönüşüm geçiren, güncel bir alan olduğuna örneklerle işaret etmemizi sağlayacaktır.

Âşık “Kendisinin veya başkalarının şiirlerini saz eşliğinde çalıp söyleyen ve halk hikâyeleri anlatan saz şairi” şeklinde tanımlanır (Albayrak, 2010, s. 27). Âşık geleneğinin temsilcileri “âşık” kelimesinin yanı sıra “halk şairi, halk âşığı, ozan, halk ozanı” gibi farklı şekillerde de adlandırılmıştır. İsimler farklı olsa da ortak noktaları

saz çalmaları, çoğunlukla hece, bazense aruz ölçüsüyle âşık şiiri üretmeleri, irticalen şiir söyleme yeteneğine sahip olmaları, geleneği yaymak için çabada bulunmaları, örneğin gezgin bir âşık olarak sanatlarını başka coğrafyalara yaymalarıdır. Bars (2020), herhangi bir şairin halk edebiyatı dil, vezin ve nazım türlerinde; sözlü, yazılı veya elektronik ortamlarda eserler meydana getirmesinin onun âşık olarak görülmesi için yeterli olmadığını belirtir. Zira âşığın öncelikle gelenekten haberdar olması ve geleneğin eğitim sürecinden geçmesi gerekmektedir. Belirli bir icra esnasında saz çalan ve aklına her gelen şiiri söyleyen kişiler âşık olamaz. Bars, âşık olmanın asgari şartını halk edebiyatı tür ve şekillerinde ortaya konulan ürünleri, saz eşliğinde geleneksel olarak bir izleyici/dinleyici kitlesi karşısında sunabilmek olduğunu söyler. Ona göre bir âşık, fasıl yapabilen, eserlerini saz eşliğinde icra eden, rüyasında bade içen, karşılaşmalarda irticalen şiir söyleyebilen, hikâye anlatan, askı indiren ve muamma çözen, seyahat eden, aktarıcı veya yaratıcı olan, halk şiiri tür ve şekillerine hakim olan kişidir. Bir âşık bunların tümüne sahip olmayabilir ancak bu özelliklerden bir kısmını âşık fasılları esnasında kullanabilen kişiye “âşık” denir. (s.190, 191). Görüldüğü üzere âşık, sazı ve sözü bir araya getiren, bunu yaparken de bir geleneğin temsilcisi olan kişidir. Ancak sanatını bugüne taşıması ve onu kitesine tanıtmayı için temsilcisi olduğu gelenekle günceli iç içe geçirmesi gerekmektedir. Dolayısıyla âşıklığın değişmeyen kurallar bütününden oluştuğunu, geleneğin katı ilkelerinden meydana geldiğini düşünerek âşıklığı tek bir tanıma indirgemek doğru olmayacaktır. Nitekim günümüzde arkaik ve geleneğin sabit kurallarına, mecralarına bağlanan değil aksine günün şartlarına uygun eserler üreten âşıklarla karşı karşıyayız. Bu durum ikincil sözlü kültür ortamının tüm imkanlarını kullanan âşıklarda oldukça belirgindir.

İkincil sözlü kültür kavramı ilk kez Amerikalı edebiyatçı, tarihçi ve filozof Walter J. Ong tarafından kullanılmıştır. Ong 1982’de yayımlanan *Orality and*

Literacy: The Technologizing of the Word (Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözlü Teknolojileşmesi) adlı eserinde bu kavramı açıklar ve birincil sözlü kültürle karşılaştırır. Yazı ve matbaanın varlığını dahi bilmeyen, iletişimin sadece konuşma dilinden oluştuğu birincil sözlü kültürlerle karşılık telefon, radyo, televizyon ve çeşitli ses kayıt araçları gibi elektronik araçların ikincil sözlü kültür çağını açtığını öne sürer. Sözel anlatımın tüm bu kaynaklar aracılığıyla elektronik dönüşüme uğraması, kelimelerin yazıyla başlayıp matbaayla pekiştirilen mekân bağlarını güçlendirmiş ve bilincimizi ikincil sözlü kültür çağına sokmuştur. Ong bu kültürün “katılımcı gizemi, topluluk duygusunu geliştirmesi, yaşanan anı odaklayışı, sözlü kalıpları kullanışı”yla birincil sözlü kültüre oldukça benzediğini ancak temelini yazı ve matbaadan aldığını söyler (2018, s. 161). Sadece Ong’un değil William Parry, Albert Lord, Eric McLuhan gibi araştırmacıların eserlerinde de karşımıza çıkan birincil sözlü kültür, ilk bakışta günümüze uzak ve yabancı kalan bir dünyaya ait gibi durmaktadır. Nitekim, Robert M. Fowler (1994) bahsi edilen araştırmacıların birincil sözlü kültürü ziyaret etmenin mümkün olmadığı yabancı bir dünyaya, kendilerini ise bir kış gününde tozlu seyahatnameler okuyan koltuk turistlerine benzettiğini söyler. Ancak bilgisayar, telefon, televizyon gibi araçlar günümüz ile birincil sözlü kültür arasındaki bu yabancılığı ortadan kaldırmıştır. Böylece birincil sözlü kültür eski zamanlara ait bir çalışma alanı olmaktan çıkmış, günümüzde farklı bir şekilde de olsa deneyimleyebildiğimiz bir gerçeklik haline gelmiştir. Bu yeni kültür deneyimini, yani ikincil sözlü kültürü, elektronik çağın araçları ile şekillenen, sesin ve görüntünün matbaa dönemindeki ayrışmalarından sonra tekrar bir araya geldiği bir kültür olarak özetleyebiliriz.

Ong’un sözü edilen yaklaşımından bugüne dek geçen yaklaşık kırk yılda dijital devrim yaşanmış, bu devrimin en önemli parçalarından olan internet ve sosyal medya

hayatımızı şekillendirmeye başlamıştır. Kullanıcıları gün geçtikçe artan YouTube, Facebook, Twitter, Instagram, TikTok gibi sosyal medya siteleri ikincil sözlü kültürün günümüzdeki önde gelen mecralarıdır. Bu mecralarda kayıt altına alınabilen, dolayısıyla birincil sözlü kültürün aksine kaydedildiğinde değişime kapalı olan ikincil sözlü kültürle karşı karşıyayız. Ong'un deyiimiyle yazı, matbaa ve bilgisayar sözün büründüğü teknoloji çeşitleridir. Kayıt altına alınamayan sözün önce yazı sonra da elektronik teknolojiler vasıtasıyla kalıcılık kazanması âşık edebiyatını da etkilemektedir. Âşık edebiyatının yazılı ve ikincil sözlü kültür ortamında kazandığı nitelikler bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

Yazıya geçirilen âşık edebiyatının matbaayla ve onun getirdiği ticari ilişkilerle iç içe geçmesi, üzerinde durulması gereken noktalardan biridir. Zira edebiyat sadece okur-yazar ilişkisinden ibaret değildir. Yayınevlerinin ve dağıtım ağının da içinde bulunduğu bir sermaye ağı mevcuttur. Buna rağmen âşık edebiyatının yazılı ortamdaki ürünleri bugüne dek ihmal edilmiştir. Yazılı ortamdaki ilk âşık eserlerine örnek olarak cönkler ve mecmualar gösterilmiş, günümüzde âşıkların eserlerini kitaplaştırdığı belirtilmekle yetinilmiştir (Düzgün, 2020, s. 491). Bu çalışmada cönklerden günümüze değin yazılı eserler de konu edilecek ve çağdaş âşık edebiyatına dolaşıma girmesinde kitapların da rol oynadığı edebî bir olay olarak bakılacaktır. Ancak günümüzdeki âşık edebiyatı ürünleri sözlü geleneğin icra ortamlarından ve kitaplardan daha yaygın şekilde ikincil sözlü kültür ortamları olan radyo, televizyon, internet ve sosyal medya ile dolaşımdadır. Âşık edebiyatının on altıncı yüzyılda ozan-baksı ve tekke tarzı edebiyat geleneği üzerine bağımsız bir edebiyat tarzı olarak meydana geldiği ve bu yüzyıl sonrasında geliştiği düşünülürse, teknoloji ile üretilen sözlü kültür olarak tanımlayabileceğimiz elektronik mecraların âşık edebiyatı geleneğini büyük ölçüde değişim ve dönüşüme uğrattığı, bu yeniliklerin incelenmesinin gerektiği açıktır.

1.2 Âşık edebiyatının geçmişten günümüze üretim mecraları: sözlü ve yazılı ortam

Âşıklık geleneğinin üretim ve icra mecraları sözlü ortam, yazılı ortam ve elektronik ortam olarak üçe ayrılmaktadır (Düzgün, 2020, s. 468, 491, 492). Sözlü ortam köy odaları, düğünler, pazar yerleri, panayırlar, kahvehaneler, salon programları, dernek-vakıf bürolarından oluşmaktadır. Bunlardan âşıkların türkülerini söylediği, halk hikâyeleri anlattığı kahvehaneler, âşık edebiyatının yaygınlaşmasından itibaren önde gelen sözlü ortamlarındandır (Durmaz, 2020, s. 113, 115). Nitekim, âşık edebiyatının yaygınlaşması Osmanlı döneminde kahvehanelerin açılması ile aynı zamana denk gelmektedir. Kahvehaneler âşık edebiyatı ürünlerinin yazılı ortamla tanışmasında da önemli bir yere sahiptir. Kahvehanelerle birlikte “meraklı gruplar”ı oluşmaya başlamıştır. Bu gruplar kahvehaneye gelen divan ve tekke edebiyatı mensuplarının şiirleri yazmalarından etkilenir ve kendileri de dinledikleri şiirleri kaydederler. Ayrıca büyük şehirlerdeki kahvehanelere okuma yazması olan insanların gelmeleri burada icra edilen âşık edebiyatı ürünlerinin yazılı ortama aktarılmasını sağlamıştır (Düzgün, 2020, s. 491).

Yazı, âşık edebiyatını şekillendiren ilk ve şüphesiz en mühim “teknoloji”dir. Ong, matbaa ve bilgisayar kolaylıkla teknoloji olarak nitelendirdiğimiz halde yazıyı teknoloji olarak görmekte zorlandığımızı, oysa yazının araç ve gereç kullanımını zorunlu kılan bir teknoloji olduğunu belirtir. Matbaa ve bilgisayar “dinamik sesi suskun mekâna indiren, kelimeyi andan koparan yazının açtığı yolda” ilerleyerek mümkün olan diğer teknolojilerdir (Ong, 2018, s. 101). Yazılı ortamların âşık edebiyatında ilk örneği ise “çoğunlukla âşık edebiyatı ürünlerini içeren; uzunlamasına açılan, ensiz uzun defterler” olan cönklerdir (Artun, 2014, s. 114). Cönk kelimesinin ilk kez kullanımı ve en eski cönk nüshası 15. yüzyıla tarihlenmiştir. 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra, özellikle de 19. yüzyılda yaygınlıkları artmıştır (Gökyay, 1984, s.

107-173). Cönklerde âşıkların, bazen de divan şairlerinin şiirleri, büyüler, cönk sahibinin önemli gördüğü günlerin tarihleri, mâniler, türküler, bilmeceler, halk hikâyeleri, mektuplar gibi pek çok türde eser bulunmaktadır. Belli bir metoda göre yazılmayan ve ilk derlemelerin bulunduğu kaynaklar olarak nitelendirebileceğimiz cönkler âşık edebiyatının önemli yazılı kaynaklarının başında gelir (Albayrak, 2014, s. 107). Ancak cönkün tanımlanmasında araştırmacılar arasında fikir birliği bulunmamakta, özellikle mecmua kavramı ile iç içe girmektedir. Sabri Koz (2012), cönkü içerik özelliklerine bakarak tanımlamaz. Yapraklarında ne yazılı olursa olsun, hatta bir şey yazılmasa dahi uzunlamasına açılan her yazma kitabını cönk olarak değerlendirir. Doğan Kaya ise içeriğinde halk kültürü ve edebiyatıyla ilgili metinler bulunan yazmaların, mecmuaların cönk olduğu görüşündedir (s. 159, 161). Sona (2016), cönkler ve mecmualar arasındaki farkın ciltlenme biçiminde olduğu, mecmuaların soldan sağa açılıp özel konularda derlenebilirken; cönklerin dikey olarak açıldığını ve nazım ve nesir her konuyu da barındırabildiğini öne sürer. (s. 76). Bu noktada cönk ve mecmuanın, yani el yazması kültürünün, yazılıya kıyasla sözlü kültüre daha yakın olduğunu, tamamen yazılı kültüre geçişin işareti olarak görülemeyeceğini de unutmamak gerekmektedir. Zira cönk ve mecmuaların içerikleri bugünkü gibi tek başına, sessiz okumayla değil, sesli ve toplu okumayla, icrayla okunmaktadır. Dolayısıyla yazı âşık edebiyatını sözden koparmamış, sözlü kültürle ilişkisi devam ederken yazılı kültüre yaklaştırmıştır.

Matbaa kullanımının Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren yaygınlaşmasıyla âşık edebiyatının yazılı kültür ortamına adapte olması hız kazanır. Âşıklar yazdıkları veya söyledikleri destan ve koşma hacmindeki şiirlerini bastırarak satmaya başlar. Sahaf ve bazı meraklılar bu sürece Âşık Garip gibi halk hikayelerini kitap olarak bastırmak suretiyle katılırlar (Çobanoğlu, 1999). Ancak âşık edebiyatının

sözden çıkıp yazıya daha güçlü bir şekilde adapte olması cönkler ve destanlarla değil, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren gazete, dergi ve kitapların yanı sıra üniversitelerdeki araştırmalar sayesinde olmuştur. Günümüzde ise âşıklar hem kendi eserlerini kitaplaştırmakta hem de diğer âşıkların kitaplarını edinmektedirler.

Çalışmamda âşık şiiri üzerine yoğunlaşsam dahi bu noktada âşık edebiyatının sadece manzum eserlerden ibaret olmadığı, nazım-nesir karışımı halk hikâyelerinin ve türkülü âşık hikâyelerinin de bulunduğunu hatırlamak yerinde olacaktır. Âşık olarak yetişmenin şartlarından biri de halk hikâyesi bilmek ve bunları âşık kahvehanelerinde, düğünlerde ve evlerde anlatmaktır. Âşıklar halk hikâyelerinin nesir kısımlarını ezberlerinden anlatır ve nazımlarını saz eşliğinde söylerler. Hikâyenin manzum kısımları genellikle hikâyeye adını veren kahramanlar tarafından söylenir. Örneğin Kerem ile Aslı hikâyesinin nazım kısımları Kerem'in "Ben dilden söylemem, telden söylerim" diyerek sazını ele almasıyla başlar. Dolayısıyla her ne kadar "hikâye" kelimesi akla öncelikli olarak sözü ve yazıyı getirirse de halk hikâyelerinde ezginin de önemli bir yer tuttuğu unutulmamalıdır. Halk hikâyelerinin gelenekte "sözlü", "yazma" ve "basma" şekilleri görülmektedir ve her biri kendine has şekil ve üslup özelliği gösterir. Yazma ve basma halk hikâyeleri yazıya geçmiş olsalar da sözlü kültürün özelliklerini taşırlar. Örneğin yazma hikâyelerin başlangıçlarındaki ifadeler ve kahramanların tasvirlerindeki teşbih kalıpları, "aldı bakalım ne söyledi," "aldı oğlan," "aldı kız," gibi tekrarlar bunların örnekleridir. Matbu metinlerde bu ifadeler azalsa da halk hikâyelerinin vazgeçilmezi olan şiirleri içermeleri sözlü kültürün emaresi olarak karşımıza çıkar. Şiirler sözlü ortamdaki halleri kadar hacimli olmasa da yazma ve matbu halk hikâyelerinde bulunur, hikâyeye esas karakterini verirler (Çapraz, 2021, s. 24, 25). Hikâyedeki duygu yoğunluğunun arttığı yerde bulunan bu şiirlerde anlatıcı üçüncü tekil şahıstan birinci tekil şahsa geçer. Böylece karakter ile

onu sözlü ortamda icra eden âşık arasında tiyatrodaki rol gibi özdeşlik kurulur. Üstelik bu kısımlarda âşık kendi repertuarından şiirler de okuyabilir. Ancak yazma ve matbu halk hikâyelerindeki nazımlar sazdan kopmuş olmakla kalmayıp halk hikâyelerinde ezgiyle sözün iç içe geçtiği dahi neredeyse unutulmuştur. Halk hikâyesi dinleyicilerinin ikincil sözlü kültür ortamında neredeyse hiç kalmaması, hikâye dinleme ihtiyacının yerini film ya da YouTube videoları seyretmenin almasından dolayı âşıklar eskisi gibi halk hikâyeleri öğrenmemekte ve yenilerini üretmemektedir. Eski halk hikâyelerin matbulaşması ise onları sazdan koparsa dahi arşivlenmelerini ve unutulmalarını sağlamış, ilgililerin eserlere ulaşımı kolaylaştırmıştır.

1.3 Elektronik ortam: kaset, radyo, televizyon, internet, sosyal medya

Âşık edebiyatı yirminci yüzyılda sözlü ve yazılı ortama ek olarak elektronik ortamlarla tanışmıştır. Taşlıova (2006) modern teknolojinin folklor alanındaki iletişim süreçlerini hızlandırıp genişlettiğini söyler ve elektronik kültür ortamına “[b]ağlam’ı oluşturan unsurların dışında; iletişimin bir ‘araç’a bağlı olarak gerçekleştiği ve zamana dayalı olarak çeşitlenebilen elektronik-dijital aletlerin varlığıyla gerçekleşen icra zemini” tanımını getirir (s. 92). Çobanoğlu ise (1999) “[s]öz, ezgi ve müziğin kaydedilerek dondurulduğu, söz ve müziğin icralarının kaydedilerek paketlenildiği bir mecrâ” şeklinde bir özet ortaya koyar. Türkiye’de âşık edebiyatının elektronik ortama ilk kez aktarılması Daru’l-Elhân heyetinin 1926 yılında birinci derleme gezisi münasebetiyle gerçekleşir. Bu gezide Adana, Gaziantep, Urfa, Niğde, Kayseri ve Sivas’tan 250 kadar türkü ve ezgi doğrudan notaya alınarak ve fonografla disklerle tespit edilerek derlenir. İkinci gezi 1927 yılında yapılır ve bu kez Konya, Ereğli, Karaman, Alaşehir, Manisa, Ödemiş ve Aydın civarından yaklaşık 250 tane türkü derlenir. Üçüncü derleme gezisi

İnebolu, Kastamonu, Çankırı, Ankara, Eskişehir, Kütahya ve Bursa illerine yapılır ve 200'e yakın türkü derlenir. 1929 yılındaki gezilerde ise Trabzon, Rize, Gümüşhane, Bayburt, Erzincan, Erzurum, Giresun ve Sinop dolaylarından 300 kadar türkü derlenir. Bu gezide ilk kez sinema kamerası kullanılır ve bazı oyunlar da filme alınır. (Şenel, 1999, s. 108, 109) Böylece kamera, fonograf ve diskler sayesinde pek çok elektronik ortamda muhafaza edilmiştir. Ardından gramofon ve pikaplarla plak dönemi başlamıştır. 1930'lu yıllara kadar bazı halk müziği sanatçıları seçtikleri anonim eserleri plaklara kaydetmiştir. 1930'lu yıllarda başlayan ve 1970'e kadar devam eden süreçte Âşık Veysel, Yaşar Reyhanî, Murat Çobanoğlu gibi âşıklar radyo, plaklar ve kasetler sayesinde dinleyicilerine ulaşmışlardır (Düzgün, 2020, s. 492-494). Böylece âşık ile dinleyicisinin etkileşimi değişmiş, beğeni çok daha önemli bir unsur haline gelmiştir. Dinleyici artık âşığın kasetini kendi isteğiyle, belli bir ücret karşılığında almakta ve istediği zaman istediği bölümleri dinlemektedir.

Mete Taşlıova (2006) sadece âşıklar tarafından dinleyicilere ulaşmak için kaydedilen video kasetleri değil halk tarafından amatörce kaydedilenleri de “elektronik kültür cönkleri” olarak tanımlar. Ona göre kasetler hem yazılı kültürün kayıt altına alınışı hem de sözlü kültürün iletişimi canlandırma niteliği ile önem taşır. Görsel boyutu başlı başına bir alan olan “sözel hafıza” niteliğindeki *cönk-kasetleri* amatör ve profesyonel olmak üzere iki kategoriye ayırır. İlk kategoriyi “düğün, nişan, sünnet, doğum günleri, asker uğurlama ve karşılama, Hacc'a uğurlama ve hacı karşılama, gurbete akraba/arkadaş gönderme ve karşılama, ev toplantılarında, gelen misafirlerle yapılan kayıtlar, gezi yerlerinde yapılan kayıtlar, amatör derleme kasetleri, sesi güzel olan birine söylenen türkülerin kaydedildiği kasetler, sözel ürünleri anlatabilme yeteneği olanların icralarında yapılan kayıtlar, yöreden bir âşığın misafir edildiğinde, ev icrasında yapılan kayıtlar, takvime bağlı günlerde yapılan faaliyetlerin

amatör kayıtlar” şeklinde yeni bulunan malzemelerle arttırılabilecek bölümlerle ele alır. Profesyonel kayıtlar ise “televizyon canlı yayın stüdyo kayıtları, televizyon banttan yayın stüdyo kayıtları, radyo canlı yayın stüdyo kayıtları, radyo banttan yayın stüdyo kayıtları, dış mekân canlı yayın kayıtları ve dış mekân banttan yayın kayıtları”dır. Her kategorinin sunduğu malzeme önemli olmakla beraber mevcut malzeme itibariyle en zengin kaynak durumundaki ses kasetleri başlı başına bir inceleme alanıdır. Bu kasetler ise “destan kasetleri, deyiş-türkü kasetleri, atışma kasetleri, hikâye/hikâyeli türkü kasetleri (hikâyenin bir kısmı veya bir türkünün hikâyesi) ve sipariş kasetler” şeklinde bölümlenebilir (s. 92-95).

Taşlıova (2006) elektronik cök başlığı altına aldığı tüm içeriğin başta kasetler olmak üzere sözel anlatım türleri ve görsel malzemeyi depolama gücü açısından önem taşıdığını belirtir. Âşık kasetleri gerek içerdikleri dörtlük sayısı gerek hikâye metinlerinden örnek parçalarıyla önemli bir konumdadır. Bazı firmaların daha çok ağırlık verdiği âşık kasetleri geleneğin sürekliliği açısından önemli bir yer üstlenmiştir. Taşlıova devlet politikalarının 1980’lerde değiştiğini ve 1985’lere gelene kadar kahvelerde âşık fasılları düzenlemenin “özel izin belgeleri” ile mümkün olduğunu belirtir. Zira âşık kahvelerinde oluşan kalabalıktan yerel idare tedirginlik duymuştur. 1980-1985 seneleri arasında âşık programlarından oluşan organizasyonlar da kısıtlanmış ya da hiç yapılamamıştır (s. 110, 111). Sözlü ortamda icranın engellendiği bu zamanlar ikincil sözlü kültür mecralarının âşıklık geleneğinin devamında önemli bir yer tuttuğunu gözler önüne sermektedir.

Âşık Veysel’in 1934-1935 yıllarında İstanbul Radyosu’nda mikrofon başına geçmesiyle âşık edebiyatı radyonun ikincil sözlü kültür ortamında da temsil edilmeye başlanmıştır (Fidan, 2017, s. 63). Bu sayede âşık edebiyatı geleneksel sözlü icra ortamlarının yanı sıra elektronik bir araçla pek çok kişiye ulaşmıştır. Eric Havelock

The Muse Learns to Write (1986) eserinde radyonun ikincil sözlü kültürün yaygınlık kazanmasında önemli bir yer tuttuğunu belirtir. Zira radyo sayesinde tek bir kişinin tek bir ortamdaki gelen sesi, dünyanın pek çok ortamındaki pek çok kişiye ulaşabilmektedir. Havelock Ekim 1939'da Hitler'in yaptığı bir konuşmayı radyoda dinler. Toronto'da öğretmen ve öğrencilerin toplanarak dinlediği bu konuşmanın göz açıp kapayıncaya kadar geçen bir sürede aradaki binlerce kilometreye rağmen pek çok kişiye ulaşmasından etkilenen Havelock radyoyu "sözlü büyü" (*oral spell*) olarak tanımlar. Havelock'a göre elektronik medya tarafından yeniden şekillenen, üretilen, değiştirilen ve organize edilen radyo, sözlü bir mitolojinin canlandığı, sözlü kültürün yeniden doğduğu yerdir. Radyoda konuşan kişiler bir nevi birincil sözlü kültür çağının ozanlarını andırmaktadır ancak bu kez konuşan kişilerin sözlü güçleri daha önce var olan, hayal edilenin çok ötesindedir. Radyo her ne kadar birincil sözlü kültüre ait gibi dursa da tamamıyla sözlü olamaz çünkü konuşan kişiler her zaman doğaçlama yapmazlar ve öncesinde yazılı bir hazırlıkta bulunmuş olabilirler. Üstelik radyoyu mümkün kılan teknoloji alfabe ve okuryazarlık sayesinde meydana gelmiştir. Dolayısıyla radyo geçmişteki birincil sözlü kültüre geri dönüş değil, yazılı ve sözlü kaynaklar arasındaki zorunlu bir evliliştir. Bu evlilik her iki tarafın içinde gizli olan enerjilerini güçlendirmektedir (1982, s. 30-33). Havelock'un bu tanımı ve benzetmeleri radyoyu Walter Ong'un ikincil sözlü kültür tanımı çerçevesinden açıklamamızı sağlamaktadır. Âşık edebiyatı çerçevesinde bakılacak olursa Âşık Veysel'in radyo programından öncesine kadar onu dinlemek için bulunduğu ortama gitmek zorunda kalan dinleyiciler artık buna zorunlu değildir. Âşığın sesi, sözlü üretimleri onlara yazılı kültür sayesinde var olan radyoyla ulaşmaktadır. Bugün radyo diğer elektronik ortamlar arasında geri planda kalsa da âşık edebiyatı ürünlerinin dinleyiciye ulaşmasında yer sahibi olmaya devam etmektedir. Örneğin bir sonraki

bölümde ikincil sözlü kültür ortamı içerisinde ele alacağım Âşık Maksut Koca, her cuma akşamı TRT Türkü radyo kanalında *Ozanların Dilinden* adlı bir program sunmakta, burada türkölü âşık hikâyeleri anlatmaktadır.

Radyodan sonra âşık edebiyatının görünür olduğu bir diğer ikincil sözlü kültür ortamı televizyondur. TRT'nin televizyon yayınlarının başlamasıyla beraber bu yayınlarda âşık edebiyatı ürünlerine yer verilmiş, âşıklar programlarda yer almıştır (Düzgün, 2020, s. 493). 26 Ekim 1973 tarihinde, cumhuriyetin ilanının ellinci yıl kutlamaları sırasında yayınlanan *Ozanların Sazından* programında stüdyo köy meydanı şeklinde düzenlenmiş ve pek çok âşık bu yayına katılmıştır. Program Âşık Veysel'in köyünden görüntüler eşliğinde başlamış ve âşıklar, cumhuriyet temalı şiirlerini okumuşlardır. Süleyman Fidan 2014'te TRT'nin görsel arşivlerini taramaya tâbî tutmuş ve bunun sonucunda “ozan” sözcüğünün 1143, “âşık” sözcüğünün ise 1550 kez etiketlendiğini tespit etmiştir. Hayatının son dönemlerinde televizyonla tanışan Âşık Veysel'in 175 program kaydına rastlamıştır. Âşık Veysel, kayıtlarının farklı programlarda işlenmesi, belgeselleri, hakkındaki anma programları ve türkölüleri sayesinde âşık edebiyatının tıpkı radyoda olduğu gibi televizyonda da görünür olmasını sağlayan isim olmuştur (Fidan, 2018, s. 153). 1990 sonrasında özel televizyon kanallarının kurulmasıyla âşıklık geleneği için yeni bir icra ortamı belirmiş, “televizyonda âşık programı formatı” başlamış, âşıklar kimi zaman konuk kimi zamansa sunucu olmuş ve bu programlarda âşık edebiyatına ait tüm türlere yer verilmiştir. “Bu programların takipçileri doğal olarak ekran başındaki seyircilerden, aynı anda radyo yayını yapılıyorsa radyo başındaki dinleyicilerden oluşmaktadır. İzleyici ve dinleyicilerle diyalog çoğu kez isteklerden ibarettir. İstekler genelde elektronik posta veya SMS yoluyla iletilmekte, bazen de izleyici/dinleyicilerin canlı

bağlantı ile programa katılmaları biçiminde gerçekleşmektedir” (Düzgün, 2020, s. 494).

Mete Taşlıova (2014) televizyondaki âşığın hitap ettiğini düşündüğü izleyici sayısının doğal icra mekânlarındaki ortalama dinleyiciden daha fazla olduğunu, daha dar bir izleyici kitlesi olan mahallî kanalların dahi âşığın aynı anda yüzlerce, binlerce kişi tarafından izlenmesini sağladığını söyler. Bu durumun âşık üzerinde dönüştürücü etkiler meydana getirdiğini ve televizyon yayınlarının “âşık sanatının teknolojik zeminde ve muhtemel yeni ve-veya farklı özelliklerle üretilebileceği bir yapı” olarak düşünülüp düşünülmemeyeceği üzerinde durmayı gerektirdiğini söyler (s. 80). Zira âşık edebiyatı sözlü ortamdan ikincil sözlü kültür ortamı olan televizyona geçerken pek çok değişikliğe uğramaktadır. Âşık artık türküsünü geleneksel sözlü ortamda, örneğin kahvehanede birebir iletişim içinde olduğu dinleyicilere değil, göremediği, ancak mesaj ve telefon gibi elektronik yollarla ona ulaşabilen dinleyicilere söylemektedir. Böylece “varlığı yazı ve matbaa teknolojilerine dayanan telefon, radyo ve televizyona özgü sözlü kültür çağı” (Ong, 2018, s. 15) gezgin âşıkların yaya olarak gidebilecekleri sınırları da ortadan kaldırmıştır. Daha önce belirttiğimiz üzere Ong ikincil sözlü kültürün birincil sözlü kültüre şaşılacak derecede benzediğini ancak temelini yazı ve matbaadan almasıyla ondan ayrıldığını belirtir. Taşlıova (2014) da televizyondaki âşık programlarının bu özelliğinin altını çizer.

TV programlarında âşıklar, sözlü icra ortamlarından farklı olarak daha rahattır. Çünkü sözlü ortam mekânlarında iletişim ve icra tamamen birebir <yüz yüze> olmaktadır. TV programlarında canlı yayın olmasına, telefon, SMS ve internetten mesaj ile yayına bağlanma imkânı bulunmasına rağmen âşıklar icra etmeği istedikleri eserleri daha önce seçmiş olarak yayına girebilmekte hatta yayın öncesinde prova yapabilmektedirler. Bu yönü itibarıyla TV ile sözlü icra ortamları arasında önemli bir ayrım ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, bu hususiyetiyle sınırlı olmak şartıyla, TV programlarını yazılı kültür ortamına yakınlaştırmaktadır. (s.100)

Taşlıova yazılı kültüre yakın gördüğü, kahvehane ve düğün icraları ile benzediği televizyon programlarının âşık edebiyatı geleneği açısından olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurduğunu belirtir. Olumlu sonuçlarından en önemlisi sözlü icra ortamlarının erkek egemen yapıda iken televizyonun evlerdeki kadınlara ve gençlere de hitap edebilmesidir. Böylece âşık geleneği cinsiyet ve yaş fark etmeksizin herkese ulaşmaktadır. Ancak âşıklık geleneğinin gençlere elektronik ortamda ulaşmasının bazı olumsuz sonuçları da olabileceğini söyler. Bu konuda Ong'un sözlü ve yazılı kültürü karşılaştırırken “yazıya alışan unutkan olur, kendi öz kaynaklarından yararlanacağına dış kaynaklara bağımlı kalır ve öz kaynaklarını yitirir. Yazı zihni zayıflatır” (s. 98) ifadesini örnek olarak gösterir.

Teyp kasetlerini dinleyerek geleneğe intisap eden veya kasetlerden dinlediği âşığı ustası kabul eden kuşağın yanına, televizyon programlarıyla birlikte, ekranda gördüğü “program yapısını” kendisi için icra modeli biçiminde kurgulayan, en fazla 2 saatlik süre içinde mümkün olabilecek birkaç deyiş, türkü ve belki önceden kurgulanmış bir karşılaşma <atışma> örneği sunan fasıl yapısından koparak daraltılmış fasıl yapısına göre kendisini yetiştirecek veya geleneği sadece bu örneklerden ibaret görerek biraz da sesi güzel ve sazı da çalabilme yeteneği var ise beğeni kazanabileceğini düşünen müntesiplerin ortaya çıkması söz konusu olabilecektir. (s. 102)

Televizyondaki âşık programları, elektronik ortamın âşık edebiyatını, âşıkların toplum karşısındaki portresini ve yeni âşıkların yetişmesini nasıl etkileyeceği konusunda tartışmalara yol açmıştır. Âşıkların sadece televizyonu değil diğer elektronik mecraları da kullanarak kendini yetiştirmesine “gizli çıraklık” denmektedir (Çobanoğlu, 2000, s. 156).

Günümüzde âşıkların görünür oldukları önde gelen elektronik mecralar internet ve sosyal medyadır. Öne çıkan halk edebiyatı türü olan türkülerin paylaşılması amacıyla kurulan pek çok internet sitesinde âşıkların eserlerine de rastlanmaktadır. Örneğin “www.turkuler.com” adlı web sitesi türküler konusunda araştırma

yapıldığında arama motorlarında üst sırada çıkmaktadır. Bu sitede Türk halk müziği üzerine genel bilgiler, halk edebiyatı sözlüğü, türkülerin sözleri, notaları ve hikâyeleri bulunmakta, aynı zamanda “Ozanlarımız” başlığı altında yüz elli âdet âşığın hayat hikâyelerine ve şiirlerinden örneklere yer verilmektedir. Sayfanın sonuna “Bulamadığımız biyografiler için gönül verenler bölümüne bakınız.” uyarısıyla “Gönül Verenler” başlığına ulaştıran bir *hyperlink* eklenmiştir. Bu sayfada ise türkülerin derlemelerine katkısı olan, âşık edebiyatı ürünlerini besteleyen, seslendiren yetmiş beş adet isim bulunmaktadır. “www.turkudostlari.net” de aynı amaçla kurulan bir başka internet sitesidir. Sitenin “Gönül Verenler” başlığında âşık edebiyatına katkısı olan bin doksan dört kişinin hayat hikâyesine yer verilmiştir. “Sararmış Fotolar” başlığına âşık meclislerinden bin iki yüz yirmi iki adet fotoğraf eklenmiştir. Toplam yirmi sekiz bin yedi yüz otuz altı türkülerin kaydına sahip sitede türkülerin adının yanında “Eser Sahibi & Kaynak” ve “Yöre” bölümü bulunmakta, kullanıcılar bir tıkla eser sahiplerinin sitede yer alan diğer tüm eserlerine ulaşabilmektedir. Böylece âşık edebiyatının yazılı ürünlerine her zaman bir kitaba ihtiyaç duyulmaksızın elektronik metinleri vasıtasıyla da ulaşmak mümkündür.

Yalnızca halk edebiyatını tanıtmak amacıyla kurulan web siteleri değil, âşıklık geleneğinin ön planda olduğu il ve ilçelerin siteleri ile sosyal medya hesapları da âşıkların görünür olduğu ortamlardır. Bu sitelerde yaşayan âşıkların hayatlarına ve eserlerine yer verilmekte, kendilerinden son haberler okurlarla paylaşılmaktadır. Örneğin Malatya’nın çok sayıda âşık yetiştiren ve kendine özgü Arguvan türkülerine sahip yörelerden Arguvan’ın “arguvanhaber.com” sitesindeki 20.06.2022 tarihli bir haber “Halk Şairi Satı Göksu Yoldaş’ın Hayat ve Şiir İzleği” başlığını taşımaktadır. Bu haberde ozanın hayatına ve şiirlerinin bir kısmına yer verilmiştir. 18 Ağustos 2017 tarihinde ise “Arguvanlı Ozan Abbas Ekici’nin ‘Mezarımın İşareti

Kırmızı' İsimli Kitabı Hazırlandı" şeklinde bir haber yapılmış ve bu haberde bahsi edilen kitabın içeriğine dair bilgiler paylaşılmıştır. Âşıkların performansları ve geleneksel Arguvan türkü festivallerinin video kayıtlarının da bulunduğu site, yörenin âşıklarının sözlü, yazılı ve elektronik ortamdaki tüm faaliyetlerinin kayıt altında olmasını sağlayan önemli bir kaynak niteliğindedir. Âşıklık geleneği denince akla gelen şehirlerden bir diğeri olan Kars'ın "karstanhavadis.com" sitesi de yeni çıkan âşık kitaplarını, şehirdeki âşık festivallerini ve çeşitli kutlamaları şehir sakinleri ile paylaşmıştır. Sitedeki Ağustos 2019 tarihli "Hiçbiri kendisine benzemiyor" başlıklı haberde şehirde yapılan âşık heykellerinin âşıkların gerçek görünüşlerini yansıtmadığı ele alınmış; yirmi dokuz, otuz ve kırk iki yaşlarında ölen üç aşığın çok yaşlı görünmeleri eleştirilmiştir. Kars halkının âşıklar konusunda hassasiyetini öne süren bu haber ve çok daha fazlası şehrin geleneğe bakışı hakkında bilgiler vermektedir.

İnternet kullanımının yaygınlaşmasının ardından "çeşitli paylaşım sitelerinin oluşması, bu sitelere isteyen herkesin sesli, görüntülü ürünleri yükleyebilmesi âşıklık geleneği takipçilerini de bu alana çekmiştir. Paylaşım sitelerinin ilki ve en yaygın kullanılanı olma özelliğine sahip bulunan YouTube'da hayatta olan ve olmayan yüzlerce aşığın yazılı, sesli, görüntülü ürünlerine rastlamak mümkündür" (Düzgün, 2020, s. 495). Müzik şirketleri, âşıkların kendileri, onların aile bireyleri, yakınları veya hayranları YouTube'a çeşitli eserler yüklemekte, böylece eserlerin dolaşıma girmesini sağlamaktadır. Âşıkların televizyonlarda, belediyelerde, kahvehanelerde ve her türlü sözlü ortamda katıldığı programların kayıtları, haklarındaki belgeseller, anma programları bu platformda mevcuttur (Fidan, 2017, s. 313). Âşık Veysel, Neşet Ertaş, Âşık Mahzuni Şerif, Özay Gönülüm, Âşık Reyhanî, Murat Çobanoğlu ve Şeref Taşlıova gibi önde gelen isimlerin kayıtları YouTube'da ilgiyle seyredilmektedir. Örneğin Özay Gönülüm 1991'de bir halk konserinde "Çöz de Al Mustafa Ali" türküsünün hikâyesini

anlatmış, ardından eseri seslendirmiştir. Türkünün video kaydını TRT Müzik “Özay Gönüm’ün Anısına” programında yayınlar. Bu kayıt sanatçının hayranlarından biri tarafından 2013 senesinde YouTube’a yüklenmiştir. 21 Haziran 2022 itibariyle 1.388.018 görüntülemeye sahip videonun altındaki yorumların bir kısmı, Doğan Cüceloğlu’nun *Var Mısın* (2021) kitabında bu türkünün konu edinmesiyle videoyu izleyip beğendiğini söyleyen kişiler tarafından yapılmıştır. Bir YouTube kullanıcısı “Doğan Cüceloğlu'nun "VAR MISIN" kitabını okurken kendimi burada buldum. Hocamın söylediği gibi, otantik özden ibaret...” yorumunda bulunmuştur. Bir başka kullanıcı “Teşekkürler Doğan Cüceloğlu :), Var Mısın?, sayfa 303, 27/04/2021, 21:43” diyerek kitaba ve eserin geçtiği sayfa sayısına referans vermiştir. Özay Gönüm’ün otuz bir sene önce seslendirdiği bir eserin canlı kaydı, eserin adını herhangi bir vasıta ile öğrenen kişiler tarafından rahatlıkla bulunabilmektedir. Bu durum YouTube’un Türk halk müziğini ve âşıklık geleneğini muhafaza etmek, diğer nesillere aktarmak konusunda önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Fidan’ın (2017) belirttiği üzere YouTube’un başlangıçta müzik sektörü için zararlı olacağı düşünülmüş, korsana yol açacağı iddia edilmiştir. Oysa bugün âşıklar dahil tüm sanatçılar eserlerine YouTube için özel klipler çekmektedir.

Facebook âşık edebiyatının görünür olduğu bir diğer elektronik ortamdır. Süleyman Fidan âşık edebiyatı temsilcilerinin Facebook’ta üç farklı şekilde var olduğunu belirtir. İlki âşığın kendine ait Facebook hesabı açmasıdır. Âşıklar bu hesaplarında yazdıkları eski ve yeni şiirlerini, YouTube’a yükledikleri video klipleri, katıldıkları programların kayıtlarını, katılacakları programların duyurularını, gündemle ilgili düşüncelerini paylaşmaktadırlar. İkinci durum ise âşığın bir veya birden fazla kişi tarafından yönetilen hayran sayfasında âşığın fotoğraflarının ve eserlerinin paylaşılmasıdır. Üçüncü durumda ise topluluk sayfaları açılmakta, “Âşıklar

Halk Ozanları ve Sevenleri, Âşıklar Kahvesi, Âşıklar Otağı Kültür ve Sanat Grubu, Sazın Telinden Ozanların Dilinden” vb. gibi sayfalarda âşık edebiyatı temsilcileri ve dinleyicileri birbirlerinden haberdar olmakta, paylaşımlar yapmaktadır (2017, s. 327, 328).

Âşıkların Facebook’u aktif olarak kullanması araştırmacıları sosyal medyanın âşıklık geleneğindeki yerini incelemeye yöneltmiştir. Uğur Durmaz (2020) âşıkların elektronik çağa uyum sağladığını ve günümüzde âşıklık geleneğinin en çok elektronik ortamda görünür olduğunu belirtir. Mete Taşlıova’nın kasetleri “elektronik kültür cönkleri/ cönk-kaset” olarak ele aldığı çalışmasından yola çıkarak sosyal medya sitelerini “dijital cönk” olarak nitelendirir. Facebook’ta yapılan paylaşımların yazı karakteri, fotoğraf, video sayısı gibi sınırlamalarının olmaması, rahat bir alan sunması ve ülkemizde daha popüler olması gibi sebeplerle tüm sosyal medya içerisinde bu isimlendirmeye en uygun mecranın Facebook olduğunu öne sürer. Durmaz, dijital cönklerle yazılı kültür ortamındaki cönkleri karşılaştırır ve ikisi arasında kimi benzer ve farklı yönler olduğunu belirtir. Klasik cönkler yazılı oldukları için muhafazaları zor olsa da kalıcılardır; dijital cönkler ise silinebilir, düzeltilebilir ve değiştirilebilir oldukları için kalıcılıkları -özellikle de ilk hallerinin kalıcılığı- daha sorunludur. Âşıklar sosyal medya sayfalarında sadece eserlerini değil gündelik yaşamlarıyla ilgili durumları ve gündemi de paylaşırlar. Cönklerde de kültür ve sosyal hayatla ilgili pek çok bilginin bulunması her ikisini birbirine yaklaştırmaktadır. Durmaz, Duymaz’ın (2016) çalışmaları doğrultusunda cönklerin kitaptan çok, okuyanların üzerinde değişiklik yapabildiği bir defter özelliği taşıdığını ileri sürer ve bu durumla sosyal medyadaki yorum, beğeni, paylaşma seçenekleri arasında paralellik kurar. Yaptığı çeşitli karşılaştırmalar sonucunda sosyal medyanın gelenekselle (cönkler) bağı olan yeni bir icra ortamı olduğu sonucuna varır. Görüşleri doğrultusunda on bir tanesi kendi

sayfasını yöneten, biri ise hayatta olmadığı için hayran sayfasına sahip olan on iki âşığın Facebook hesabındaki paylaşımları inceler. Âşıkların şiirlerini, güncele dair yorumlarını, fotoğraflarını, çeşitli kutlamaları, etkinlik haberlerini paylaştığını, canlı yayımlar düzenlediğini belirtir. Bu elektronik ortam bir yandan çok yeni iken, bir yandan da cönk geleneğinin izlerini taşımaktadır. Bu çalışma Facebook'un âşık edebiyatı geleneğinde benzeri daha önce hiç görülmemiş bir mecra olmayıp hem sözlü hem de yazılı geleneğe benzer pek çok özelliğe sahip olduğu sonucuna varmamızı sağlamaktadır. Âşıklar önce cönkler, sonra da matbaa vasıtasıyla sanatlarını yazılı kültüre adapte ettiği gibi, günümüzde de internet ve sosyal medya vasıtasıyla elektronik kültüre adapte olmaktadır. Hem yazılı hem de sözlü kültürün uzantısı olan bu ikincil sözlü kültür ortamı bir yandan âşıklığın devamını geleneğe yakın kılmakta bir yandan da ondan uzaklaştırmaktadır.

Âşık edebiyatının görünür olduğu bir diğer mecra ise Instagram'dır. Son senelerde özellikle gençler arasında Facebook'un popülerliği azalmış, yerini Instagram'a bırakmıştır. Âşık edebiyatının pek çok temsilcisi de Instagram'da hesap açmış ve bu platform üzerinden sanatlarını çeşitli yollarla paylaşmaya başlamıştır. Âşık Maksut Koca, Dertli Divani, Âşık Orhan Üstündağ, Âşık Cem Malkoç, Âşık Erol Şahiner, Âşık Erol Coşkunoglu, Ozan Ahmet Poyrazoglu, Âşık Gülabi, Âşık Mustafa Aydın, Âşık Sefai, Âşık Gökmen Dursun, Âşık Emrah Cevheri, Âşık Kaptani gibi pek çok isim Instagram hesabına sahiptir. Âşıkların çoğu profillerinin altına YouTube hesaplarının linkini eklemiştir. Bir kısmı telefon numarasını yazmış, bir kısmı ise direkt mesaj aracılığıyla kendilerine ulaşılabilceği bilgisini eklemiştir. Az sayıda da olsa, on beş saniye ila on dakika süreli video paylaşımları için kullanılan TikTok hesabına sahip olan ve bu hesaplarının linkini veren âşıklar da bulunmaktadır. 2016 senesinde kurulan TikTok bahsi edilen sosyal medya hesapları arasında en yeni

olanıdır. Kimi âşıkların bu platformu kullanması sanatlarını duyurmak için güncel yolları takip ettiklerini göstermektedir. Örneğin Orhan Üstündağ Instagram hesabının açıklamasına “Halk Ozanı Âşık Orhan Üstündağ” yazmış, altına “menajerlik” telefon numarasını eklemiş ve TikTok hesabının linkini paylaşmıştır. Âşık, gitar çalan oğlu ile yaptığı atışmaların videolarını da YouTube, Instagram ve TikTok hesaplarından paylaşmıştır. Bu videolar kısa sürede ilgi görmüştür. Oğlunun gitarı, kendisinin ise bağlaması eşliğinde yaptığı bu atışmalar 2020 senesinde Kanal D ve ATV’nin haber programlarında “Âşık baba, popçu oğul atışması” şeklinde yer almıştır. Baba oğul TVNet’teki Mevzu Bahis programına canlı yayın konuğu olarak çağırılmıştır. Cüneyt Özdemir de YouTube canlı yayınına “Son zamanlarda bu kadar sempatik bir baba oğul görmedim, bu kadar sempatik bir baba oğul atışmasına da tanıklık etmedim. Orhan Üstündağ saz üstadı, gayet iyi saz çalıyor. Oğlu da gitar çalıyor, İsrafil. Fakat hani âşık atışması vardır ya, biz daha önce bunları YouTube’da görmüştük. Onlar da tatlı tatlı, tatlı tatlı atışıyorlar.” anonsuyla baba ve oğlu konuk etmiştir. Atışmalarını sosyal medyada gördüğünü, çok hoşuna gittiğini söyleyen Özdemir, baba oğula çeşitli sorular sormuştur. Üstündağ bu yayında âşıklık geleneğinin önemine değinmiştir. Ardından Özdemir doğaçlama yapmalarını istese de İsrafil’in doğaçlama yapamayacağını söylemesi üzerine canlı yayında daha önceden yazdıkları bir eseri söylemişlerdir. Bağlama ve gitar eşliğinde söyledikleri eser baba-oğul, gelenek-moda, doğu-batı gibi çatışmalar üzerine kuruludur (Âşık Orhan Üstündağ, 2020).

İsmi saydığımız âşıklar arasında Dertli Divani otuz sekiz binin üstündeki takipçi sayısı ile öne çıkmaktadır. Âşık, profilinin altına “Dertli Divani (Veli Aykut) resmi Instagram hesabıdır” yazmış ve web sayfasının linkini vermiştir. Hesabının üst kısmına sabitlediği “hikâye”lerinde ise çeşitli gazete, dergi ve haber kanallarına verdiği röportajların linkleri bulunmaktadır. Gönderilerinde eserlerini seslendirdiği

videolar, kişisel fotoğrafları, etkinlik ve konser duyuruları, vefat eden halk müziği sanatçıları için taziyeler ya da anmalar, ülke gündemine ait yorumları bulunmaktadır. Diğer âşıklar da Instagram hesaplarını bu şekilde kullanmış, birbirlerini tanıyan, etkinlikte bir araya gelenler ortak fotoğraflarını paylaşmışlardır.

Görüldüğü üzere âşıkların büyük bir kısmı birden fazla sosyal medya hesabını aktif olarak kullanmaktadır. Aynı zamanda basın ve medya sayesinde görüşlerini ve faaliyetlerini paylaşmaktadırlar. İkincil sözlü kültür ortamındaki tüm bu görünümünü çağın imkanları sayesinde dolaşımda olmaya ve kalmaya çalıştıklarını göstermektedir. Sözlü kültür ortamında âşık, dinleyiciler tarafından aranılan, davet edilen, sanatını icra ettiği mekâna gidip dinlenen kişiler olarak karşımıza çıkar (Çobanoğlu, 2020, s. 218). Âşıkların röportajlar vermesi, televizyon ve YouTube kanallarındaki programlara davet edilmesi de bu özelliklerini koruduklarını göstermektedir. Ancak âşığın dinleyicileriyle ikincil sözlü kültür ortamında buluşması ile sözlü kültür ortamında bir araya gelmesi arasında önemli farklılıklar da bulunmaktadır. Bu noktada Çobanoğlu (2021) sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamındaki âşığı karşılaştırır.

Sözlü kültür ortamından sonra kullanılan iletişim teknolojisine bağlı olarak ortaya çıkan diğer âşıklık geleneklerinde ise durum tamamen farklıdır. Yazılı kültür ortamında âşık sizi arayıp, bulan, kendisini dinlemeye davet eden ve yazıp bastıracağı eserine gününe göre hatırı sayılır bir fiyat biçip almanızı isteyen ticarî cephesi ön planda olan bir kişidir. Elektronik kültür ortamında âşık ise çoğunlukla kendisini yüz yüze bir ilişki içinde görmediğiniz, tanımadığınız bir kişidir. Posterinden veya kasetinin kapağına basılan resminden tanıdığınız bir kişinin plağa, kasete ve diğer elektronik malzemeye kaydedilmiş icrasıyla karşınızdadır. Âşık aradan tamamen çekilmiş, sizi kaydedilmiş icrasıyla ve üçüncü şahıslar tarafından organize edilmiş ticari ilişki bağlamında söz konusu meta ile karşı karşıya bırakmıştır. (s. 220)

Sosyal medya profilleri yeni kültür ortamının kimlikleri halini almış ve kişilerin toplum içerisindeki kartvizitleri haline gelmiştir (Durmaz, 2020, s. 41). Âşıklar da sosyal medyada profiller, bir diğer adıyla modern “kartvizit”ler oluşturmaktadır. Bu kartvizitler onların davet edilmelerini, görünür olmalarını kolaylaştırmaktadır.

Dolayısıyla buldukları sözlü ortama kendi tercihleri doğrultusunda gelen dinleyicilere hitap eden âşıkların yerini, önce kitapları, sonrasında icralarının elektronik kayıtları, ardından sosyal medya hesapları sayesinde dinleyiciyi kendine çekmek isteyen âşıklar almıştır. İlk bakışta bu durumda âşık edebiyatı ürünleriyle ilgilenen kişi sayısının azalmasının da payı olduğu düşünülebilir. Nitekim Fuat Köprülü âşık tarzı edebiyat için “bugün artık geçmişe karışmış” (2018, s. 246) ifadelerini kullanmıştır. Ancak Köprülü’nün âşıklık geleneğinin geçmişe karıştığı iddiası sorunludur ve bu iddianın arkasında Köprülü’nün taşradan kente, modern öncesinden moderne ve nihayet ulus öncesinden ulusa doğru akan çizgisel tarihselleştirme çabası yatar. Bu geleneğin günümüzdeki temsilcileri, sanatlarının unutulmaması ve kendilerinin de görünür kalması için gayret sarf etmektedirler. Âşıklık, Köprülü’nün öne sürdüğü gibi arkaik değil, tam aksine şehre ve şehrin imkânlarına adapte olan, güncel bir nitelik sergilemektedir. Örneğin âşıklar çok sayıda kişiye ulaşabilecekleri elektronik ortamı kullanmaktadırlar. Teknolojiyle değişen kültür ortamları neticesinde âşıklar sanatlarını sırasıyla yazı, ses, görüntü ve son olarak her üç ögenin birleşimiyle aktarmaya başlamıştır. Bu durum sadece sözleri ve ezgileriyle bilinmemelerini, aynı zamanda imajlarıyla da insanların karşılıklarına geçmelerini beraberinde getirmiştir (Durmaz, 2020, s. 57). Çobanoğlu’nun belirttiği üzere âşık edebiyatı eserlerinin meta haline gelmesi, Durmaz’ın dikkat çektiği üzere ise âşıkların imajlarıyla da var olmaları gibi değişimler her ne kadar sosyal medya ile görünür olsa da esasında bu sürecin yazılı kültür ortamına geçiş ile başladığını söyleyebiliriz. Tezin son bölümünde bu konuyu ayrıntılı inceleyecek, sözlü ve yazılı kültür ilişkisi ile genişleyen matbuat ağının âşık edebiyatı üzerindeki etkisine odaklanacağım.

1.4 Elektronik kültür ortamında âşıklar ve âşıklık sanatı

İkincil sözlü kültür mecralarının âşıklık sanatına etkisi pek çok araştırmacının ilgisini çekmiştir. Bu değişimin en büyük sebeplerinden biri gelenekteki usta-çırak ilişkisinde meydana gelen farklılıklardır. Çobanoğlu (1999), Çukurovalı âşık Arzu Bacı'nın (Arzu Sarıboğa) elektronik kültür ortamındaki âşıklığı anlamak için dikkat çekici bir örnek olduğunu belirterek âşıklık kamusuna girişini hikâye eder. Arzu Bacı çocukluğundan beri âşıklığa ilgi duyan biridir. Küçükken bağlama olduğunu hayal ederek ağaç dallarıyla oyun oynayan âşık, genç yaşta evlenir. Evlendikten bir süre sonra hastalanır ve doktor boş zamanları için bir uğraş edinmesini tavsiye eder. Bunun üzerine çocukluk hayallerini hatırlayan Arzu Bacı evde eşinin kullanmadığı bağlamayı alır ve üç dört sene içerisinde kendi kendine çalmayı öğrenir. Ardından yazdığı şiirleri bağlamasıyla besteler ve bunları evde kasetlere kaydeder. Yakınları bu kasetleri alır, dinler ve kendileri için kopyalarını çıkarırlar. Kasetler bir süre sonra Çukurova'nın sınırlarını aşarak Kayseri'ye kadar ulaşır ve burada da dinlenmeye başlar. Bir gün kasetlerden biri aile dostlarından Âşık Hacı Karakılçık'ın eline geçer. Âşık, Arzu Bacı'nın yanına gider ve kendisine bir türkü söylemesini ister. Onu sahnelere çıkarmayı planladığını anlatır. Ancak Arzu Bacı “Hacı abi, söyleyemem ben, utanırım.” der ve bu teklifi reddeder. Arzu Bacı aile dostlarının yanında dahi türkü söylemeye çekinmektedir. Bu durum geleneksel sözlü kültürün canlı icraya dayanan ortamları içerisinde âşık olmasını mümkün kılmaz. Ancak kaydedilmiş icralar sayesinde kendisini geliştirmiş ve kendi kaydettiği icralar yoluyla da normalde karşılına çıkmayacağı dinleyicilere sesini ulaştırmıştır. Çobanoğlu bu durumun ancak elektronik kültür ortamında yaşanabileceğinin altını çizer. Bir süre sonra Arzu Bacı teklifleri kabul eder ve diğer âşıkların yardımıyla ilk kasedini çıkarmak için İstanbul'a gider. Âşıklara yapılan kaset çıkarma, kitap bastırma gibi teklifler de

elektronik kültür ortamının imkanları arasındadır. Çobanoğlu “ilk kaset”in sanatçı kişiliğe geçiş sembolü olduğunu ve kasetin elektronik kültür ortamının âşıkları için rüya ve bade motifi gibi olmazsa olmaz haline geldiğini söyler.

Bu noktada âşık edebiyatının geleneksel sözlü kültür ortamında âşık unvanının nasıl alındığı, kişinin hangi andan itibaren âşıklık sanatının temsilcisi olarak kabul gördüğü sorusu akıllara gelecektir. Çobanoğlu’na göre bu sorunun cevabı rüya ve bade motifidir. Umay Günay (2021) da rüya motifini âşık edebiyatı temsilcileri için bir hareket ve başlangıç noktası olarak değerlendirir. Günay, rüya motifinin halk hikâyelerinin yanı sıra âşıkların gerçek hayat hikâyelerinde de bulunduğunu belirtir. Âşıklar rüya görene kadar belli bir süre usta-çırak ilişkisi içerisinde eğitim görür ya da âşık fasıllarının icra edildiği, halk hikâyelerinin bulunduğu yerlerde yetişirler. Bu eğitimin tamamlanmasının ardından sıra kişinin âşık unvanını almasına gelir. Ancak bu herkes için mümkün değildir. Kimi zaman kişinin karşısına toplumun bazı kuralları engel olarak çıkar. Örneğin kimi âşıklar bahsi edilen icra ortamlarına çocukluklarında doğrudan katılamamış, kapı aralıkları gibi yerlerden seyretmekle yetinmişlerdir. Ya da ergenlik çağındaki kimi âşık adaylarının dinleyici önüne çıkması büyükleri tarafından engellenmiştir. Üstelik eğitim alan ya da toplumun engellerini aşan herkes âşık olamamaktadır. Burada rüya ve bade motifi devreye girmektedir. Âşık edebiyatının temsilcileri rüyalarında bir sevgili görmekle kalmaz, sanatları için gereken nitelikleri de kazanırlar. Dolayısıyla “sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçiş” rüya sayesinde gerçekleşir. Günay bu konuda kimi âşıkların fikrini alır ve bir kısmının rüya motifini âşık olmak için ruhsat/izin, yetki olarak gördüğünü söyler. Ancak her âşık aynı fikirde değildir. Örneğin Arzu Bacı’ya kaset yapması için teklif götüren ilk kişi Âşık Hacı Karakılçık, “Bade içme geleneği eski maneviyatçı âşıklarda mevcuttu. Meselâ, Yunus, Karacaoğlan, Kerem gibi âşıkların bade içtiğine inanıyorum ama günümüzdekilerin

bade içtikleri gerçek değildir” (s. 136) cevabını verir. Bu durum ikincil sözlü kültür mecralarının âşıklık geleneğini düşünsel değişimlere uğrattığını ve âşıkların “eski” ve “günümüzdeki” âşık şeklinde kategorilere ayrılmaya başladığına işaret etmektedir. Sözlü gelenek ortamlarında bulunmayan Arzu Bacı’nın evde kendisini geliştirmesi, eserlerini kasetlere kaydetmesi, bu eserlerin yayılması sayesinde âşıklığa adım atması gelenekteki yetişme ortamının ve usta-çırak ilişkisinin yerini yeni kaynakların aldığını göstermektedir. Her ne kadar Arzu Bacı kendisini âşık olarak yetiştirse de toplum nezdinde bu unvanı alması ve kendisini âşıklık kamusuna kabul ettirmesi İstanbul’a gidip kaset çıkarmasıyla mümkün olmuştur. Bu durum ikincil sözlü kültürün sağladığı imkânların geleneksel bağlamda âşık olmak için gereken kimi dinamikleri değiştirdiğini ve kamuda görünür olmak için kaset, kitap gibi araçların ön plana çıktığını göstermektedir. Nitekim geleneğin kamusal alanlarının belirgin şekilde ataerkil oluşu, âşıklığın somut kamusal mekânlara gereksinimi gibi nedenlerle eserlerini tanıdıklarının karşısında söylemeye çekinen, kaset çıkarmak için dahi ikna edilmesi gereken Arzu Bacı’nın eserleri bugün YouTube kanalında mevcuttur. Âşık aynı zamanda Instagram hesabı üzerinden özel hayatına ve sanatına dair haberleri, fotoğrafları paylaşmaktadır. İkincil sözlü kültür mecralarının bedeni değil sadece ses ve görüntüyü taşıması âşıklığın erkek egemen bir üretim olmaktan çıkmasına, Arzu Bacı gibi pek çok kadının da âşık olarak tanınmasına ortam hazırlamıştır.

Uğur Durmaz (2020) âşıklık geleneğindeki değişimleri gözler önüne sermek için Âşık Şemsi Yastıman’ın hayatını ve eserlerini incelemiştir. Arzu Bacı örneğinde olduğu gibi sözlü gelenekle bazı paralelliklerle ve kimi dönüşümlerle karşılaşmıştır. Şemsi Yastıman çocukluğundan itibaren saza merak duyar. On sekiz yaşından sonra saz çalmayı kendi kendine öğrenen Yastıman, aynı zamanda usta âşıkların meclislerine katılır. Kendini geliştirmesinin ardından çeşitli gazinolarda sahneye çıkmaya başlar.

Konser vermek için gittiği Zonguldak'ta bir buçuk sene kalır. Buradaki halkevinde kendisine bir sınıf verilir ve açtığı saz derslerinde altmış yedi tane öğrenci yetiştirir. Zonguldak'a türkü derlemeleri yapmak için gelen Muzaffer Sarısözen ile bu sırada tanışılır. Sarısözen, Yastıman'ın saz dershanesini çok beğenir, kendisini Ankara radyosundaki programına konuk eder. Yastıman sesini ilk kez elektronik kültür ortamında duyurur ve bu sayede tanınırlığının artmasıyla pek çok etkinlik daveti alır. İstanbul'a taşınan Yastıman burada tuttuğu bir dükkânda önce saz dersleri verir, sonrasında ise saz satışı ve imalatı yapmaya başlar. Oldukça faal olan saz evi İstanbul ve Türkiye'nin bağlama ihtiyacını karşılar. Satışların çok olduğunu hatta siparişlere zor yetiştiğini söyler. Yastıman aynı zamanda bağlama çalmayı notasız bir şekilde öğreten ders kitapları yazar ve yayımlar. Geleneğin genç nesillere aktarılmasındaki usta-çırak ilişkisinin daha kısıtlı olan imkanlarını yazılı ve elektronik kültürü kullanarak genişletir. Yastıman'a ya da başka bir âşığa ulaşamayan ancak bu sanata ilgi duyan kişiler ders kitabı sayesinde sanatı öğrenebilir, kasetlerini dinleyerek de usta işi eserler sayesinde pratik yapabilirler.

Yastıman döneminde mevcut olan elektronik mecraların imkanlarından en geniş haliyle faydalanmıştır. Diğer âşıklar gibi plak ve kasetler çıkarmasının, radyo ve televizyon programlarına katılmasının yanı sıra çeşitli filmlerde oynamış ve film müzikleri yapmıştır. Oyunculuk yaptığı filmlerde ya gerçek kendini ya da başka bir müzisyeni canlandırmıştır. Yastıman'ın oyuncu ve film bestecisi kimliği âşıkların kendilerini ve sanatlarını görünür kılmak için elektronik kültürün çeşitli imkânlarını kullanmasının örneklerinden biridir. Âşık artık kahvehanedeki dinleyicisini ya da çırağını pasif bir şekilde beklemekle yetinmemektedir. Çırak yetiştirmenin ve dinleyiciye ulaşmanın her yolunu kullanan âşık, bağlama üretmekte, bağlama çalmak isteyen gençler için ders kitapları yazmakta, plak, kaset, radyo, televizyon hatta sinema

gibi farklı araçlarla onlara ulaşmaktadır. Erman Artun (2011) örneklediğimiz bu durumları âşıkların değişen sosyal-kültürel şartların farkına varmasıyla açıklar. Âşıklar değişimi yakalayamaz ve halk tarafından ilgi görmezlerse geleneğin yaşaması mümkün değildir. Kitle sahibi olmak geleneğin devamının şartıdır. Âşıklığın sözlü ortamları dinleyiciler tarafından eskisi kadar rağbet görmediği için geleneği yaşatmanın tek yolu yazılı ve elektronik mecralara yönelmektir (s. 456).

2020'nin mart ayında Covid-19 hastalığının pandemi haline gelmesiyle okullar online eğitime başlamış, pek çok işyeri evden çalışma sistemine geçmiş, sokağa çıkma yasakları uygulanmaya başlamıştır. Bu durum her alan gibi âşıklık sanatını da etkilemiştir. Örneğin birden fazla âşığın toplanmasını gerektiren atışmalar görüntülü konuşma programları sayesinde yapılmaya başlanmıştır. Bu durum medyanın da ilgisini çekmiş, 27 Mayıs 2020 tarihinde "Ozanların 'Online' Atışması" başlığıyla CNN Türk Haber'de Karşılıklı ozanların atışmaları konu edinmiştir. Telefonlarından birbirlerini görüntülü arayan ve bu görüşme sırasında atışan âşıklar "Bu ekranlar da kültürü yaşatmamız için yeterlidir." beyanında bulunmuştur. Bu durum âşıkların günün getirdiği her şarta uyum sağladığını ve sözlü geleneğe bağlı sanatlarını her mecrada icra edilmeye uygun gördüklerini göstermektedir.

Pandeminin ilk zamanlarında Eskişehir'in yerel kanallarından biri olan Kanal 26'daki Gündem Özel programına davet edilen Âşık Nurşah, canlı yayına video konferans yoluyla bağlanmış ve gördüğü bir rüyayı anlatmıştır. Rüyasının bu sıkıntılı günlerin biteceğine işaret ettiğini söyleyen âşık, dinleyicilere evde kalmaları konusunda uyarıda bulunmuştur. Programın sonunda ise rüyasında yola çıkarak yazdığı koronavirüs şiirini okumuştur. Âşık diğer bazı âşıkların da katıldıkları programlarda virüsü "sazıyla ve sözüyle", "diliyle ve teliyle" sunarak yetkililere/uzmanlara destek olduklarını ve bunun âşıklık geleneğinde önemli

olduğunu vurgulamıştır (Töret, 2021, s. 499, 500). Âşık Nurşah'ın ve diğer âşıkların salgın sürecinde televizyon programlarına katılmaları, dinleyicilerine umut aşılamaları, uyarıda bulunmaları ve de salgın temalı eserlerini okumaları ikincil sözlü kültür ortamlarının pandemide önem kazandığını gözler önüne sermektedir.

Covid-19 salgını sırasında âşıklar sadece televizyon programlarına bağlanmakla ve kendi aralarında görüntülü olarak atışmakla yetinmemiş, aynı zamanda Facebook, Instagram, YouTube gibi mecralar üzerinden canlı yayınlar yaparak dinleyicilerine ulaşmışlardır. Böylece sosyal medya canlı yayınları insanların bir araya toplanamadığı salgın günlerinde âşıklık sanatının önde gelen mecrası olmuştur. Bu durum araştırmacıların da dikkatini çekmiştir. Kasımoğlu (2021) Covid-19 hastalığının yayılmasıyla, yüz yüze başlayan âşıklık geleneğinin sanal dünyaya taşındığını, köy köy, şehir şehir dolaşan âşıklar için sosyal medyanın çevrimiçi âşık evine dönüştüğünü belirtir. Kasımoğlu, Ormani mahlasıyla tanınan âşık Mehmet Gül'ün Ankara Can Dostlar Cemevi'nde düzenlenen ve Facebook sayfasında canlı olarak yayınladığı *Ozanlar Günü* programını çevrimiçi mekânda âşıklık geleneğinin nitelikleri çerçevesinde incelemiştir. Kasımoğlu'na göre âşıklık geleneğinin elektronik mecrada üretimi, tüketimi, değişimi Covid-19'un ortaya çıkması ve getirdiği şartlar ile belirginleşmiştir. Örneğin Ormani diğer âşıklar gibi Facebook'u daha önceden de aktif olarak kullansa dahi canlı yayın yapmaya Covid-19 salgını sırasında başlamıştır. Ormani, ilk kez Anadolu Halk Ozanları Kültür ve Dayanışma Derneği kurucu başkanı Haydar Salman'ın başkanlığında 2006 yılında yüz yüze olarak sunulmaya başlanan Ozanlar Günü etkinliğini Temmuz 2020'de çevrimiçi olarak başlatmıştır. Cemevinde Hacı Bektaş Veli'nin, Hz. Ali'nin ve Mustafa Kemal Atatürk'ün resimlerinin yer aldığı flamalarının önündeki bir sedire oturularak yapılan programın içindeki bölümler cem ayinlerine benzer şekilde düzenlenmiştir. Ortak bir kimlik,

aidiyet duygusu oluşturmak için kullanılan hatırlatma unsurlarından birinin mekân olduğunu belirten Kasımoğlu, programın cemeviden, cemevidindeki sırayla düzenlenmesinin elektronik araçlarla kültürün aktarım sürecinde en önemli unsurlardan birini, yani toplumsal, kolektif bir ortak bir kimlik üretilmesini işaret ettiğini öne sürmektedir. Dolayısıyla Âşık Ormanı'nin Ozanlar Günü etkinliğini Facebook sayfası üzerinden yapılan bir canlı yayına taşıması, elektronik mecra vasıtasıyla kimlik özelliklerinin ve geleneğin aktarılmaya devam ettiğini göstermektedir.

Dertli Divani pandemi kısıtlamalarının yeni başladığı 28 Mart 2020 tarihinde “bu sıkıntılı süreçte” Instagram’da canlı yayında olacağını duyurmuş, ertesi gün dinleyicileriyle bir araya gelmiştir. 2 Nisan 2020 tarihinde ise bir Instagram söyleşisine katılmış, söyleşi gönderisinin altına Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenen slogan olan #evdekal etiketini eklemiştir. Âşık Erol Şahiner ise öncelikle 1 Nisan 2020 tarihinde “Kendi sağlığın için, Sakın deme neden niçin, Vatan için millet için, Evde kal canım Türkiyem” sözlerinden oluşan bir türkü okumuş, bir süre sonra ise Facebook sayfasında her salı ve perşembe canlı yayında olacağını duyurusunu yapmıştır. Âşık Mustafa Aydın da 19 Ağustos 2020 tarihinde #evdekal, #kitaplakal etiketlerini taşıyan bir çevrimiçi etkinliğe katılmış, bu programda “Gelenekten Geleceğe Âşık Sanatı” konulu bir konuşma yapmıştır. Pek çok çevrimiçi etkinliğin düzenlendiği bu günlerde âşıklık da konu edinmiş, âşıklar bu sayede sanatları hakkında halkı bilgilendirmiştir. 13 Mayıs 2020’de UNESCO Türkiye Milli Komisyonu *Zoom* programı üzerinden *Âşıkların Dilinden ve Telinden Korona Doğaçlaması* adında “Çevrimiçi Âşıklar Şöleni” düzenlemiştir. Bu etkinliğe Âşık Maksut Koca, Âşık Ahmet Poyrazoğlu, Âşık Ali Rıza Ezgi, Âşık Cemal Divani ve Âşık Kul Nuri katılmıştır. Programın başında verilen “Evler yıktın beller бүktün yetmez mi? / Gayri üstümüze gelme korona” ayağı

ile âşıklar çevrimiçi atışma gerçekleştirmişlerdir (UNESCO Türkiye, 2020). Bu örnekler pandemi sürecindeki sosyal medya söyleşilerinin, konserlerinin ve canlı yayınlarının âşık edebiyatını elektronik mecraya eskisinden de fazla yakınlaştırdığını göstermektedir.

İstanbul Halkalı'daki Âşıklar Otağı'nda âşıklık programları düzenleyen ve âşık adaylarını yetiştiren Âşık Maksut Koca pandemi sürecinde sosyal medyadaki canlı yayın imkânından faydalanan âşıklardan biridir. Kapalı alanlarda toplanma ve sokağa çıkma yasakları nedeniyle Âşıklar Otağı'nda her hafta düzenlenen yüz yüze etkinlikleri iptal etmek zorunda kalan âşık, YouTube hesabından canlı yayınlar yapmış, izleyicileriyle böylece iletişime geçmiş ve bağlama eşliğinde eserlerini paylaşmıştır. Canlı yayına gelen yorumlara cevap vermiş, yazılanları gördüğünü belirtmiş ve yorumların tamamını göremeyip herkesin adını okumayacağı için özür dileyerek “Her biriniz kendiniz için kabul edin, ben size tüm türküleri armağan ediyorum.” Diyerek yayına başlamıştır. Her ne kadar sözlü kültür ortamında yüz yüze bir araya gelinemesi de yorumlar vasıtasıyla bu uzaklık kalkmış, seyirciler âşıkla iletişim kurabilmiştir. “Âşık Maksut Feryadî ile Âşıklar Otağı Programı (Canlı Yayın)” başlığını verdiği ve her biri yaklaşık iki saat olan beş adet program YouTube kanalında mevcuttur. Maksut Koca ilk canlı yayınında pandemi kısıtlamaları kalkar kalkmaz eskisi gibi Âşıklar Otağı'nda programlarına yüz yüze devam edeceğini hatta programların sayısını haftada ikiye çıkaracağını söylemiştir. Ancak bahsi edilen tarihten yaklaşık iki sene sonra, Nisan-Mayıs 2022 tarihindeki Ramazan ayında pandemi kısıtlamaları kaldırılmış olmasına rağmen Âşık Maksut Koca'nın canlı yayın yapmaya devam etmesi dikkat çekicidir. Örneğin 2 Nisan 2022 cumartesi tarihinde sosyal medya hesapları üzerinden “Âşıklar Otağı Ramazan Özel Programı” duyurusu yapmıştır. “Sevgili sanatseverler, bu akşam iftardan sonra Âşıklar Otağı'nda

programımız başlıyor. Geleneklerini yaşamak isteyen herkesi bekliyoruz. Programlar sosyal medyadan canlı yayınlanacaktır. Not: Programlarımız halka açık ve ücretsizdir.” ifadeleriyle halkı davet etmiş ve ardından açılış programına katılacak ondan fazla âşığın adını listelemiştir. Görüldüğü üzere pandemi sürecinde yaygınlaşan sosyal medya canlı yayınları, onları meydana getiren şartlar çoğu oranda ortaya kalkmasına rağmen devam etmektedir. “Geleneklerini yaşamak isteyen”ler Âşıklar Otağı’nda toplanabilir veya telefon, tablet, bilgisayar ekranlarından programı seyredebilirler. Böylece âşıkların icra ortamları aynı anda hem sözlü hem de elektronik ortam haline gelmiştir. Âşıklar sözlü gelenekteki icra ortamlarından (örneğin Âşıklar Otağı) vazgeçmemiş ancak bir yandan da elektronik mecralar sayesinde dinleyici kitlelerini genişletmişlerdir. İkincil sözlü kültür imkanlarının âşıklık sanatını fiziksel mekândan koparmadığı ancak onun sınırlarına bağımlı olmaktan kurtardığı ve bu özelliği sayesinde âşıklar tarafından tercih edildiği görülmektedir.

1.5 Sözlü, yazılı ve elektronik kültürün/mecranın kesişim noktasında âşık edebiyatı Ruth Finnegan *Oral Poetry: Its nature, Significance and Social Context* (1977) kitabında sözlü şiirlerin ne edebiyat alanında incelendiğini ne de sanat ve edebiyat sosyolojisi alanında tartışıldığını belirtir. Araştırma konusu edildiklerinde ise sözlü gelenek, folklor ya da popüler kültür gibi özel kategorilerin altına alınırlar. Böylece ana akım edebiyatın içinden ayrılır, yazılı edebiyatın içinde görülmezler. Aynı şekilde edebiyat sosyolojisi için nadiren önemli görülürler. Folklor çalışmaları, uzmanlaşmış etnografi ya da popüler edebiyat alanlarında incelenirler. Ancak bugüne dek kaydedilmiş pek çok sözlü şiir var olup yenileri hâlâ üretilmektedir. Bu şiirleri edebiyat ve sosyoloji alanında çalışmakla pek çok kazanım elde edilecektir. Sözlü şiir

yazılı edebiyatı aydınlatmakta da bize yardımcı olabilir. Ayrıca sözlü ve yazılı edebiyat arasında belirgin bir ayrım yoktur. Onları ayırmaya kalktığımızda sürekli kesişim noktalarıyla karşılaşırız. Örneğin matbuat ağının güçlenmesi ve âşıkların kitap sahibi olmasıyla âşık edebiyatı yazılı edebiyatla içe içe geçmiştir. Ancak âşık edebiyatının bir yandan da elektronik ortamlarda icra edilmesi onu sözlü kültüre yaklaştırmakta, varlığını devam ettirmesini ikincil sözlü kültüre bağlı hale getirmektedir. Finnegan bir şiirin meydana geliş şekli, yayılım şekli ve icrası açısından sözlü olabileceğini söyler (s. 17). Günümüzde âşıklar şiirlerini çoğu zaman kâğıt ya da bilgisayar üzerinde yazılı olarak meydana getirmektedirler. Ancak bu şiirler Ong'un belirttiği gibi sözlü edebiyatın kalıplara, kümelemelere ve anımsama kolaylığına dayanan sözlü özelliklerini de taşımaktadır. İkincil sözlü kültür ortamı ise âşık şiirinin yayılım ve performans şeklini değiştirmiştir. Eserler elektronik mecralarda üretilmekte ve yayılmaktadır. Pandemi şartlarının hafiflemesi sonrasında devam eden canlı yayınlarda ise eserler aynı anda hem sözlü kültür hem de elektronik ortamda üretilmeye başlanmıştır. Sözlü edebiyat kategorisinde değerlendirilen âşık edebiyatının birincil sözlü kültüre uzun süredir ait olmadığı,¹ cönklerden de önce yazılı edebiyatla iç içe geçtiği, günümüzde ise ikincil sözlü kültür ortamlarında sadece yayılmadığı, aynı zamanda bu mecralarda üretildiği unutulmamalıdır. Sözlü edebiyatın sınırları yazılı edebiyata kıyasla daha esnektir ve toplumsal bağlama daha fazla bağımlıdır. Sözlü şiir üzerine hiçbir tartışma yalnızca metin üzerinden yürütülmemeli, izleyicinin/dinleyicinin özelliklerini, performansın bağlamını, sanatçının kişiliğini ve performansın ayrıntılarını hesaba katmalıdır (Finnegan, s.29). Dolayısıyla âşık edebiyatı eserlerini kalıplaşmış "sözlü kültür/gelenek/edebiyat" başlıklarının sınırlarından çıkararak yazılı kültür ve ikincil sözlü kültür içerisinde

---

¹ Finnegan sözlü şiir tartışmasında birincil referans noktası olarak saf ve kirlenmemiş bir 'sözlü kültür' fikrinden hareket etmenin yanlış olduğunu vurgular (s.24).

incelemek bu türün özelliklerini anlamamız açısından faydalı olacaktır. İkincil sözlü kültürün önde gelen ortamı olan sosyal medyanın imaj üretimine dayanması ve âşıkların burada görünür olmaları, kısacası değişen âşık tipi de şiiri etkilemektedir. Aynı zamanda âşık edebiyatının yazılı kültüre adapte oluşu, “yazılı kültür” alanında değerlendirilen diğer eserler gibi matbuat ağına ve ticari ilişkilere dahil oluşu önem taşımaktadır. Bu çalışmanın ilerleyen bölümlerindeki amacım yazılı kültüre adapte olan –eserlerini sadece doğaçlama sırasında değil kâğıt kalemle ya da bilgisayarında/ telefonunda yazan– ve de ikincil sözlü kültüre adapte olan –televizyon, radyo, sosyal medyada bulunan– âşığı ve eserlerini incelemektir. Bu doğrultuda günümüz âşıklarından Maksut Koca’nın şiirlerini topladığı kitabı *Sular Yandı*’yı, performansa dayalı edebî etkinliğini ve sosyo-ekonomik olarak bu kamuda kendisini görünür kılma stratejilerini örnek olarak kullanacağım. Elbette Âşık Maksut Koca günümüzdeki tüm âşıkları tek başına temsil etmeyecektir ancak yaşayan âşıklar arasında en aktif ve göz önünde bulunanlardan biri olduğu için âşıklık alt kamusunu onun eserleri üzerinden incelemek faydalı olacaktır.

BÖLÜM 2

21. YÜZYILDA BİR ÂŞIK: SÖZLÜ, YAZILI VE İKİNCİL SÖZLÜ KÜLTÜR

MECRALARINDA MAKSUT KOCA (FERYADÎ)

Âşıklık sanatının günümüzde göz önündeki temsilcilerinden biri olan Maksut Koca, gerek geleneksel üretime yakınlığı gerekse günün teknolojik ve ekonomik şartlarına uyum sağlama beceri ve gayreti ile dikkat çekici bir isimdir. Koca âşıklığa Kars'ın sözlü kültür ortamında yönelmesine karşın kendini bu mecra ile sınırlamamış, sanatının üretim ve dolaşımını yazılı ve ikincil sözlü kültürün sağladığı tüm yeniliklerle iç içe geçirmiştir. Günümüzde tüm kültür mecralarında aktif olan âşığın tanınırlığı özellikle televizyon ve sosyal medya aracılığıyla gittikçe artmaktadır. Bu bölümdeki amacım radyo ve televizyon programlarına sık sık çıkan, kendisi de programlar sunan, sosyal medyada etkin olan ve geniş bir dinleyici/izleyici/takipçi kitlesine sahip âşığın faaliyetlerini incelemek ve bu faaliyetlerden hareketle âşıklığı çağdaş edebiyat ortamı içerisinde konumlandırmaktır. Bu doğrultuda Maksut Koca'nın yazılı eserleri, katıldığı televizyon programları, çektiği video klipler ve sosyal medya hesaplarının yanı sıra kendisiyle yaptığım mülakatlardan da faydalanacağım.² Mülakatlar âşığın kendi hayat hikâyesine ve sanat faaliyetlerine nasıl baktığı ile âşıklık geleneğini ne şekilde değerlendirdiğini anlamamız açısından bize yardımcı olacaktır.

---

² 20 Ekim 2021 ve 5 Kasım 2021 tarihlerinde Halkalı Merkez Mahallesi, Eski Bağlar Sokak Numara 70'teki Maksut Koca'ya ait Âşıklar Otağı'nda iki adet mülakat yaptım. Çalışmada yararlandığım bu mülakatların tam metinleri için Ek B ve C'ye bakınız.

2.1 Maksut Koca'nın hayatı

Maksut Koca 1961 yılında Kars'ın Arpaçay ilçesine bağlı Taşdere köyünde doğmuştur. Âşıklık geleneğinin merkezlerinden biri olan Kars, sınırda bulunması sebebiyle pek çok farklı kültüre ev sahipliği yapan bir şehirdir. Farklı kültürlerin birbirleriyle etkileşimi, savaşlar, doğa olayları ve hayat şartlarının zorluğu şehrin folkloruna yansımıştır. Zeynelabidin Makas (1999) Âşık Şenlik'le ilgili çalışmasında Kars'taki âşıklık geleneğinin diğer bölgelere kıyasla ön plana çıkmasının sebepleri üzerinde durur. Bu sebeplerden birisi âşıklığın enformatif niteliğidir. Makas, Kars'ın yaklaşık kırk yıl Rus işgalinde kaldığını ve işgal yıllarında bölgeye hiçbir basılı yayının girmediğini belirtir. Halk bu süre içerisinde haberleşme ihtiyacını yalnızca âşıklarla sağlayabilmiştir. Yine âşıklık bu zor coğrafyada cemaat için sosyalleşme, duygu alışverişi ve eğlence imkanları sağlar. Örneğin, yöredeki âşık koluna adını veren ve geleneğin devamını sağlayan Âşık Şenlik, sıkıntılı zamanlar geçiren Kars halkının duygu ve düşüncelerini eserlerinde yansıtmıştır (s. 303). Kısacası hem şehrin coğrafi konumu hem de şehirde yaşananlar âşıkları beslemiş ve bu sayede günümüze kadar devam eden Kars âşıklık geleneği oluşmuştur.

Geleneğe oldukça yakın bir ailede büyüyen Maksut Koca'nın âşıklığı ailesinden gelmez. Âşıklığa dair pek çok noktayı henüz çocukluk yıllarında babası İskender Koca'dan öğrenmiştir. Manevi üstadı olarak gördüğü Âşık Mehmet Hicranî babasının amca oğludur. Koca'nın âşıklığa karşı erken yaşta başlayan ilgisi ilkokul yıllarında artarak devam eder. En çok sevdiği ve en iyi notları aldığı ders, söylediği türkülerle geçen müzik dersidir. Bu esnada saz çalmayı kendi çabalarıyla öğrenir. Kendine ait bir saza sahip olmayı çok istese de maddi imkânsızlıklardan dolayı bu gerçekleşemez. Lastikleri sopaların üzerine takar, elindekinin bir saz olduğu düşüncesiyle hayali sazını çalar, türküler söyler.

On iki yaşındayken İstanbul'a, ablasının ve amcasının oğullarının yanına ilk kez giden Maksut Koca'nın tek hayali kendisine saz almaktır. Para biriktirmek için pek çok iş dener ve en sonunda simitçilikte karar kılar. Simit satarak kazandığı parayla Topkapı'da bir sazıda beğendiği sazı satın alır. Daha önce İstanbul'a giden abisinin ona gönderdiği cura bir kenara bırakılırsa bu Koca'nın kendi emeğiyle sahip olduğu ilk sazdır. Böylece çocukluğundan itibaren kurduğu âşık olma hayalini gerçekleştirmek için en önemli adımlardan birini atar. Bu tarihten itibaren Kars-İstanbul arasında gidip gelmeye başlayan Koca, Kars'taki köy düğünlerine davet edilir. 1977 senesinde bir köy düğününde çalarken Ömer Yeşilbağ adlı kaset yapımcısının onu dinlemesi, hayatının dönüm noktalarından biri olur. Yeşilbağ düğünden sonra Koca'ya ulaşır ve ona İstanbul'da kaset yapma teklifi sunar. Maksut Koca o sırada henüz on altı yaşındadır. Kendi deyimiyle onun yaşındaki bir çocuk için sadece hayal olabilecek bir durum gerçekleşmiştir. Teklifi kabul eder, Unkapanı'ndaki Harika Plak'ta ilk kasetini doldurur. 1981'de askere gidene değin doldurduğu kasetlerinin sayısı beşi bulur. Köy düğünlerinin yanına verdiği konserler de eklenir. Kendisinden önceki ozanlar gibi "âşıklık kültürünü dinletmek, anlatmak, yaşamak ve yaşatmak" amacıyla olduğunu belirten Koca, gezgin bir âşık olarak sadece yurt içinde değil yurt dışında da konserler verir, sanatını tanıtır. Örneğin, 1988'de Âşık Mihmani ve Bayram Denizoğlu ile yetmiş gün süren ve Fransa ve Hollanda'nın şehirlerini kapsayan Avrupa turnesine kendi imkânlarıyla gider. 1990 'da Moskova'da, 1993'te ise Azerbaycan'da sahne alır. (Gökçen, 2015, s. 6) 2002 senesinde Amerika'ya davet edilen Koca, sekiz ayrı üniversitede konserler verir, New England Konservatuarı'nda kendi dalında misafir hoca olarak derslere girer. Harvard Üniversitesi ve New England Konservatuarı tarafından üstün başarı ödülüne layık görülür. (Bolçay, 2012, s.59)

Maksut Koca şahsi faaliyetlerinin yanı sıra âşıklık sanatının gençler tarafından bilinmesine ve genç ozanların yetişmesine de önem vermektedir. 1996 yılında Bağcılar Göztepe Mahallesi'nde Âşıklar Kültür Evi'ni kurar. Açılışına Murat Çobanoğlu, Şeref Taşlıova gibi önde gelen âşıkların katıldığı ve Koca'nın tâbiriyle “gerçek bir kültür ocağı” olan kültür evinin varlığı mekân değiştirerek birkaç sene devam eder. 2018'den beri ise “geleneği gençlerin de bilmesi” amacını taşıyan Halkalı Âşıklar Otağı'nda âşık geceleri düzenlemekte ve ozan olmaya istekli gençlerin eğitimine yardımcı olmaktadır. Koca Kültür Bakanlığı'na bağlı bir âşıktır ve UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen *Yaşayan İnsan Hazinesi* unvanını 2020'de almıştır.

Maksut Koca, âşık kahveleri ve köy düğünlerinden konserlere, âşık bayramlarından radyo ve televizyon programlarına, kasetlerden video kliplere, kitaplardan sosyal medyaya uzanan kariyerinde sözlü, yazılı ve elektronik pek çok mekânda sanatını icra etmiştir. İlerleyen bölümlerde Koca'nın hayatının ve sanatının bu mecralarla ilişkisi üzerinde duracağım. Hem bu ortamlarda hem de yaptığımız mülakatlarda sergilediği performanslar aracılığıyla kendini ve sanatını nasıl tanımladığını, âşıklığa nasıl baktığını analiz edeceğim.

2.2 Maksut Koca'nın sözlü kültür mecralarındaki faaliyetleri

Yaşadığı şehrin ve de aile büyüklerinin etkisiyle âşıklığa ilgi duyan Koca, âşıklık sanatıyla sözlü kültür ortamında tanışmıştır. Babasından halk hikâyeleri öğrenmiş ve onun okuduğu şiirleri ezberlemiştir. Babası saz çalmasını bilmez ancak âşık hikâyeleri anlatmakta ustadır. Akşamları akrabalarını ve mahalle sakinlerini evinde toplar, onlara

hikâyeler anlatır. Koca bu sayede Kerem ile Aslı, Latifşah ile Mihriban Sultan, Salman Bey ile Gevher Hanım, Sevdekâr ile Gülenaz Hanım, Âşık Garip gibi pek çok halk hikâyesini henüz ilkokula başlamadan, okuma yazmayı dahi bilmeden defalarca dinleyerek öğrenir. Hafıza ve ezber gibi âşıklık sanatı için önemli olan noktalardaki yeteneklerini babasından öğrendikleri sayesinde geliştirir.

Çocukluk ve gençlik yıllarında Kars'taki köy düğünlerine katılan Koca sanatın inceliklerini burada öğrenmiştir. Dinleyicilerin karşısına ilk çıkışı da bir köy düğününde olmuştur. Evde babasını usta bilerek, Kars'taki kahvehanelerde, düğünlerde ise usta âşıkları dinleyerek âşık olmanın ilk adımlarını atmıştır. İlkokulu bitirdikten sonra tahsiline devam edememiş, para kazanmak için denediği çeşitli işlerin yanında âşıklığı öğrenmeye odaklanmıştır. Babasından gördüğü ilk eğitimin ardından akrabası Mehmet Hicranî'nin çırağı olmuş ve Feryadî mahlasını ondan almıştır. Koca bir üstattan isim almanın âşıklık sanatında çok önemli olduğunu hem bu sebeple hem de bir hatıra olarak mahlasını taşıdığını belirtmektedir. Tüm bu örneklerden anlaşıldığı üzere Maksut Koca'nın âşıklığa adım atması ve bu sanatta ilerlemesi Kars'taki geleneksel sözlü kültürün imkânlarıyla olmuştur. 1977 yılında çıkardığı ilk kasetinin ardından elektronik kültür ortamındaki görünürlüğü baskın gelmeye başlasa da geleneksel sözlü kültür ortamları ile bağını yitirmemiştir. Örneğin 1980 yılından itibaren Konya Âşıklar Bayramı başta olmak üzere âşıklık sanatının sözlü olarak yaşadığı âşıklar bayramlarına düzenli olarak katılmış ve çeşitli dallarda pek çok ödül kazanmıştır. Ayrıca kurduğu Âşıklar Kültür Evi ve Âşıklar Otağı mekânları geleneği yeni kuşaklara sözlü ortamlardaki icra ve eğitimlerle aktarma gayesi taşımaktadır.

Koca âşıklığı sözlü kültür mecralarında öğrenmesinin sanatında olumlu etkileri olduğu görüşündedir. Örneğin âşık hikâyelerini iyi bilmesini babasından öğrendiği hikâyelere, âşık makamlarını çok iyi bilmesini ise katıldığı köy düğünlerine bağlar.

Köy düğünlerinde âşık adayları elli altmış farklı âşığı dinlemiş bilinçli bir dinleyici topluluğunun karşına çıkmaktadır. Bu topluluğun karşına çıkan âşıklar hata yapmamaya özen gösterir ve aksi durumlarda uyarı alacaklarını bilirler. Koca 1980’li yıllardan itibaren köylerden büyük şehirlere göçün sonrasında bilinçli dinleyici topluluğunun azaldığını ve yeni yetişen neslin usta göremediğini belirtir. Ona göre âşık geçmişi günümüze hikâyeleriyle, türküleriyle, âşık havalarıyla taşıyan ve öğrendiklerinin üzerine yenilerini ilave ederek gelecek nesillere aktarabilen kişidir. Âşık halk hikâyelerini bilir, irticalen söyleme kabiliyeti vardır, atışma yapar, kendisine ait hikâyeler anlatır ya da yazar. Koca tüm bu noktaları Kars’taki usta âşıklardan öğrenmiştir. Ancak bu niteliklere sahip çok az âşık olduğunu ve sözlü mecralardaki âşıklık eğitiminin günümüzde seyrekleştiğini söyler. Koca’ya göre âşıklık sanatının pratiğini görmeden âşık olunmaz. Âşıkların köy düğünlerinde, kahvehanelerde, Âşıklar Otağı’nda bulunmaları gerekmektedir. Kars’ın sözlü kültür mecralarında yetişen âşık, kendisi gibi sözlü kültür ortamında yetişmeyi âşık olmanın şartlarından kabul etmektedir. Yirmi birinci yüzyılın tüm yazılı ve elektronik imkânlarına rağmen sözlü kültür mecralarının vazgeçilmez olduğunun, geleneğin eksiksiz bir şekilde öğrenilmesinin ancak bu şekilde mümkün olabileceğinin altını her defasında çizmektedir. Koca’nın Halkalı’daki Âşıklar Otağı’nı kurması da bu düşüncesiyle bağdaşmaktadır. Fakat söylemlerinde bu mecraya gelen gençleri eleştirmektedir. Âşık adaylarının bir an önce albüm çıkarmak, televizyona çıkmak istediklerini, emek vermeden, yeterince eğitim almadan popüler olmayı arzu ettikleri söylemektedir. Dolayısıyla Âşıklar Otağı’nda yeni âşıkların yetişme isteği sekteye uğramaktadır. Âşığın bu yaklaşımı, sözlü kültürün uzun süren, dolayısıyla sabır gerektiren eğitim sürecinin yerini alabilecek herhangi bir yöntem görmediğini göstermektedir.

Koca'nın sözlü ortama ve buradaki usta çırak ilişkisine verdiği önem bizi âşık kolları üzerine düşünmeye sevk etmektedir. Ustasının yanında gezen, sözlü kültür ortamlarına katılan ve mahlasını ondan alan âşık, bir süre sonra kendi eserlerini meydana getirir ve dinleyicisiyle paylaşmaya başlar. Eserlerinde ustasından öğrendiği şiir tekniklerini ve kelime dağarcığını kullanır. Ustasının vefatının ardından katıldığı sözlü kültür ortamlarında icrasına onun eserleriyle başlar ve kimin yanında yetiştiğini vurgular. Böylece onun adını, üslubunu, dilini, ezgilerini, ayaklarını, hikâyelerini, karşılaşmalarını ve hatıralarını yaşatır. Bu gelenek zinciri âşık kollarını meydana getirir. Örneğin on dokuzuncu yüzyıldan itibaren Erzurumlu Emrah, Ruhsatî, Dertli, Sümmanî, Derviş Muhammed, Huzurî ve Şenlik Kolları ortaya çıkmıştır. Usta âşıkların çırakları tarafından oluşturulan ve yaşatılan kolların varlığı âşık geleneğinin devam etmesinde de önemli bir yere sahiptir. Kollar sayesinde hem yeni âşıklar yetişir hem de ustanın adı ve eserleri kolun dışındakiler tarafından duyulur (Kaya, 1997, s. 2, 3). Özellikle Artvin, Kars ve Erzurum âşıkları arasında çırak yetiştirmek önemli bir gelenek olarak devam etmektedir. Günümüzde bu şehirlerde geleneğin hala canlı olması bu şehirlerdeki âşık kolları sayesinde (Albayrak, 2010, s. 33). Koca da Halkalı'daki Âşıklar Otağı'nda mensubu olduğu âşık kolunun ve de yetiştirdiği öğrenciler sayesinde kendi adının yaşatılmasını amaçlamaktadır. Ne var ki bu durum bir önceki paragrafta değindiğim üzere günümüzde eskisi kadar kolay değildir. Koca gençlerin sözlü kültür ortamındaki usta çırak ilişkisine bağlanmayı uzun sürmesi nedeniyle tercih etmediği düşüncesindedir.

Maksut Koca'nın 1980 yılından itibaren Konya Âşıklar Bayramı dahil pek çok şiir yarışmasına katılması da âşıklık sanatının sözlü olarak yaşadığı mecralara verdiği önemin göstergesidir. İlk âşıklar bayramının 5-7 Kasım 1931 tarihinde gerçekleşen I. Sivas Halk Şairleri Bayramı olduğu kabul edilmektedir ancak Sabri Koz, Sivaslı

Pesendî'nin 15 Kasım 1909'da Sivas'ta başka âşıklarla beraber halka açık düzenlediği icraya dikkat çeker. Bu programla ilgili bilgiler kısıtlı olmasına karşın ilk âşıklar bayramı olması ihtimali yüksek gözükmektedir. (Kaya, 2017, s. 270). 1931'deki bayram ise Sivas'ta öğretmenlik yapan ve *Halk Şairlerini Koruma Derneği*'ni kuran Ahmet Kutsi Tecer tarafından düzenlenir. Âşıklar ve halk bayrama oldukça ilgi göstermiştir. (s. 272). Bayramlar sayesinde âşıklar ve halk bir araya gelmiş, geleneğin unutulmaya yüz tutmuş noktaları canlandırılmıştır. Maksut Koca bayramların atışma, dudak değmez, meydan atışması, hikâyeli türkü, doğaçlama şiir gibi pek çok dalın yaşatılmasını sağladığını belirtir. Âşıklar bayramlarını “âşıkları bir araya toplayan ve âşıklık sanatını belli bir merkeze oturtan, resmî bir sığata büründüren, sahiplenen, âşıklık sanatını markalaştıran” faaliyetler olarak görür. 1931 senesindeki âşıklar bayramı Koca'nın “markalaştırma” ifadesini açıklamaktadır. Zira bu bayram sonrasında Tecer, bayrama katılan âşıklara “halk şairi” olduklarına dair bir belge vermiş ve kâğıtlar âşıklara gittikleri yerlerde kolaylıklar sağlamıştır (s. 272). Bu sayede âşıkların yazdıkları ve sanatçı kişilikleri onaylanmış, adeta bir “marka” haline gelmişlerdir. Maksut Koca bayramlarda âşıklara çeşitli dallarda ödülleri verilmesinin önemli olduğunu, geleneğe heyecan kattığını düşünmektedir. Ona göre bir ödülü kazanmaya çabalamak yeni âşıklar yetiştirmekte oldukça önemlidir. Koca “Bu sene bu ödülü kesin ben alacağım!” diyerek yarışmalara hazırlanmış, hatta bir sene ödül almadan gelecek sene için çalışmaya başlamıştır. Âşıklar bayramları Koca'nın faaliyetlerini arttırmasını sağlamış, üstelik bunları sözlü kültür ortamında dinleyicilerle paylaşmasına imkân tanımıştır.

Görüldüğü gibi ilk eğitimini Kars'ın sözlü kültür ortamında alan Koca, yeni âşıkların yetişme yollarını yirmi birinci yüzyılın tüm imkânlarına rağmen değişmez şekilde sözlü kültür ortamlarına bağlı görmektedir. Âşık kahvehaneleri, düğünler, âşık

bayramları ve âşıkların eğitim alabileceği çeşitli kültür evleri âşıklık sanatının eğitimi ve kültürel aktarımı için önemini korumaktadır. Ancak âşık şiirinin kendisinin ve nesillere doğru şekilde aktarımının sözlü kültüre bağlı olduğu düşüncesine rağmen eserlerinin dolaşıma girmesi önce yazılı sonra da elektronik mecralara son derece bağımlıdır.

2.3 Maksut Koca'nın yazılı kültür mecralarındaki faaliyetleri

Maksut Koca'nın 2022 itibariyle tek kitabı *Sular Yandı* 2007'de Yalın Ses Yayınları'ndan çıkmıştır. Kitap âşığın kısa hayat hikâyesini, *Halk Şiirimizde Bir Maksut Koca* ve *Âşıklık Geleneğimiz ve Maksut Feryadî* başlıklı yazıları, Koca'nın okuyucuya seslendiği bir teşekkür yazısını ve şiirlerini içermektedir. Koca mülakatlarda bir kitap daha çıkarmayı planladığını, bu kitapta hayat hikayesini genişçe yazacağını ve âşık hikayeleri de ekleyeceğini belirtmiştir.³ Her ne kadar yazılı ortamdaki görünürlüğü *Sular Yandı* ile belirginleşse de şiirleri henüz kitabına girmeden önce çeşitli dergilerde yayımlanmıştır. Örneğin, 1992-1995 seneleri arasında Kültür Bakanlığı tarafından çıkartılan *Halk Ozanlarının Sesi* dergisinin Aralık 1993 tarihli beşinci sayısında Maksut Koca'nın bir şiirine rastlamaktayız. Bu sayıda önce Ali Yakıcı'nın "Halk Şairlerinin Atatürk'e Bakışı" adlı yazısına yer verilmiş, ardından da cumhuriyetin 70. yıldönümü dolayısıyla Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen "Atatürk, Cumhuriyet ve Demokrasi" konulu şiir yarışmasında dereceye giren şiirler yayımlanmıştır. Maksut Koca'nın bu yarışmada ikincilik alan "Mustafa Kemal" şiiri derginin sayfaları arasındadır.

---

³ Âşık edebiyatının matbaa ile dolaşıma girmesi ve Maksut Koca'nın eseri hakkında ayrıntılı bilgi için tezin "Matbuat Ağı, Dolaşım, Ticari İlişkiler ve Aşık Edebiyatı" bölümüne bakınız.

Maksut Koca dergi ve kitapları âşıklık sanatını muhafaza ettikleri için önemli görür. Ona göre yazılı mecra, eserlerin pek çok kişiyle paylaşılmasını, insanların yazarlarla yüz yüze olmasa bile sayfalar aracılığıyla tanışmasını sağlamaktadır. Üstelik kitap sahibi olmak âşığın birikim sahibi olduğunu göstermektedir. Bu sebeple gençlerden çok daha ileri yaşlardaki âşıklar şiir kitabı çıkarmaktadır.

Maksut Koca mülakatlarda kitabından bahsederken sıkça “Söz gider, yazı kalır.” ifadesini kullanır. Türkçe’de “Söz uçar, yazı kalır” şeklinde kullanılan ve diğer pek çok dilde karşılığı bulunan Latince *Verba volant, scripta manent* sözü, sözlü ve yazılı kültürü karşı karşıya getirmekte ve sözlü kültüre geçicilik, yazılı kültüre ise kalıcılık özelliği atfetmektedir. Koca da eserlerinin kalıcı olmasını amaçlamakta ve bu nedenle eserlerini dergilerde yayınlamakta ve kitaplarda toplamaktadır. İlk mülakatta yanıma aldığım kitabını gören âşık, bu kitapla onu görmeden tanıdığımı, dolayısıyla kitap sayesinde daha fazla insana ulaştığını söylemiştir. Nitekim saz ve söz gezgin âşığın eserlerini yaya olarak gidebileceği ortamlarla sınırlandırırken yazıya dökülen ve matbaayla çoğaltılan eserler daha geniş bir kitleye ulaşır.

2.4 Sözdən yazıya geçişin yarattığı kırılma ve Maksut Koca

Âşık edebiyatı eserlerinin yazılı ortamda yaygınlaşması sözü muhafaza etme konusundaki olumlu etkisine karşın bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Sözü sağlamlaştıran ve kalıcılaştıran yazılı metinler, halk ve âşık edebiyatının önemli parçaları olan versiyon⁴ ve varyantları⁵ ortadan kaldırır. Zira bir eserin sözlü ortamda

---

⁴ (Veya eş metin) Anlatılarda aynı metnin anlatıcılar tarafından biraz farklı anlatılmasıyla oluşan metin (Artun, 2005, s. 58).

⁵ Eş metinden daha ileri düzeyde farklılık gösteren metinleri karşılamak üzere kullanılan terim (Artun, 2005, s. 58).

üretilmesi ve sözlü olarak dolaşımında kalması her defasında değişikliğe uğraması anlamına gelir. Sözlü aktarım bir eserin kolektif hafızada karbon kopya ile yeni bir nüshasının çıkartılmasını değil, eserin temel şeklini ve unsurlarını koruyarak yeniden yaratılmasını ve nakledilmesini andırır (Patterson, 2015, s. 39). Ancak âşığın ilk kez sözlü ortamda bir doğaçlama esnasında üreterek kitabına dahil ettiği eserleri dahi muhatapları ile artık yüz yüze bir ilişki kuramayacağından son halini alır, statikleşir. “Sözlü gelenekte bir efsanenin çeşitlemeleri, en az tekrarları kadar boldur ve tekrarlama sayısının sınırı yoktur” (Ong, s. 58). Buna karşın yazılı gelenekte matbu bir kitabın sayfaları arasına alınan eser artık noktalanmıştır.⁶ Âşık Maksut Koca’nın *Sular Yandı*’daki şiirleri üzerine söyledikleri ise eserlerinin tek bir versiyona sahip olmasını olumsuz bir durum olarak görmediğini yansıtmaktadır.

Usta duvar ördüğü zaman duvarda her taşın bir yeri var. Şiir de öyledir. Şiirde her cümlelerin bir yeri var çünkü o rastgele söylenen bir şey değil. Doğaçlamada belki söylersiniz, belki yanlış da söylersiniz ama şiirde o taşlar yerine oturmuş zaten. Onun öyle olması gerekiyor, dondurmuyorum. Bizim sanatımızda, doğaçlamada, mesela iki âşık karşılıklı bir şey söylüyor ya da ben elime sazı aldım, yalnızım, bir şey söylüyorum. O anda cümleleri belki bir iki yerde yanlış kullanmış olabilirim, tam dolu dolu da kullanmamış olabilirim. O anda ağzımdan ne çıktıysa o. Ama sonradan “Ya bu çok güzel bir eser oldu ama burada bunu yanlış kullanmışım” demek, onu güncellemektir, dondurmak değildir. Güncellemektir. (15.11.2021 tarihli mülakat)

Koca eserlerini sözlü geleneğin özellikleri olan tekrarlara ve kalıplara bağlı olarak üretmekte, âşık şiirinin üslup ve biçim kurallarını günümüzde sürdürmektedir. Ne var ki doğaçlama anlarında bu her zaman mümkün olmaz ve geleneğin kalıplarını istemeden yanlış kullanabilir. Oysa eserlerini yazıya dökerken ve kitabında bir araya getirirken gerekli gördüğü yerleri düzeltmekte, beğenmediği, hatalı bulduğu noktaları gidermekte ve her bir şiirine sözlü şiir geleneğinin kurallarını doğru bir şekilde taşıyan

---

⁶ Elbette yazarlar kitaplarının yeni baskılarında değişiklikler yapabilir ancak bu değişiklikler çoğunlukla yazım ve imla ile sınırlıdır. Zülfü Livaneli 2008’de kaleme aldığı *Son Ada* romanının sonunu değiştirmiş ve 2020 senesinde güncel bir baskı ile okuruna sunmuştur. Bu durumun tartışma yaratması yazılı gelenekteki her türden eserin değişmez olarak algılandığını göstermektedir.

yazılı hali vermektedir. Eserlerinin matbu hale gelme sürecini onları iyileştirmesi açısından fırsat olarak değerlendiren Koca, bu durumun âşık edebiyatındaki çeşitliliği kısıtlayıcı olduğunu düşünmemektedir. Ona göre yazı, sözün getirdiği kusurları gideren, eserin en iyi halini muhafaza eden, âşığın sanatını güzelleştiren bir araçtır. Koca sözlü kültür ortamında yetişmesine ve bu ortamı gerçek âşıklığı öğrenmenin şartı olarak görmesine karşın yazılı kültürün irtical ortamından daha uzun süren üretim sürecine uyum sağlamıştır.

Yazılı kültürün âşık edebiyatı üzerindeki bir diğer önemli etkisi ise sözü sazdan/ezgiden koparmasıdır. Sözlü kültürde eserlerin hafızada kalmasına yardım eden en önemli unsurlar ritim ve ezgidir. Nitekim âşık edebiyatının önde gelen nazım biçimlerinden koşma, koşmak (eklemek, katmak) fiilinden türemiştir ve güfteye beste ilavesi anlamındadır (Albayrak, 2010, s. 350). Günümüzde en çok bilinen nazım biçimi türküler ise ezgi ile söylenen halk şiiirleridir. Türkü denildiğinde akla usullü, ritimli, sözlü halk ezgileri gelir. Türkülerin icra edildiği çalgı aleti çoğunlukla bağlamadır ve türkü bağlama sayesinde şekillenir. Türkü yakan kişiler ezgi ile sözü genellikle aynı anda üretirler (Albayrak, 2010, s. 537-539). Bazen âşıklar sözlerde de olduğu gibi ezgilerinde de usta malı⁷ kullanır ve sözlerini hazır ezgi kalıplarına dökerler. Çıraklar usta âşıklardan sadece söz söylemeyi değil sözü ezgiyle birleştirmeyi de öğrenirler. Kısacası âşıklar sadece “dilden söylemeyi” değil aynı zamanda “telden söylemeyi” bilen, her ikisini de birleştiren kişilerdir. Daha önce sözlü ve yazılı edebiyatın birbirinden tamamen ayrılmadığını, sürekli kesiştiğini belirtmiştim. Nitekim önce cönkler sonra kitaplar vasıtasıyla bu kesişim güçlenmiş ve âşıklar dilden söylediklerini yazıya dökmüşlerdir. Maksut Koca’ya basılı hale gelen

---

⁷ Âşıkların yaşayan veya kendilerinden önce yaşamış olan güçlü âşıkların ürünlerine verdikleri ad (Albayrak, 2010, s. 547).

âşık eserlerinin söz ve sazı ayırması üzerine düşüncelerini sorduğumda şu şekilde cevap vermiştir:

Şimdi, şiirle müziğin etkisi çok farklıdır. Yeri gelir bir eser sizi şiir olarak çok etkiler. Yeri gelir müzikli olduğu zaman, bestelendiği zaman etkiler. Ben bunun ikisini de yapıyorum. Yani şiir olarak da okuyorum besteli olarak da. Ama onun tespitini yaptım ki her eser müzikal olmuyor. Bestelendiği zaman sihri sönüyor. Ama bazı eserler var bestelendiği zaman şahlanıyor. Bazıları da şiir olarak kaldığı zaman daha çok mükemmel kalıyor. Ben kendim değerlendirmeyi yapıyorum süreç içerisinde. Benim *İhtiyacı Var* diye önemli bir şiirim var. Onu birkaç sanatçı da okudu. İlk rahmetli Kıvrıkcık Ali vardı. Şimdi bu bestelendiği şekilde pek şık durmadı (...). Şiir olarak okuduğumda, özellikle kendim, ben biraz şiiri rahat okurum, güzel okurum. Şiir olarak okununca karşıdakini daha çok etkiledi. O çok önemli. (20.10.2021 tarihli mülakat)

Yukarıdaki anlatımından anlaşıldığı üzere Koca saz ve söz birlikteliğini eserlerinin üretim ve dolaşım sürecinde şart olarak görmemektedir. Her ne kadar ozanın sazını hocanın elindeki kaleme veya askerinin elindeki silaha benzeterek vazgeçilmezliğini vurgulasa da tüm eserler sazla bütünleşmek zorunda değildir. Şiirin kendisi bestesiz de ayakta durabilir veya şiiri beste ayağa kaldırabilir. Koca'nın yazılı mecranın üretim sürecine uyum sağladığını daha önce belirtmiştim. Bu düşünceleri de aynı durumun örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözlü kültürdeki âşık edebiyatının vazgeçilmez bir parçası olan saz-söz birlikteliğinden tamamen kopmaz ama mecburi de saymaz. Şiirlerini, sözlü geleneğin üslup ve biçim kurallarına uygun olmakla beraber, tercihi göre sazsız üretebilir ve/veya dolaşıma sokabilir.

Koca, matbaa ile eserlerini yalnızca saz eşliğinde icra etmeyen, kitapları aracılığıyla kendisini modern edebiyat kamusunun içerisinde modern şairlerle aynı şekilde var eden, şiirlerinin biçim ve üslubunu sözlü gelenekten alsa da onları modern bir tavırla üreten yeni bir âşık tipi örneği sunmaktadır. Bu âşık, eserine ekleyeceği bir kelimeyi/cümleyi uzun müddet arar, yatağının başucunda kalem ve kâğıt bulundurur,

cep telefonuna şiiriyle ilgili notlar alır, televizyondaki bir programda yeni şiirler yazmasına ilham verecek noktalar bulabilir. Bu üretim şekli ile kendisinden önceki yüzyıllardaki âşıklardan ayrılır. Eserini meydana getirirken çağın tüm imkanlarını kullanmaya hazırdır. Şiirlerini yazarken sadece gelenekten değil günün olaylarından da ilham alır. Örneğin Covid-19 pandemisi Koca dahil pek çok aşığın sözlü, yazılı eserlerine yansımıştır. Özetle, yazılı kültürün saz ve sözü ayırması ile âşık kitaplarının yaygınlaşması, âşık edebiyatının üretim şeklini dönüştürmüş, âşıkların modern yazarlarla aynı süreçlerden geçmelerine zemin hazırlamıştır.

2.5 Maksut Koca'nın ikincil sözlü kültür ortamlarındaki faaliyetleri

Maksut Koca eserlerinin üretim ve dolaşımını ikincil sözlü kültüre adapte eden âşıklardan biridir. 2011 yılında açtığı Facebook hesabıyla ilk kez bir sosyal medya platformunda varlık göstermiştir. Ocak 2015'te Twitter'a üye olmuş fakat hesabını aktif kullanmamıştır. Temmuz 2016'da açtığı Instagram hesabında ise düzenli olarak paylaşım yapmaktadır. 2017 senesinden bugüne TRT Türkü'de *Ozanların Dilinden* adlı bir radyo programı sunmakta, türkülü âşık hikâyeleri anlatmaktadır. Pandemiden sonra YouTube'a verdiği önemin arttığını belirten âşık, Mayıs 2020'de kendine ait bir YouTube kanalı açmıştır. TikTok hariç popüler olan tüm sosyal medya mecralarında hesabı bulunmakta ve hem bu mecralarda hem de katıldığı televizyon programlarında eserlerini tanıtmaktadır. Son olarak ise 28 Eylül 2022 tarihinden itibaren Yıldız En TV'de *Ozan Telinden* adında bir programın sunuculuğu yapmaya başlamıştır.

Maksut Koca içinde bulunduğu tüm ikincil sözlü kültür ortamlarının sanatını geniş kitlelere yaydığını düşünmektedir. Sosyal medyada aktif olmasının sebeplerinden biri de topluma mesaj verme hedefidir. Örneğin Facebook'u sanatını

duyurmak ve “küpe” adını verdiği özlü sözler aracılığıyla topluma mesaj vermek amacıyla “disiplinli” bir şekilde kullandığını belirtmektedir. Zira Koca mülakatlarda sosyal medyaya çok önem verdiğini, bu mecraları topluma vermek istediği mesajlar için kullandığını belirtmiştir. “Bir zamanlar bu (mesajlar) kitaplarla veriliyordu ama şimdi yelpaze gelişti. Sosyal medya hemen elinizin altında, hemen paylaşabiliyorsunuz. Düşünebiliyor musunuz, dünyanın her yerinden, Amerika’dan şuradan buradan...” diyen Maksut Koca elektronik mecraların imkanlarını kullanmayı eserlerinin ve toplumsal mesajlarının küresel ortamlara erişmesi nedeniyle gerekli görmektedir. Âşık edebiyatı geleneğe dayanmasına karşın icraya dayalı türsel niteliği ile roman, öykü gibi daha merkezi edebi türlerden daha kolay bir şekilde sosyal medyaya uyum sağlamaktadır. Koca bu imkânı fark eden ve bundan sonuna kadar yararlanan birisidir. Bu bölümde amacım Koca’nın elektronik ortamlardaki varlığını, hayatının ve sanatının ikincil sözlü kültür ortamlarıyla ilişkisini ve de sosyal medya imkanlarının geleneksel aşık faaliyetlerine etkisini incelemektir.

2.5.1 Televizyon ve YouTube’da Maksut Koca

Maksut Koca’nın 2022 Eylül itibarıyla on beş bin üç yüz aboneye ve 3.706.908 görüntülemeye sahip olan bir YouTube kanalı bulunmaktadır. Âşıkla aynı adı taşıyan bu kanalın *banner*’ında kendi fotoğrafı bulunmakta ve altındaki “Official YouTube” yazısıyla hesabın âşığın kendisine ait olduğu vurgulanmaktadır. *Banner*’ın üzerinde âşığın Spotify ve Instagram hesaplarının logoları bulunmaktadır. Logolara eklenen *hyperlink*’ler sayesinde isteyenler onu bu mecralarda da takip edebilirler. Âşık, hesabının açıklamasında kendisini ve hesabını “UNESCO Yaşayan İnsan Hazine” listesinde yer alan Anadolu geleneksel halk kültürünün en önemli temsilcilerinden

Aşık Maksut Feryadı'nın resmi YouTube kanalı. Yeni içeriklerimiz ve müzik videolarından haberdar olmak için abone olmayı unutmayın.” şeklinde tanıtmıştır. Hesabında Temmuz 2022 itibariyle video klipleri, çeşitli ortamlardaki canlı performansları ve canlı yayınlarından oluşan doksan yedi adet video mevcuttur. Koca'nın performansları diğer YouTube kanallarında da bulunmaktadır. Video kliplerin ve televizyon programlarındaki canlı kayıtların yanı sıra Maksut Koca'nın âşıklık sanatına dair düşüncelerini anlattığı videolar da YouTube'da mevcuttur. Elektronik mecra âşıklara sadece sanatlarını pratiğe dökme ve bunu geniş bir grupla paylaşma imkanını değil aynı zamanda sanatlarına dair fikirlerini sunma imkanını da sağlamıştır.

İber Prodüksiyon'un YouTube sayfasına “Kim Bilir” adlı türküsünün video klibi 21 Aralık 2015 tarihinde yüklenmiş olup yaklaşık on iki milyon görüntülemeye ve üç bine yakın yoruma sahiptir. Koca'nın YouTube'da ön plana çıkan bu eseri Mayıs 2022'de İbrahim Tatlıses'in hazırlayıp sunduğu İbo Show'a katılıp seslendirmesinin ardından daha fazla kişiye ulaşmıştır. Poll Production kanalı Maksut Koca'nın bu programda söylediği tüm türküleri yüklemiştir. “Kim Bilir” diğer eserler arasında öne çıkmış olup iki ay içinde bir milyonun üzerinde görüntülemeye ulaşmıştır. Âşık edebiyatını ikincil sözlü kültür ortamında değerlendirmek adına Maksut Koca'nın YouTube'daki pek çok eseri bize yardımcı olabilir ancak eserleri arasında en öne çıkanı olması sebebiyle bu bölümde “Kim Bilir”in yayılımı üzerinde durulacaktır.

“Kim Bilir” Koca'nın *Sular Yandı* kitabında bulunmayan eserlerinden biridir. Şiiri 2008 senesinde yazıp bestelemiştir. Çok istemesine rağmen maddi sıkıntılar dolayısıyla stüdyo ortamında okuyamamış, klip çekememiştir. Bu sebeple klip âşığın maddi imkanlarının uygun olduğu 2014 senesini beklemiştir. (Maksut Koca, kişisel görüşme, 1 Ekim 2022) Koca “Kim Bilir” için “O hakikaten Türkiye'ye mal oldu,

yediden yetmişe dinleyen birileri var.” yorumunu getirir. Bahsi edilen türkünün ülke çapında bilinmesine yardımcı olan en önemli faktör, eserin ilk ortaya çıkışından altı sene sonra çekilen ve YouTube’da paylaşılan klibidir. Nitekim video kliplerin hazırlanma amacının şarkıyı görüntülerle birleştirerek daha fazla kişiye ulaşmasını sağlamak olduğu hatırlanmalıdır. Örneğin pop şarkıcıları albümlerinde bir çıkış parçası seçer ve albümlerinin tanıtımına bu parçanın klibiyle başlarlar. Ardından albümden başka şarkılara da klip çekebilirler ve klibi çekilen şarkılar çekilmeyenlere oranla daha çok ön plana çıkar.

Maksut Koca’nın iki farklı ortamda çekilen görüntülerinin birleştirilmesinden meydana gelen ve müzik yönetmenliği oğlu Ozan Emre Koca tarafından yapılan bu klipte âşık takım elbiseleri içinde karşımıza çıkar (İber Prodüksiyon, 2015). İlk ortam dalgalı bir deniz kenarıdır. Âşık deniz kenarında bağlamasıyla yürür, kumların üzerindeki bir kayığın üzerine oturur, bağlamasını çalar ve türküsünü söyler. İkinci ortam ise ahşap bir köy evidir. Âşık yine bağlaması eşliğinde evin merdivenlerinde oturur, merdivenlerinden iner, önünde yürür, oturur, ellerini yüzüne koyarak düşünür. Video klip âşığın sadece eserini değil görünüşünü de oldukça ön plana çıkarmaktadır. Deniz kenarında kravatsız, köy evinin önünde ise kravatla giydiği iki farklı takım elbisesiyle, düşünceli duruşuyla, bağlamasını çalarken eserinin sözlerine uygun bir şekilde takındığı hüznü tavrıyla, klibin sonunda türküsü bittiği an çektiği derin nefesle; kısacası kıyafeti, jesti, duruşu, tavrı ile bütünlüklü bir imaj çizer. Daha önce ikincil sözlü kültür ortamında âşıkların eserlerini dinleyicilere ulaştırma yollarını çeşitlendirdiğini ve imaj çizimine önem verdiklerini belirtmiştik. Koca’nın klibi bu durumu örnekler niteliktedir. Zira video klibinde türküsünün sözleri ve ezgisi kadar o sözleri yansıtan görünüşü ve tavırları da önem taşımaktadır.

Her ne kadar klip elektronik bir ortamda paylaşılsa da hem sözlü hem de yazılı ortamların izini taşır. Öncelikle âşık çeşitli jest ve mimikleri sayesinde performansını güçlendirmiş, söylediği türkünün onda uyandırdığı ruh halini belirtmiş ve bu sayede dinleyicilerle ortak bir duygu bağı kurarak sözlü ortamdaki yüz yüze yakınlığı yaşatmaya çalışmıştır. Klibin altındaki üç bine yakın yorumda dinleyiciler türküyü ilgilerini düşüncelerini, türkünün onlara hissettirdiklerini ve türküyü dinleme sebeplerini paylaşmışlardır. Elektronik mecra yazılı bir şekilde yapılan yorumlar, sözlü kültür ortamını hatırlatır ancak sözlü kültür ortamında aynı anda var olamayacak kadar fazla sayıda kişiyi bir araya getirmiştir. Örneğin video klibin yorumları “en iyi yorumlar” filtresine göre sıralandığında birinci sırada “Annemin bilgisayar akıllı telefonu yok olsada kullanamaz garibim, ne zamanki anneme varsam oğlum benim türkümü aç der iç çeke çeke bu türküyü dinler ne zamandır. Annesi hayatta olanlara allah hayırlı güzel ömürler versin. Annesi rahmetli olanların allah mekânını cennet eylesin. Saygılar.”⁸ yorumu çıkmaktadır. Binden fazla beğeni olan bu yorumun altında birbirlerini hiç tanımayan insanlar iyi dileklerde ya da baş sağlıklarında bulunmuş, adeta uzaktan uzağa dertleşmiş, tesellide bulunmuşlardır. Türkünün acısını saklayan, perişan olduğu halde kimseye söylemeyen, gizli gizli ağlayan bir kişiyi anlatan sözleri, ezginin ve klipteki imajın birleşmesiyle, kimi dinleyiciler Maksut Koca’yı tebrik etmiş, eserin onları ağlattığını, söyleyemedikleri tüm acıları dile getirdiğini, dinlerken kaybettikleri kişileri ya da dertlerini hatırladıklarını belirtmişlerdir. “Sadece ben dinliyorum başa sarıp sarıp sanıyordum benim gibi derdi içinde yaşayan bir sürü insan varmış kimsenin derdi kimseye benzemez ağzına sağlık güzel insan” yorumunda görüldüğü üzere, video klibin yorumları sayesinde sözlü kültür ortamına benzeyen bir grup ortamı oluşmuştur.

---

⁸ Alıntılanan yorumlardaki tüm yazım hataları olduğu gibi bırakılmıştır.

Türkünün İbo Show'un "Türkü Gecesi" konseptli programındaki canlı performansından oluşan video klipi de kısa sürede yüksek görüntüleme sayısına ulaşmıştır (Poll Production, 2022). Programa takım elbisesiyle katılan âşık, bağlamasını gözlerini kapatarak çalmış, türküsünü eseriyle bütünleşmiş olduğu hissini en iyi şekilde verme çabasıyla söylemiştir. Bu video klipin altında da aynı şekilde bir grup ortamı oluşmuş ve dinleyicilerin çoğunluğu televizyonda ozanları görmekten çok mutlu olduklarını belirtmişlerdir. Videonun öne çıkan "Elli, yüz sene sonra ne Aleyna kalır ne tilki ne de hadise. Aşık Maksut Feryadi yıllar geçse de unutulmaz. Böyle güzel değerleri ekranlarda görmekten mutluluk duyuyoruz." yorumunda da görüldüğü üzere dinleyiciler popüler müzik ve âşık geleneğini karşılaştırmış, kalıcı olanın âşık geleneği olduğunu, esas sanatın ve sanatçının bu şekilde olması gerektiğini belirtmişlerdir. Dinleyiciler sadece Maksut Koca'yı övmek ve tebrik etmekle kalmamış, aynı zamanda ozanların azalmasından duydukları üzüntüyü ve âşık geleneğine duydukları saygıyı da belirtmişlerdir. Görüldüğü üzere Maksut Koca'nın önce televizyon programına davet edilmesi ardından da programın kaydının YouTube'da paylaşılması, ikincil sözlü kültür ortamı aracılığıyla ortak bir müzik zevkini paylaşan insanların bir araya gelmesini sağlamıştır. Ayrıca kimi dinleyicilerin türküyü ilk kez bu programda duyup çok sevdiklerini belirtmesi elektronik ortamın âşık sanatı için önemine işaret etmektedir.

"Kim Bilir"ın televizyon ve YouTube vasıtasıyla gittikçe artan bilinirliğinin ardından Maksut Koca Temmuz 2022'de Almanya'ya gitmiş ve türküye ikinci bir video klip çekmiştir (Ramis Serhat, 2022). Bu kez eseri Ramis Serhat adlı bir ozanla düet şeklinde seslendirmiştir. Böylece türkünün YouTube'da pek çok farklı performansı; düetler ve *cover*'lar vasıtasıyla varyantları meydana gelmiştir. Daha önce yazılı metinlerin âşık edebiyatının önemli parçaları olan versiyon ve varyantları

ortadan kaldırdığını belirtmişim. Bu noktada eserlerin yazılı varyantları ortadan kalksa da YouTube'daki performansların elektronik varyantlar oluşturduğunu görmekteyiz.

YouTube'daki videolara gösterilen ilgi âşıklar için önemli bir gelir kaynağı haline gelmiştir. Zira kanal sahipleri videolarının görüntüleme sayısı ve videolardaki reklamların tıklanma oranına göre gelir elde etmektedir. Âşıkların klipleri kopyalandığı veya türküler başka kanallarda farklı videolar ile paylaşıldığı takdirde orijinal videoların tıklanma oranı düşmekte, dolayısıyla gelirleri azalmaktadır. Maksut Koca'nın türküleri de sevenlerinin hazırladığı videolarda kendi kanalı dışında paylaşılmaktadır. Böylece Koca'nın gelir elde ettiği orijinal videoların tıklanma sayısı azalmaktadır. Bu durumu “emeklerinin ziyan olması” şeklinde nitelendiren âşık, 2 Ağustos 2022 tarihinde Facebook hesabında açıklama yapmış, eserlerini başka videolar aracılığıyla paylaşanları uyarmıştır.

Kıymetli hemşehrilerim, dostlarım, çok kıymetli sanatseverler, değerli gurup yöneticileri ve grup üyeleri,
Bizler sanat insanları olarak geleneklerimizi yaşatabilmek için binbir emek harcayarak sosyal medyanın en önemli parçası olan Youtube kanallarımızı güçlendirmek için harcamalar yapıp her geçen gün yeni videolar paylaşıyoruz. Ancak bazı dostlarımız bizleri sevdikleri ve meseleyi bilmedikleri için paylaştığımız videoları yeni video yaparak paylaşıyorlar. Bu davranış bizlerin YouTube kanallarımıza inanılmaz zarar verdiği gibi emeklerimizin ziyan olmasına sebep olmaktadır. Sanatsever tüm dostlarımızdan önemle rica ediyorum, paylaştığımız videolara yeni video yapmadan aynen paylaştığımız şekilde dinleyip ve paylaşın ki emeğimiz ziyan olmasın. Anlayışınız için şimdiden teşekkür ediyorum. Saygılarımla.

Koca bu açıklamasında başta YouTube olmak üzere tüm sosyal medya mecralarına verdiği önemin altını çizmiştir. Âşıkların ikincil sözlü kültür ortamlarını sadece görünür olmak ve sanatlarını tanıtmak amacıyla kullanmadıkları; bu mecraların onlara kitapları ve konserleri dışında bir kazanç alanı sağladığı görülmektedir. Örnek olarak YouTube, YouTube İşortağı Programı'na katılma şartlarını yerine getiren kanal

sahiplerine “reklamcılık geliri, kanal üyelikleri, ürün rafı, süper chat ve süper etiketler, YouTube Premium geliri” olmak üzere beş özellik vasıtasıyla para kazanma yolu sunmaktadır. Reklamcılık geliri kapsamında videolarda Google ve iş ortaklarından reklamlar yayınlanır ve kanal sahibi bunlardan elde edilen gelirden pay elde eder. (YouTube Yardım, 2022). Koca'nın dikkat çektiği üzere videoları başka kanala yüklediğinde ise reklam gelirleri azalır. Videoların sürekli gelir getirmesi adına kanalının izlenme saatinin düşmemesi gerekmektedir. Görüldüğü üzere CD'ler, kitaplar gibi sadece bir kez satın alınmayan, tükenmeyen, tıkladıkça kazanç getiren YouTube videoları âşıklar için uzun vadeli yeni bir gelir kaynağı haline gelmiştir.

2.5.2 Facebook ve Instagram'da Maksut Koca

Maksut Koca Facebook ve Instagram'ı aktif kullanan âşıklardan biridir. Her iki platformda düzenli paylaşımlar yapmakta ve yalnızca sanatı değil özel hayatı hakkında da takipçilerini bilgilendirmektedir. Koca pandemi sürecinde paylaşımları için temel platform olarak Facebook'u kullanmış ve canlı yayınlarını da buradan açmıştır. Pandemi kısıtlamalarının sona ermesinin ardından Âşıklar Otağı'ndaki yüz yüze programlarını ve daha fazlasını (konserleri sırasındaki canlı kayıtlar, söyleşiler) paylaşmaya devam etmiştir. Âşığın Facebook'taki canlı yayınları takipçileri tarafından oldukça ilgi görmektedir. Bu yayınların altındaki yorumlar dinleyicilerin istek parçaları, şehirlerinin adını vererek gönderdikleri selamlar ve Koca'yı kendi şehirlerine davetleri ile doludur. Canlı yayınlar âşık programlarını Halkalı'daki Âşıklar Otağı'nın fiziksel sınırlarından çıkarmış ve dünyanın her yerindeki dinleyicilere ulaştırmıştır. Örneğin yorumlarda Hollanda, Almanya, Avusturya gibi şehirlerde yaşayan Türklerin programları takip ettiği görülmektedir. Koca Facebook

canlı yayınlarını sadece Âşıklar Otağı'yla sınırlı tutmamıştır. Facebook sayesinde dünyanın her neresinde olursa olsun anında canlı paylaşım yapabilen âşık, Temmuz 2022'de konser vermek için Almanya'ya gittiğinde yolda canlı yayın açmıştır. Takipçileriyle Almanya'nın yollarını paylaşmış, doğasını, yeşilliğini, orman alanlarını çok beğendiğini; Türkiye'nin de çok güzel olduğunu ancak ağaçlandırmaya ihtiyaç duyduğunu, kıymetinin bilinmesi gerektiğini belirtmiştir. Yirmi birinci yüzyılın gezgin âşığı her neredeyse dinleyicisi de anında onunla orada olabilmekte ve âşığın o esnada aklından geçen düşüncelerine dahi ulaşabilmektedir. Koca Facebook'u canlı yayınlarının dışında yeni YouTube videolarının ya da televizyon programlarının duyurusunu yapmak, eski ya da yeni şiirlerini yayımlamak ve katıldığı etkinliklerdeki diğer âşıklarla fotoğraflarını paylaşmak amacıyla kullanmaktadır. Bunlarla birlikte başsağlığında bulunduğu, doğum günü ve bayram gibi özel günleri kutladığı gönderiler de sayfasında mevcuttur.

Âşık Facebook'taki kadar aktif olmamakla beraber Instagram sayfasından da paylaşımlar yapmaktadır. Bunların çoğunluğu Facebook'taki paylaşımlarıyla eş zamanlıdır. Instagram da canlı yayın imkânı sunmasına karşın, muhtemelen Facebook'taki takipçi sayısının fazla olması sebebiyle, canlı yayınları için Instagram'ı kullanmamaktadır. Koca Instagram hesabında katıldığı programların duyurularını yapmakta, özel gün kutlamaları, kişisel ya da aile fotoğraflarıyla beraber şiirlerini ve "küpe" adını verdiği sözlerini paylaşmaktadır. "Küpe"ler Koca'nın âşık tarzı şiirin kalıplarını kullanmak yerine kısa cümlelerle verdiği öğütlerdir:

İnsanları tanımayı zamana bırakın. Çünkü zaman insanların iç dünyasını gösteren en güzel aynadır.

Gönlü güzel, vicdanı temiz her insan iyilik yapar. Kimi maddiyatıyla kimi maneviyatıyla. Ama asıl önemli olan ise, kişinin yaptığı iyiliği başa kakmamasıdır!

Karşımdaki insana kıymet verin. Verdiğiniz kıymete layıkta ikiniz de kazanırsınız, değilse, siz sıradan bir insanı, o kıymetli bir dostu kaybeder.

Her insan merhameti ve yüreği kadar zengindir.

Aforizma tarzı bu ifadeler, sosyal medya aracılığıyla takipçilerine mesaj vermeyi amaçladığını göstermektedir. Nitekim hesabındaki şiirlerin çoğu güncel ve mesaj içeriklidir. Örneğin 2022 Kurban Bayramı'nda *Bu Nasıl Bayram??* adını verdiği bir şiir paylaşmış ve kestiği kurbanı yoksullarla, yetimlerle paylaşmayan kişileri eleştirmiştir. Bayramlarla beraber tüm özel günlerde o günlerin temasına uygun şiirleri sayfasına eklemiştir. Kadınlar gününde *Kadınlarımız!*, öğretmenler gününde *Öğretmenim!*, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nda *23 Nisan*, Zafer bayramında *Senin Hatıran*, Ramazan bayramında *Bayramdır* başlıklı şiirler eklemiştir. Muharrem'in "Mah-ı Matem Muharrem" isimlendirmesine dikkat çeken Koca, her Muharrem'de Kербela olayı hakkında eserler paylaşmıştır. 6 Ağustos 2022'de "Matemimiz Var" başlıklı bir şiir yayımlamıştır. 24 Mart 2020'de, Covid-19 salgınının başlangıcında *Evde Kal* adında bir eser yayımlamış, "Dışarıda yaygın varsa EVDE KAL/ Aklın, fikrin, duygun varsa EVDE KAL/ İnsanlığa saygın kalsa EVDE KAL" cümleleriyle insanları evden çıkmamaları konusunda uyarmıştır. Bu örneklerde de görüldüğü üzere Koca'nın ikincil sözlü kültür ortamındaki varlığının amacı yalnızca âşık sanatının, kendisinin ve eserlerinin tanınırlığını arttırmak değildir. Topluma mesaj veren bir figür olmayı âşıklığının temellerinden biri görmektedir. Şiirlerinin içeriği kadar sosyal medyadaki varlığı da bu isteğine hizmet etmektedir.

2.5.3 Ferdilik, anonimlik ve Maksut Koca

Bu bölüme değin yaptığımız incelemeler neticesinde âşık edebiyatında ferdilik ve anonimlik kavramlarının altını çizmek gerekmektedir. İlk bölümde âşıkların sosyal medyayı modern kartvizitler şeklinde kullandıklarından ve bu sayede imaj

oluşturduklarından bahsetmişim. Koca'nın paylaşımları da sosyal medyada imaj oluşumuna örnektir. Ancak âşık edebiyatının sosyal medya sayesinde ferdileştiğini düşünmek hatalı bir yaklaşımdır çünkü âşık edebiyatı diğer halk edebiyatı türlerinden anonim değil ferdi özelliğe sahip olmasıyla zaten ayrılmaktadır. Örneğin manilerin, tekerlemelerin, masalların, bilmecelerin, halk hikayelerinin yazarları/söyleyenleri bilinmez, anonim olarak geçerlerken âşık şiirlerinin yazarları/ söyleyenleri bellidir. Buna karşın âşık şiirinin yaygınlıkla doğaçlama şeklinde ortaya çıkması ve yazılı mecranın yaygınlaşmasından önce şairin kendisi ve şiire meraklı olanlar tarafından sözlü olarak aktarılması, bir başka âşığın mahlasıyla şiir söylemenin yaygınlığı bu edebiyatın da ferdi özelliğini kimi zaman kaybetmesine yol açmakta, eserleri bir dereceye kadar anonim hale getirmektedir. Karacaoğlan ve Pir Sultan Abdal gibi şiirlerini yazılı bir dîvânda toplamamış, şiirleri uzun süre sözlü olarak yaşadıkdan sonra ancak 19. yüzyıldan itibaren mecmua ve cönklerde yazıya geçmiş âşıklar için, günümüze gelen şiirlerin birer şahıstan ziyade geleneğe ait olduğunu söylemek daha doğru olacaktır.

Eserlerin aktarılırken çeşitli değişimlere uğraması, şairlerin ve şiirlerin zaman zaman birbirlerine karıştırılması da âşık şiirinin anonim özellikler kazanmasına ortam hazırlamaktadır. (Arvas, 2021, s.16). Âşık edebiyatının önce yazılı mecraya ardından da ikincil sözlü kültür ortamına adapte olması ise eserlerin kaynaklarının belli olmasını sağlamış, böylece anonimleşmenin önüne geçmiştir. Sosyal medya âşık edebiyatının ferdiliğinin en çok öne çıktığı mecradır. Bu noktaya dikkat çeken araştırmacı Abdülselam Arvas (2021), âşık edebiyatında varyantlı olma, geleneksel/yenilikçi olma ve senkretik⁹ olma özelliklerinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtir. Âşık edebiyatında geleneksellik ve yenilikçilik beraber bulunduğu için asırları aşarak

---

⁹ Farklı, hatta kimi zaman zıt kavramların, düşüncelerin, geleneklerin bir araya gelmesiyle oluşan.

bugüne gelebilmiştir (s. 17). Koca da bu ortamları kullanarak kendini diğer âşıklardan ayırmakta ve eserlerinin reklamını yapmaktadır. Nitekim tüm bu paylaşımların ilgi görmesi âşğın kimliğinin eserlerinin önüne geçmeye başladığına, anonimlik devrinin tamamen kapanmakla kalmayıp ferdilik ağırlıklı bir âşık edebiyatı oluştuğuna işaret etmektedir. Dinleyiciler âşık sanatını, geleneğini değil sosyal medya üzerinden özel olarak takip ettikleri belirli âşıkların, örneğin Maksut Koca'nın ürettiklerini takip etmektedir. Dolayısıyla âşık geleneği, eserden ziyade sanatçı, sanatçıdan ziyade onun ikincil sözlü kültür ortamları aracılığıyla çizdiği imaj üzerinden ilerlemeye ve dinleyiciye ulaşmaya başlamıştır.

2.5.4 Sonuç

Maksut Koca, Kars'ın geleneksel sözlü kültür ortamında öğrendiği âşıklık sanatını yazılı ve ikincil sözlü kültür ortamının sağladığı yeniliklerle iç içe geçirmektedir. Böylece saz-söz-metin-görsellik zeminlerinde yürütülen modern ve dinamik bir âşık edebiyatı icrasında bulunmaktadır. Geleneksel âşık edebiyatının üslup ve şekil özelliklerine bağlı kalırken bir yandan da teknolojik imkanlardan faydalanarak modern bir âşık edebiyatı inşa etmektedir. Bu durumda yeniliklerle uzlaşma içerisinde olmasının, ikincil sözlü kültürün imkânlarını ve mecralarını âşıklık geleneğiyle çatışma içinde görmemesinin etkisi vardır. Her ne kadar Maksut Koca'nın belirttiği üzere âşıklık tek başına ikincil sözlü kültür ortamlarında öğrenilemeyecek, temsil edilemeyecek olsa da onu daha fazla kişiye ulaştırmak için elektronik mecralar son derece önemlidir. Şiirinin kendisini gelenekten koparmayan, metalaştırmayan âşık, şiirin dolaşıma girmesini yazılı ve ikincil sözlü kültür ortamına adapte etmiştir. Bu sebeple radyo ve televizyon programlarına çıkmakta, kendi programlarını sunmakta,

kendi adına açtığı YouTube kanalını ve sosyal medya hesaplarını yönetmektedir. Bir önceki bölümde belirttiğim üzere tüm bunların neticesinde anonimliğin tamamen ortadan kalktığı, ferdiyetin ağırlık bastığı bir âşık edebiyatı oluşmuştur. Âşık Maksut Koca da tüm bu platformlarda kendini ön plana çıkarmaktadır. Artık önemli olan sadece âşık geleneğini yaşatmak değil, o geleneği yaşatan bir temsilci olarak adını duyurmak, eser, ses, beden ve kıyafet üzerinden yaratılan imajla görünür olmaktır.

Maksut Koca üzerinden gördüğümüz ikincil sözlü kültür ortamının âşıklık sanatında meydana getirdiği birtakım gelişmeler her ne kadar sosyal medya ile görünür olsa da daha eskiye, âşık edebiyatının yazılı kültür ortamına geçişine tarihlenmektedir. Zira âşık edebiyatı anonim halk edebiyatı ürünlerinden eser sahiplerinin belli olması ile zaten ayrılmıştır ancak yazılı mecranın öncesinde âşıkların adları zamanla unutulmakta, eserler anonimleşmektedir. Bunun yanı sıra Karacaoğlan ve Pir Sultan Abdal gibi eserleri günümüze gelen kimi âşıkların eserlerinin birer şahıstan ziyade geleneğe ait olduğunu söylemek daha doğrudur. Önce cönkler ve mecmualar, ardından basılı destanlar, antolojiler ve son olarak da kitaplar vasıtasıyla âşık tarzı eserlerin sahiplerinin adları ve kişilikleri ön plana çıkmıştır. Bu nedenle âşık edebiyatında bugün gördüğümüz değişimlerin temelini, âşığın ön plana çıkışını, eserlerin ticarileşmesini daha iyi anlayabilmek adına âşık edebiyatı eserlerinin yazılı ortamlardaki görünümünü dünden bugüne incelemek gerekmektedir.

BÖLÜM 3

MATBUAT AĞI, DOLAŞIM, TİCARİ İLİŞKİLER VE ÂŞİK EDEBİYATI

3.1 İlk matbu âşık eserleri: destanlar

Halk edebiyatı araştırmacılarının âşıklık geleneğinin üretim ve icra mecralarını sözlü ortam, yazılı ortam ve elektronik ortam olarak üçe ayırdığını belirtmişim. Bunlar arasında sözlü ortam konulu çalışmalar ağırlıkta olup son zamanlarda elektronik ortamın âşıklık geleneği üzerindeki etkisi araştırmacıların ilgisini çekmektedir. Ancak yazılı mecra üzerine yapılan incelemeler diğerlerine oranla sınırlı kalmıştır. Çalışmanın ilk iki bölümünde amacım elektronik mecraya adapte olan bir âşık üzerinden ikincil sözlü kültürün yerel bir bağlamda nasıl tanımlanabileceği hakkında çıkarımlar yapmaktı. Bu bölümde ise âşık edebiyatının hem yazılı hem de sözlü mecranın özelliklerini taşıyan ikincil sözlü kültür ortamına adapte olmasından öncesini, yani yazılı mecraya bağlanmasını inceleyeceğim.

Yazılı ortamdaki âşık edebiyatı incelemeleri genelde konunun çok kısa özetlerinin dışına çıkmamıştır. Bu mecraya geçişin en yaygın kahvehanelerde olmak üzere aşıklığın belli bir izleyiciye-dinleyiciye icrasını takiben ortaya çıktığı, cönkler ile mecmuaların bu ortamın ilk örneği sayıldığı belirtilmiş, konu geçmişten günümüze geniş olarak ele alınmamıştır. Özkul Çobanoğlu'nun yazılı ortamdaki âşık tarzı destan incelemeleri ise âşık edebiyatının matbaa ile ilişkisini destanlar üzerinden göstermesi açısından önemli bir kaynaktır.¹⁰ Âşık tarzı yazılı kültür ortam destanları, matbaa

---

¹⁰ Halk edebiyatında destan olarak adlandırılan pek çok edebi tür vardır. Çobanoğlu çalışmasında ele aldığı âşık edebiyatına ait destan türüne detaylı bir tanım getirir: Büyük bir çoğunluğu 11 ve 8 heceli koşma, çok az bir kısmı mani ve pek nadir olarak da divani şeklindeki örneklerine rastlanan, 5 veya 7 dörtlükten aşağı olmamak şartıyla 130 hatta 150 kıta hacmindeki örnekleri mevcut olan, konu sınırlaması olmaksızın âşık tarafından destan yapmaya değer bulunan bir vakayı, bir cismi veya kavramı

kullanımının 19. yüzyıldan itibaren yaygınlaşması ile ortaya çıkmış, 1970'lere kadar devam etmiş, bu tarihten sonra temsilcileri azalmıştır. İlk yıllarda İstanbul ile sınırlı olan yazılı kültür ortamı destanlarının basılışı daha sonraları Selanik ve zamanla Anadolu şehirlerinde de matbaa makinelerinin çoğalmasıyla yaygınlaşmıştır. (2020, s. 236). Destanlara tarih ve matbaa adları eklenmesi kanunlarla zorunlu hale getirilmiştir. Örneğin 1888'de çıkarılan bir kanunla destanların basıldıkları matbaalara dair bilgilerin belirtilmesi mecburi kılınmıştır. 1898'de çıkan "Telif Hakkı Kanunu"ndan ardından destanlar üzerine korsan baskılara karşı "Her hakkı mahfuzdur" ibaresi eklenir (s. 161). Daha önce âşık edebiyatının yazılı ve ikincil sözlü kültür ortamına adapte olmasıyla ferdi özelliklerinin belirginleşmeye başladığını, anonimleşmenin azaldığını belirtmiştim. Destanların basılması ve telif hakları kanununa tabi olması bu durumun örneğidir.

Erhan Çapraz (2015), Kayserili âşık Rûzi ve eserleri üzerine hazırladığı doktora tezinde 19. yüzyıl âşıklarından Rûzi'nin (1839-1899) yazılı kültür ortamı ile ilişkisini de inceler. Rûzi bazı şiirlerini yazarak meydana getirdiğini belirten bir âşıktır. Hatta bir şiirinin "“Âşıkız evşâfin eyleriz tesviid” mısrasında üretim şeklini "tesvid etmek" (yazmak, karalamak) şeklinde açıklar (s. 182). Rûzi bastırıldığı destanlarında da "yazı, yazma" gibi vurgularla şiirlerini yazılı metin olarak tasarlayışını öne çıkarır. Sözlü geleneğin önde gelen ortamlarından âşık kahvehanelerinin ve buradaki âşık fasıllarının önemini kaybettiği, yazılı kültürün ağırlık kazandığı 19. yüzyılda Rûzi gibi geçimlerini âşıklık sanatından sağlayan kişiler sanatlarını devam ettirebilmek ve gelir sağlayabilmek için destanlarını bastırma yoluna gitmişlerdir. Örneğin Rûzi tespit

---

hikâye ederek anlatan ve sözlü kültür ortamında, âşığın ele aldığı konuyu anlatım tutumuna bağlı olarak geleneksel âşık havaları eşliğinde icra ettiği nazım türüne destan denmektedir (2021, s. 22, 23). Kitaptan seçtiğim bazı destan konuları şu şekildedir: Anne ve anne-evlat ilişkisine ait destanlar, baba ve baba-evlat ilişkisine dair destanlar, seyahat destanları, alacaklı-borçlu destanları, miras destanları, Allah inancıyla ilgili destanlar, milli kahramanlara dair destanlar, göçlerle, işsizlikle, fakirlikle ilgili destanlar, kazalarla ilgili destanlar, cinayet destanları, savaş, depresyon, yangın, sel destanları...

edilemeyen bir tarihte *Esnaf Destanı* adlı bir eser ve bir de mecmua bastırmıştır. Sözlü kültür ortamında yetişen bir âşık olmasına karşın gelir elde edebilmek ve şöhret kazanabilmek için yazılı kültür ortamına adapte olması bir zorunluluk haline gelmiştir. *Sicill-i Osmanî Zeyli*'nde Rûzi'nin hayatının son zamanlarında sazı bıraktığı bilgisi aktarılmaktadır. Çobanoğlu'nun destan üzerine araştırmalarından yola çıkan Çapraz, bu durumu yazılı kültür ortamıyla beraber saz eşliğinde icranın önemini kaybetmesine ve saz çalmanın kendileri için aranılan bir özellik olmayı kaybettiği “yazılı kültür ortamı âşıkları”nı meydana getirmesine bağlamaktadır (s.187, 188).

Çobanoğlu (2021) âşıklık sanatının yazılı kültür ortamında kökten değişime uğradığını belirtir. Destanını ister irticalen oluştursun ister günlerce düşünerek kelime kelime meydana getirsin, âşık en sonunda eserini bastırır ve bundan para kazanır (s. 239). Destanlardan para kazanmak ve itibar sahibi olmak isteği pek çok kişiyi âşıklığa yönlendirmiştir. Örneğin Âşık Emin Düştü (1943-2016) destan yazıp satmaya geçimini sağlamak ve halktan saygı görmek, sanatçı olarak bilinmek amacıyla başladığını belirtir. Çevresinde duyduğu olayları destan haline getiren âşık yazdıklarını tanesi bir kuruşa bastırılmış ve bunları pazarlarda, panayirlarda beş kuruşa satarak gelir elde etmiştir. Âşık Hüseyin Çırakman (1930-2013) askerliğini yapmasının ardından para kazanmanın bir yolunu arar. Âşığın “Baktık ki bu iş halk içinde saygın yeri olan hem de herkesin yapamadığı bir sanat türü oluyordu. Bundan dolayı bu eziyete katlandık. Geçimimizi de sağlıyorduk.” (s. 232) demesi oldukça dikkat çekicidir. Babası sözlü kültür ortamında sanatını icra eden birisidir, dolayısıyla âşık sözlü geleneğe çocukluğundan beri aşinadır. Babasının etkisiyle âşık şiirleri ezberlemiş ve söylemiştir. Ancak bu şekilde para kazanamadığı için âşıklığı meslek edinmemiştir. Yazılı kültür ortamı âşıklığından para kazanabileceğini fark ettiğinde ise bunu eziyet olarak görmesine rağmen kendine iş haline getirmiştir. Âşık Ali

Gürbüz (1924-2005) servetini destancılıkla yaptığını, Orta Anadolu'yu gezerek eserlerini pazarlarda sattığını ve bu sayede ün ve para kazandığını belirtir. Âşığın “Şimdi belli kişiler gelirken, mesela İbrahim Tatlıses nasıl giderken herkes tanır, ‘Şu İbrahim Tatlıses’ derse, 1950’den 1960’a kadar da yolda giderken ‘Şu giden Âşık Ali Gürbüz’ diye gösterirlerdi beni. Yani o şekle gelmiştik. Ama şimdi unutulduk.” (s. 233) ifadeleri, yazılı kültüre adapte olan âşıklık sanatı sayesinde ozanların kişiliklerinin ön plana çıktığını, anonimliğin azaldığını göstermektedir. Ün kazanan âşıkların destanları elbette daha çok satacak ve böylece daha çok para kazanacaklardır. Âşık İdris Eroğlu (1942-2020) da matbu destanlar sayesinde para kazanma meselesine şu şekilde değinir:

Mesela, biri trafik kazası geçirmiş. Adam trafik kazasından ölmüş. Sen ne yapıyorsun? Ona bir destan söylüyorsun. Yani bunun içinde ne var? Acı ve para davası vardır. Yani acındırarak o şiiirden, destanını satıp para kazanacaksın. Bunun için acılı, üzüntü verici konulara ağırlık veriliyordu. Böylece destan daha ilgi çekici olur. Zaten destanı yapmaktan maksat para kazanmaktır. (s. 233)

Âşıkların ifadelerinden anlaşıldığı üzere matbu hale gelen destanlar halkın son derece ilgisini çekmiştir. Bu sebeple ün kazanmak, bir nevi bugünün “çok satanlar”ı haline gelmek ve gelir elde etmek amacıyla âşıklığa ilgi duyanlar olmuştur. Nitekim Çobanoğlu (2021), yazılı kültür ortamının âşığını “sizi arayıp bulan, davet eden ve yazıp bastırarak *metalaştırdığı* eserine gününe göre hatırı sayılır bir *fiyat* biçerek almanızı isteyen kişidir.” şeklinde tanımlar (s. 228). Âşık edebiyatının metalaşmasını ve satışın ön plana çıkmasını bu ortamın önemli özelliklerinden biri olarak görür. “Yazılı kültür ortamındaki âşık, sözlü geleneğin cemaat niteliğinden ziyade kitle niteliği gösteren dinleyici kalabalığı karşısında kâğıda bastırarak mekân ve *mal* hüviyeti kazandırdığı destanını *satan satıcı* kişiliğindedir” (s. 229).¹¹ Eserlerin

---

¹¹ Alıntılardaki italikler bana aittir.

ticarileşmesinin belirgin olduğu durumlardan biri Yozgat'ın köylerinde 1960'lı yıllarda takasa bağlı destan satılmasıdır. Öğretmen Mehmet Uslu kendisiyle 1994'te yapılan bir mülakatta, destancı âşıkların köyelerine çerçilerle beraber geldiğini, destanlarını okuduklarını ve onları yumurta, buğday, arpa ve yünle takas ettiklerini belirtir. (Çobanoğlu, 2021, s. 244). Âşıklar eserlerini köy kahvehanelerinde, köy odalarında, pazarlarda, panayırlarda, gemilerde, trenlerde, otobüslerde, cami önlerinde, harman yerlerinde, mahalle ve sokak aralarında satar, hatta takas ederler. Daha önce değindiğim gibi ün ve servetini bu ortamlarda sattığı destanlara bağlayan Âşık Ali Gürbüz matbaacılarla zorluk yaşadığı için kendi matbaasını kurar. Eserlerini yazan, kendi matbaasında bastıran ve insanların toplandığı çeşitli yerlerde satışını yapan bu âşık tipinin yazılı hale getirdiği âşık eserlerini ticarileştirdiğini görüyoruz. Nitekim bu yıllarda kendilerine ait olmayan destanları bastırıp satan “korsan destancılar” ortaya çıkar. Bu nedenle bazı âşıklar destanlarına fotoğraflarını bastırır, açık adresleri ve kimlik bilgilerini de eklerler (s. 240). Sözlü mecralarda “korsan âşık”larla karşılaşmak mümkün değildir çünkü böyle bir şeye teşebbüs ettiklerinde sanatı bilmedikleri hemen belli olacaktır. Ancak yazılı ortam ve sağladığı kazanç taklitçileri de beraberinde getirir. Artık anonimlik para kazanmanın önündeki bir engeldir. Âşıkların daha çok satış elde etmek için bilinir, görünür olmaları gerekmektedir.

Matbu destanların yaygınlaşmasıyla beraber âşıkların yetişme ortamları da çeşitlenir. Satın aldıkları destanlar sayesinde âşıklığa ilgi gösteren ve kendilerini yetiştiren âşıklar ortaya çıkar. Örneğin Âşık Mahir Eser bu eserler sayesinde âşıklığa alâka duyduğu belirtir:

Destan satanlardan alıp okuyarak ben kendi kendimi yetiştirdim. Evde babamın Kerem Kâğıdı¹² vardı. Kerem Kâğıdı'nı okumaya başladım. Gurbet

---

¹² Âşık Kerem hikâyesi

üzerine ondan çok etkilendim. Karacaoğlan'ın kitabını da okudum. Bu kitaplar beni çok etkiledi. Bu arada kendi kendime çok güzel saz çalmayı da öğrendim. Şiir yazmaya başladım. Hatta kendi kendime "Elalem uyur ben şiir yazacam diye uğraşıyorum. Acaba bende bir hastalık mı var?" diye düşündüm. Kendi kendimden korktum (s. 231).

Âşığın ifadelerinde görüldüğü üzere destanlar ve kitaplar aracılığıyla âşık edebiyatı hanelere ulaşmış ve bu durum yeni âşıkların yetişmesini de etkilemiştir. Maksut Koca'nın hayat hikâyesinde âşıklığı sözlü ortamda öğrenen ancak sonrasında üretimini ve eserlerinin dolaşımına girmesini yazılı ve elektronik mecra ile birleştiren bir âşıkla karşı karşıyaydık. Burada ise kendisini basılı eserler yani yazılı kültür vasıtasıyla yetiştiren bir âşık tipi görmekteyiz. Çobanoğlu'nun örnek gösterdiği başka âşıklar da âşıklığa matbu destanlar ya da kitaplar sayesinde yönelmiştir. Örneğin Âşık Ali Gürbüz Sivas'ta bulunduğu yerde okul olmadığı için eğitim alamaz. Âşık Ruhsati, Âşık Serdari, Âşık Minhacî'nin kitapları sayesinde kendi kendine önce okuma yazmayı sonra da onlar gibi şiir yazmayı öğrenir. Yazdıkları şiirleri basar ve satar (s. 230, 231). Yazılı ortamdaki âşık edebiyatı eserleri destanlarla sınırlı kalmamıştır. Hem daha önce yaşayan âşıkların eserleri derlenip kitap haline getirilmiş hem de yaşayan âşıklar şiirlerini kitaplarda toplamışlardır. Bu sayede geçmişteki âşıkların eserleri muhafaza edilmiş, yaşayan âşıklar da sanatlarını devam ettirerek para kazanmışlardır.

3.2 Kitapçıklar ve antolojiler

Destan kitapçıkları âşık edebiyatının yazılı ortamla iç içe geçmesinin ve matbu âşık kitaplarının öncüsü olarak değerlendirilebilir. Önceleri bazı âşıklar birkaç destanını bir araya getirip küçük kitapçıklar veya broşürler haline getirirse de bu durum yaygınlaşmamıştır (Çobanoğlu, 2021, s. 236). Destanların kitapçıklar halinde basılması yazılı kültür ve âşıklık sanatını birbirine öylesine bağlamıştır ki Behçet

Kemal Çağlar, geleneksel anlamda bir âşık olmamasına rağmen kendine “Âşık Ömer” mahlasını seçer. *Ankaralı Âşık Ömer’in Cumhuriyet Destanı* (1938) ve *Cumhuriyetimizin On Yedinci Yılında Âşık Ömer’den Destanlar, Türküler* (1940) adında kitapçıklar yayınlar. Ancak şahsi kitaplar yaygınlaşmadan önce 19. yüzyılda tüm dünyada folklore yoğunlaşan ilgi neticesinde âşık edebiyatı konulu kitaplar, âşıklarla ilgili monografik eserler ve âşık şiiri antolojileri yayınlanmıştır. Bunun yanında dergilerde âşık edebiyatına, temsilcilerine ve ürünlerine ait yazılara yer verilmiştir (Tek, 2011, s. 103). Örneğin Mehmet Fuat Köprülü, Pertev Naili Boratav ve Saadettin Nüzhet, 1929-1931 seneleri arasında *Türk Halk Hikâyelerine ve Saz Şairlerine Ait Metinler ve Tetkikler* adında İstanbul Evkaf Matbaası tarafından basılan bir seri hazırlamıştır. Bu seride Gevherî, Erzurumlu Emrah, Pir Sultan Abdal gibi isimlerin eserlerine, Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman hikâyesine, Köroğlu destanına yer verilmiştir. Saadettin Nüzhet Ergun 1938’de hazırladığı *Halk Edebiyatı Antolojisi*’nin başlangıcında son on beş yıl içinde yapılan araştırmalarla birçok ozanın tanınmaya başladığını ancak bu konuda derli toplu sadece bir antoloji olduğunu belirtmiştir. Bu boşluğu doldurmak amacıyla hazırladığı antolojiyi “Âşık Edebiyatı”, “Tasavvufî Halk Edebiyatı” ve “Şifahî Halk Edebiyatı” şeklinde üç bölüme ayırmış ve her bölümde birçok şiir örneğine yer vermiştir.

Daha önce bahsettiğim üzere 1931’de I. Halk Şairleri Bayramı’nı düzenleyen cumhuriyet dönemi yazar ve folklor araştırmacısı Ahmet Kutsi Tecer, bir sene sonra *Sivas Halk Şairleri Bayramı* adında on altı sayfalık bir kitapçık yayınlamıştır. Kitap “Halk Şairleri Koruma Derneği” başlıklı bir yazıyla açılmaktadır. Tecer bu yazıda halk edebiyatı ile ilgilenenlerin yalnızca geçmişteki eserleri incelemelerini eleştirmiştir. Halk yaratıcılığının durmadığına, yeniyi ve bugünü ihmal etmemek gerektiğine, şimdiki zaman zarfındaki eserlerin de toplanması gerektiğine dikkat çekmiş ve

kurucusu olduğu derneğin amaçlarından birinin bu olduğunu açıklamıştır. Bir sonraki “Halk şairleri Bayramı” yazısında ise bayramın amacını “her yıl vilâyet dahilinde halk şairlerini toplamak, onlarla bir arada birkaç gün geçirmek, onları dinlemek, eserlerini zapt etmek ve bilmukabele onlara millî ve medenî hayatımızın kuvvetli fikirlerini ve heyecanlarını telkin etmek; köylü san’atkârlarla şehirli san’atkârları birleştirmek” (Tecer, 1932, s. 3) olarak belirtmiştir. Ardından bayramda gerçekleştirilen tüm etkinlikleri özetlemiş, bayrama katılan âşıkların fotoğrafını da bu sayfalara eklemiştir. Eserin devamı âşıkların bayramda okuduğu kimi eserlerden oluşmaktadır. Bayramda okunan koşmalar ve destanlar kayıt altına alınmış, içlerindeki bilinmeyen, az kullanılan kelimeler dipnotlarda açıklanmıştır. Ayrıca Muzaffer Sarısözen’in Sivas halayları hakkındaki bir yazısına, hem sözlerini kaydedip hem de notaya aldığı bir Âşık Veysel türküsüne ve de bir Sivas halayının notalarına yer verilmiştir. Böylece üç gün boyunca sözlü kültür ortamında gerçekleşen bayramdaki eserler kaydedilmif, bugüne değin yazılı ortamda muhafaza edilmiştir.

Bahsi edilen eserlerin basılmasındaki esas amaç folklorun önemli bir parçası olarak görülen âşık edebiyatını incelemek ve tanıtmaktır. 19. yüzyıl sonunda yeniden şekillenen dünya rejimlerinin resmi söylem kurgulamalarında başvurdukları ilk kaynak çoğu kez folklor olmuştur. Namık Kemal, şinasi, Ziya Gökalp, Selim Sırrı gibi son dönem Osmanlı aydınlarının folklorun konusu ve türlerine dair yaptıkları saptamalar, daha sonra kurumsallaşan cumhuriyet dönemi araştırmalarına yol göstermiştir (Öztürkmen, 1998, s. 16, 19). Nitekim Ahmet Kutsi Tecer’in Halk şairleri Bayramı’nı düzenlemesinde ve bayram hakkında kitapçık yayımlamasında, Behçet Kemal ağlar’ın Âşık Ömer mahlasıyla yazıp bastırđıđı cumhuriyet şiiri ve destanlarında, hazırlanan çeşitli antolojilerde de bu ilgiyi görmekteyiz. Bu dönemde

folklore ve dolayısıyla âşıklara verilen önemin artması sebebiyle sadece bilimsel araştırmalar değil âşıkların kitap yayınlaması da teşvik edilmiştir.

3.3 Âşık kitapları ve yayınevleri

İlk matbu âşık kitabının hangisi olduğu kayıtlara geçmemekle beraber kitap basımından telif ücreti alan ilk gelenek temsilcisi Âşık Veysel’dir. Âşığın ilk şiir kitabı *Âşık Veysel’den Deyişler* Halk Evleri Genel Yayın Merkezi yayın organı olan *Ülkü Dergisi* adına Ahmet Kutsi Tecer tarafından yayına hazırlanarak 1944 yılında basılmıştır (Bekki, 2021, s. 52). Âşıklar eserlerini kitap haline getirmeye günümüzde de devam etmektedir ancak âşık kitaplarının bibliyografyası henüz mevcut olmadığı için bu konuda derli toplu veriler elde edilememektedir.

Maksut Koca’nın âşık kitaplarından bahsederken “Zamanla birikimle olur bu. Yeni gençlerin değil ama benim akran arkadaşlarımla birçoğunun kitapları var” ifadelerini kullanmasının da örnekleğiğı üzere özellikle belirli bir yaşa erişmiş, sanatında tecrübe elde etmiş âşıklar eserlerini yazılı ortamda bir araya getirmeye önem vermektedir. Bu noktada âşıklara yayınevleri aracı olmaktadır. Yalın Ses Yayınları, Ürün Yayınları, Paradigma Akademi Yayınları, Halk Ozanları Kültür Derneği Yayınları, Can Yayınları âşıkların eserlerini basan yayınevleri arasındadır. 1972’de kurulan, Alevilik konulu araştırmaları ve Alevi yazarların eserlerini basan Can Yayınları günümüzde çok sayıda âşık eserine yer veren yayınevlerinden biridir. Can Yayınları’nın kurucusu Adil Ali Atalay (Vaktidolu) da âşık olup yayınevinden kendi eserlerini de bastırır. Hem âşık edebiyatını hem de yayıncılık dünyasını iyi tanıyan Adil Ali Atalay ile yaptığım görüşmede verdiği bilgiler, âşık eserlerinin basım sürecini anlamak konusunda bize yardımcı olacaktır.

Adil Ali Atalay ve kardeşi Erzincan'dan İstanbul'a göç ederler. Atalay kardeşler geçimlerini sağlamak için önce hamallığa başlar, ardından el arabası ve kamyon edinirler. Bir süre sonra ise Atalay Nakliyat Kollektif Şirketi'ni kurarak Karaköy'ün önemli esnafları arasına girerler. Adil Ali Atalay çocukluğundan beri okumaya ve şiir yazmaya ilgi duymaktadır. Nakliyat şirketinin ardından kitaplara ve şiire olan sevgisinin bir uzantısı olarak kendine ait bir yayınevi kurar. Atalay'ın yayıncılığa başlamasındaki tek sebep bu değildir. Atalay mülakatımızda herhangi bir kitapçıya gidip Alevilikle ilgili kitapları sormanın mümkün olmadığı, insanların Alevi olduğunu söylemekten çekindiği için bu konulu kitapları kitapçılara gidip alamadığı zamanlara şahit olduğunu belirtmiştir. Bu durumun karşısında durma isteği yayınevini kurmasında etkili olur. Atalay yayınevini kurduğu esnada *Gerçekler Gazetesi*'nde Canlar Köşesi'ni yazmaktadır. Aynı zamanda şiirlerini kendi imkânlarıyla bir arada toplamıştır. Nakliyat şirketine gelenlere kitabını hediye etmektedir. Kendine kitap bastırma deneyimi gazete köşesindeki adıyla birleşir ve her ikisinden de esinlenerek kurduğu yayınevine "Can Yayınları" adını verir. Önce şiirlerini sonra da *Ehlibeytin Mucizeleri* (1972), *Seyyid Nizamoğlu Divanı* (1976), ve *Kerbela ve Matem* (1977), *Abdal Musa Sultan ve Velayetnamesi* (1978) adlı Alevilik için önemli olan kitapları basar. Atalay 1990 senesinde nakliyeciliği bırakır ve tamamen yayıncılıkla ilgilenir. Can Yayınları şehirdeki pek çok araştırmacının ve âşığın uğrak yeri olur. Kurulduğundan beri beş kez yer değiştiren Can Yayınları günümüzde Cağaloğlu'ndaki Büyük Milas Hanı'nda bulunmaktadır. Pazar hariç her gün açık olan yayınevinde saz eşliğinde deyişlerin, nefeslerin söylendiği ve anlamları üzerine sohbet edildiği, Alevilik sözlü geleneğinin öğretilip yaşatıldığı muhabbetler de yapılmaktadır. (Kişisel görüşme, 2022)

Can Yayınları *Noksanî Baba Divanı* (1996), *Viranî Divanı ve Risalesi* (*Buyruğu*) (1998), *Harabî Divanı* (2008), *Seyit Nesimî Divanı* (2009), *Vaktidolu Divanı* (2013), *Vartolu Aşık Hicrani Divanı* (2018), *Şah Hatayî Divanı* (2019) *Merzifonlu Âşık Ali Divanı* (2021) ve olmak üzere sekiz ozanın divanını basmıştır. Bunun yanı sıra İstanbul Eyüp'te bulunan ve sözlü anlatılara göre Karyağdı Baba tarafından 1450'li yıllarda kurulan Karaağaç Dergâhı'nda her hafta salı yapılan muhabbetlerde elli sekiz ozanın söylediği şiirler de bir antoloji haline getirilmiş, *Karaağaç Şiir Antolojisi* (2020) adıyla yayımlanmıştır. Nisan 2020'de koronaya yakalanan ve on dokuz gün boyunca Cerrahpaşa Hastanesi'nde kalan Adil Ali Atalay kendisinin ve yüz yedi adet ozanın korona konulu şiirlerini içeren *Korona Covid-19, Cerrahpaşa Korona'yı Nasıl Yendi* (2020) adında bir kitap derlemiştir.

Can Yayınları'nda divan, antoloji ve derlemelerin yanında ozanların müstakil olarak kitapları da basılmaktadır. 1994 ve 1996 yılları arasında âşık kitapları basmaya yetişemediğini, o zaman gelen her âşığın kitabını bastığını söyleyen Atalay, bazı âşıklara telif hakkı da vermiştir. Günümüzde ise âşıklara telif hakkı verilmemekte, çıkarılan kitapların ücreti âşıktan alınmaktadır. Örneğin Çılgın/ Çılgın Bacı mahlaslı Sevim Şahin'in Kasım 2022'de Can Yayınları'ndan 1000 adet basılan şiir kitabı *Ararsan Kendini Kendin Bulursun*'un basımı için yaklaşık 16.000-17.000 TL'lik bütçe gerekmiştir. Kitaplar genellikle 1000 adet basılmakta, bunların 150-200 tanesi yayınevi tarafından alınmaktadır. Kitapların dağıtımı ise internet aracılığıyla yapılmaktadır. Can Yayınları eserlerin tanıtımını yapmakta ve satış ise web siteleri üzerinden gerçekleşmektedir. Alevi kitap fuarları ve cemevlerinde de Can Yayınları'nın kitaplarına ulaşılabilir.

Can Yayınları'nın 25 Kasım 2022 tarihinde tarafıma mail ile iletilen fiyat listesinde toplam 547 adet kitap bulunmaktadır. Bu kitapların 156 tanesi âşık edebiyatı

eseridir. Yayınevinin kurucusu Adil Ali Atalay diğ er âşık ların eserlerini derlemiş ve bunun yanı sıra *Gel Kendine Deli Gönül* (1997) adlı bir şiir kitabı ve *Vaktidolu Divanı* (2013)'nı yayımlanmıştır. Verilen listedeki âşık ların sayısındaki çeşitlilik ve basılan âşık kitaplarının yüksek sayıda olması kitap sahibi olmanın âşık lar nezdindeki önemini, âşık edebiyatının yazılı kültüre, matbuata adapte olduğunu ve yayınevlerinin bu doğrultudaki kilit işlevini gözler önüne sermektedir. Can Yayınları'nın kuruluşundaki en büyük motivasyonun Alevilik konulu kitapların ve Alevi âşık ların eserlerinin özgürce basılması olduğunu belirtmiştim. Can Yayınları'ndan pek çok âşık şiiirlerinin çıkması Alevilik ve âşıklık arasında güçlü bir bağ olduğunu, Alevi geleneğ i içerisinde âşıklığın canlı bir şekilde yaşadığını gösteren bir örnektir.

Bu bağın kuvvetli olmasına ve çok sayıda eser çıkmasına karşın âşık lar kitaplarından para kazanmamakta, aksine kitaplarının basımı için para ödemektedir. Dolayısıyla kitaplar âşık lar için bir kazanç kaynağ ı değildir. Toplantılarda, görüşmelerde ve her türlü ortamda hediye edilebilen, imzalanabilen kitapların basılma amacı âşıklığın somut olarak ispat edilmesidir. Âşık lar gelirlerini kitaplardan değil ikincil sözlü kültür ortamlarından, özellikle de YouTube'dan elde etmektedir.

Bölümün başında belirttiğim üzere maalesef bugüne değ in âşık edebiyatının yazılı mecradaki görünümü göz ardı edilmiştir. Âşık kitapları, içerikleri ve yayınevleri ayrıntılı olarak incelenmemiştir. Bu bölüm yapılması gereken daha geniş çaplı araştırmalar için küçük bir giriş, örnek niteliğindedir. Diğ er kitaplar ve yayınevleri de kapsamlı ele alınmalı, geçmişten günümüze tüm yayınevlerinden çıkan âşık kitaplarının bibliyografyasına duyulan ihtiyaç giderilmelidir. Böylelikle âşık edebiyatının yazılı ortamdaki görünümü hakkında daha detaylı bilgi edilebilecektir.

3.4 *Sular Yandı*

Maksut Koca'nın *Sular Yandı* adlı eseri 2007'de Yalın Ses Yayınları'ndan çıkmıştır. Kitap tek baskı yapmıştır. Şu an tükenmiş olup sadece sahalardan ya da ikinci el kitap satan web sitelerinden alınabilmektedir. Koca kitabı çıkarırken doğabilecek sıkıntılardan kaçınmak istediğini, bu sebeple de sahibini tanıdığı *Yalın Ses Yayınları*'nı tercih ettiğini belirtmiştir. Âşık kitabın iç ve dış tasarımına dair tüm detaylara kendisi karar vermiştir. Kitabın ön kapağında bağlama çalarken çekilen bir fotoğrafı bulunmaktadır. Âşık bu fotoğrafı daha önceki bir kaset çalışması için çekirmiş fakat ilk kez burada kullanmıştır. Arka kapakta ise kitaptaki şiirleri arasında bulunan ve 2020'de çıkardığı *Baba Nasihatı* albümünde bestelenmiş haliyle karşımıza çıkan *İnsan Ol İnsan* yazılıdır. Bir ozan olarak en büyük çağrısının insan olmak olduğunu belirten Koca bu sebeple arka kapak için en uygun şiir olarak bu eserini gördüğünü belirtmiştir. 184 sayfalık kitap âşığın kısa hayat hikâyesini, “Halk Şiirimizde Bir Maksut Koca” ve “Âşıklık Geleneğimiz ve Maksut Feryadı” başlıklı yazıları, Koca'nın okuyucuya seslendiği bir teşekkür yazısını ve yüz otuz iki adet şiirini içermektedir. Koca “Sevgili sanat severler” hitabıyla başlayan yazısında âşıklık ve şiir yazımı üzerine görüşlerini kısaca anlatmış ve de kitapta emekleri bulunan dostları Hasan Babur, Fevzi Halıcı ve Bekir Sami Özsoy'a teşekkür etmiştir.

Sular Yandı'daki şiirlerin yedi tanesi aruz vezniyle yazılân âşık edebiyatı türlerinden olan divan (beş adet) ve satranç (iki adet) türlerindedir. Geri kalan şiirler ise hece ölçüsüyle yazılmıştır ve nazım birimleri çoğunlukla dördlüktür. Şiirler genellikle aşk temalıdır ve bu şiirlerde âşığın onu mecnun eden, çöllere salan, cefalara sürükleyen, derdinden öldüren, uykusuz bırakan, çaresizce mahkûm eden, kalbini söken, gönlünü esir eden, yalvartan, ağlatıp da gözyaşlarını sele döndüren, içini yakan, başındaki saçları ağartan, nazlı, zalim ve vefasız bir sevgilisi vardır. Bu sevgili huridir,

melektir, cellat bakışlıdır, lale ve gül yanaklıdır, ela gözlüdür, kirpikleri oktur, saçları sümbüldür. Âşığa yüz vermez, ona kaşlarını çatar ve nazı elden bırakmaz. Şiirlerdeki âşık da sevgili de âşık edebiyatındaki kalıpların ürünüdür. Örneğin *Çatma Kaşlarını* şiirinde âşık onu görmezden gelen sevgiliye şöyle seslenir:

“Maksut’um der ister lal eyle beni.

İster Kerem gibi kül eyle beni,

İster öldür, ister kul eyle beni,

Sana karşı boynum kıldan incedir.” (s. 91)

Koca’nın sadece sevgiliden değil halden yakınma, sitem etme temalı pek çok şiiri de bulunmaktadır. Âşığın sitemi özellikle devrin insanında yoğunlaşır. Yaşanılan zamana karşı eleştiri, devrin değişmesinden ve devrin insanının davranışlarından yakınma göze çarpmaktadır. Bu konu ve tavırla yazılan şiirler âşık şiirinde yaygındır. Nitekim Artun (2010) âşıkların şiirlerinde sadece kendi durumlarından ve sevgililerinden değil yaşadıkları çevrenin de durumundan yakınıp eleştiri yaptıklarını belirtir. (s. 73). Örneğin Koca, “Mehmet Emmi (2)” şiirinde âşık şiirinin bu geleneksel temasını geleneksel motiflerle birleştirir.

“Mehmet Emmi devir zaman değişti,

İnsanlarda garip garip huy oldu,

Anlamadım ne dümendi, ne işti?

Yetim yoksul hakkı yiyen bay oldu” (s. 87)

Koca’nın okura verdiği öğütlerden oluşan pek çok şiiri bulunmaktadır. Şiirlerinde kin gütmeyen, saygılı, alçak gönüllü, adaletli, vicdanlı, bilgili, görgülü, temiz, servet ve şöhretin peşine düşmeyen, gönül kırmayan, sevgi dolu kişilikler olmaları için insanlara davette bulunur. Artun da (2010), ozanların amaçlarından birinin kişilere yararlı olacak düşünceleri dillendirmek, sakınılması ve yapılması

gerekenleri sıralamak, iyiye, doğruya, güzele yöneltmek olduğunu belirtmiştir. (s. 81). Bu çağrılar Koca'nın şiirinde de ön plana çıkmaktadır. Örneğin "Ne Gereği Var" şiiri âşığın birbiri ardınca verdiği öğütlerle doludur.

"Her zaman haklıyı, haksızı ayır,
Çalış ki dünyada yapasın hayır,
Yetimi sevindir, yoksulu doyur,
Dertsiz dermanın ne gereği var?" (s. 47)

Aynı tema "Uzak Dur" şiirinde de karşımıza çıkar.

"Maksut'um der yana, yana,
Nasihatım gönül sana,
Bilgiden görgüden yana
Açın şerrinden uzak dur." (s. 79)

Maksut Koca geleneksel temaları işlediği şiirlerini yazarken sık sık âşık edebiyatının hazır anlatım kalıplarına başvurur. Bu anlatım kalıpları arasında atasözleri, deyimler, alkışlar ve kargışlar, teşbih, istiare, kinaye, tezat, tekrar, telmih gibi âşık şiiri estetiğinin temel unsurları önemli bir yer tutar. Nitekim Artun (2010), geleneğe âşık şiirini bir estetik anlayışın, bir geleneğin uymak zorunda olduğu kurallar bütünü olarak gören âşıkların hazır söz malzemelerinden yararlandığına, örneğin güzel sevgili, gönül, felek gibi kavramları dile getirişlerinde ortak kalıplara başvurduklarına işaret eder. Koca'nın içerisinde pek çok âşık şiiri motifi bulunan şiirleri de bu durumu örnekler niteliktedir. Aşağıda *Sular Yandı*'daki şiirlerde ön plana çıkan motifler ve konular listelenmiştir.

Tablo 1. *Sular Yandı*'daki Şiirlerde Bulunan Motiflerin Listesi

Motifler
Leyla-Mecnun (Kays), Ferhat-Şirin, Kerem-Aslı, Arzu-Kamber
Köroğlu, Dadaloğlu, Pir Sultan, Nesimi
Gül, bülbül
Saz, tel
Kirpik, göz, kaş, yanak
Ahu, ceylan, yaralı ceylan, ürkek ceylan, maral
Avcı, tuzak
Kuş, karakuş, baykuş, karga, kanat, yuva, kafes
Delilik, divânelik
Gönül, gönül kuşu
Çöl, çöllere salınmak/düşmek
Kerbela
Kafdağı
Dağlar, toprak, taş, kara taş,
Çiçek, nergis, karanfil, sümbül, menekşe, lale, kır çiçeği
Nar, nar ağacı
Bahar, hazan, rüzgâr, yel, tan yeli, tufan, bulutlar
Güneş, gündüz, yıldız, ay, nehir, dere
Kar, boran
Baht, felek, kara yazı, dert, çile, yara, yas, ah u zar, figan, feryat
Gurbet, sıla
Mahşer, nefis
Arı, bal, petek, pervane, ağ
Ateş, od, alev
Lâl, lâl olmak/eylemek

Murat, murat almak
Mazlum, zalim, ah, matem
Çiğer, sine, hançer, çarmih, diken, zindan, sürgün, mezar
Huri
Sihir, düğüm
Çıra, şamdan
Üç günlük ömür, dünya malı
Şah, Sultan, Sultan Süleyman
Tabip, hastalık, merhem, ilaç, sargı, neşter

Tablo 2. *Sular Yandı*'daki Şiirlerin Konuları Listesi

Konular
Aşk
Ayrılık
Gurbet, memleket özlemi
Kars'ın güzellikleri
Doğanın güzellikleri
Anne sevgisi
Dini inanç
İdeal dünya/toplum/gelecek
İdeal insan olmak için öğütler
Sosyal adaletsizlik
Siyasilere eleştiri
Dosta, insanlara, topluma sitem
Vefasızlık, vefasız insanlara sitem
Kötülere beddua, kargış
Kader, kadere sitem

Yalnızlık
Umutsuzluk
Ölüm
Dünya hayatının boşluğu, geçiciliği, fanilik
Sabır/Sabrın önemi
Barış
Köroğlu
Âşık Mehmet Hicranî
Mahzuni Şerif
Yunus Emre
Kahramanlık
Yaşlılık ve gençlik
Temizlik, temizliğin önemi
Köyden şehre göç
Deprem
Bayramlar
Vatan
Cumhuriyet
Mustafa Kemal Atatürk

Görüldüğü üzere Koca'nın şiirinde Yunus Emre, Nesimi, Mahzuni Şerif ve Âşık Mehmet Hicranî gibi geçmişteki âşıklar da bulunmaktadır. Koca'nın bu büyük âşıkları zikretmek suretiyle kendini geleneğe bağladığını, kendini onların devamı olarak imlediğini düşünebiliriz. Gelenekteki âşıkların adlarını saygıyla anar ve hayatlarındaki olaylara telmih yapar. Örneğin “Nesimler gibi derim yüzüldü/ Pir Sultanlar gibi kabrim kazıldı.” (s. 71), “Yüzülen Nesimi benim/ Köroğlu'yum, Pir Sultan'ım” (s. 75), “Yunus'ta yeri yok nefretin, kinin” (s.152) dizelerinde görüldüğü

üzere onları hatırlar, hatırlatır ve onlara yapılan haksızlıklara karşı çıkar. Tamamen Âşık Mahsuni'nin övgüsüne dayalı olan "Mahsuni Geçti" şiirinde ise Mahsuni'yi geleneğin diğer isimleriyle bir araya getirir:

"Elinde aşk badesiynen,
Pir Sultan'ın sevdasıynan,
Bir Koroğlu edasıynan
Bir Mahsuni geldi, geçti." (s.85)

Koca, kendisine mahlasını veren ve üstadı olarak gördüğü Âşık Mehmet Hicranî'yi "Mehmet Emmi (1), (2), (3)" başlıklı üç adet şiirde konu alır. Böylece âşıkların şiirinde üstatlarını anması geleneğini yaşatır. Koca ilk şiirinin başına "Sosgert (Taşdereli)'li Âşık Mehmet Hicrani'nin 1977 yılında ölümünün ardından yazılmıştır." notunu düşmüştür. Âşık, Hicrani'ye "Çok işler değişti ay Mehmet emmi" (s. 86), "Mehmet emmi devir zaman değişti" (s. 87), "Mehmet emmi devran tersine döndü" (s.88) şeklindeki benzer dizelerle seslenir ve devrin insanından yakınıdır. Şiirlerinde devrin değişmesine sitem temasını Mehmet Hicrani'ye duyduğu özlemle birleştirmiştir:

"Maksut'um der anlatırdın bir zaman,
Meclisleri dinletirdin bir zaman,
Dağı, taşı inletirdin bir zaman,
Eyvah gidi günler, hey Mehmet emmi." (s. 86)

Koca yalnızca diğer âşıkları değil kendini de şiirinde konu edinmiştir. Ancak bu şiirlerin içeriği Koca'nın memleket özlemiyle sınırlıdır. Koca'nın Karanlı bir âşık olması ve ayrı düştüğü Taşdere köyüne özlem duyması dışında otobiyografik bir bilgiye ulaşmak mümkün değildir. "Arpaçay'ın nağmesi var sazımda/ Köyüm Taşdere'yi yaman özledim" (s. 129), "Maksut'um hatırımdan çıkmaz bir türlü/ Baba

evi, ana dizi, yar eli” (s. 130) dizelerinde Koca memleket temasını gurbetteki duygularıyla bir araya getirmiştir. Aynı temanın öne çıktığı bir başka şiirinde ise Kars’a şu şekilde seslenir:

“Gurbet eli seçer miydim?

Ben sılamdan geçer miydim?

Geçinseydim göçer miydim?

Benim güzel memleketim.” (s. 131)

Koca geçim sıkıntısı nedeniyle Kars’tan İstanbul’a göçtüğünü, şartları bu şekilde olmasaydı Kars’ta kalacağını şiirinde belirtmiştir. Bu dörtlükte ve üstteki dizelerde görüldüğü üzere Koca’nın şiirinde kendisinden bahsettiği yerler olsa da bu durum yine geleneğin kalıplarıyla sınırlıdır. Zira memleket, köy temasının ve sıra, gurbet motiflerinin izin verdiği ölçüde hayatıyla ilgili bilgi vermektedir.

Maksut Koca’nın şiirindeki önemli konulardan biri de cumhuriyet ve Mustafa Kemal Atatürk’tür. Halk şairlerinin milli mücadele, cumhuriyet ve Atatürk konulu şiirler yazması büyük ölçüde 1933’te, cumhuriyetin onuncu yılında olmuştur. Onuncu yıl kutlamalarına âşık şiirinin temsilcileri de dahil olmak üzere yurdun her yerinde sanatçılar davet edilmiştir. Âşıklar bu kutlama ve toplantılarda söyledikleri Atatürk, inkılaplar, cumhuriyet konulu şiirler üretmeye daha sonra da devam ettirmişlerdir. 1938 yılından sonra ise aralarına Atatürk’ün ardından söyledikleri ağıtlar da eklenmiştir (Yakıcı, 1993, s. 3). Bu şiirlerle beraber âşık şiiri cumhuriyet ideolojisiyle özdeşleşmiş, cumhuriyet âşıklığının bugüne kadar süregelen temalarından biri olmuştur. Cumhuriyetin yıldönümlerinde Kültür Bakanlığı tarafından “Atatürk, Cumhuriyet, Demokrasi” konulu şiir yarışmalarının uzun süre düzenlenmesi de bu temaların âşık şiirinde varlığını güçlendirmiştir. Örneğin Koca *Senin Hatıran* şiirinde Mustafa Kemal Atatürk’e şu şekilde seslenir.

Senin eserindir bu Cumhuriyet,
Halkı hâkim kılmak, sonsuz Hürriyet.
Çağdaş, demokratik, özgür bir millet,
Laik bir düzendir senin hatıran.” (s. 175)

Şiir örneklerinin, temaların ve motiflerin gözler önüne serdiği üzere, sanatını ve kendini var etme çabası esnasında değişikliklere hazır olan, ikincil sözlü kültür ortamının platformları başta olmak üzere pek çok yeni dinamiğe ayak uyduran Koca, sanatın kendisi, şiirin içeriği söz konusu olduğunda ise dinamizmden ziyade geleneğe bağlılığı ön plana almaktadır. Şiirin ölçüleri, üslubu, biçimi, içeriği, kullandığı kalıplar geleneğin sürekli tekrarına dayanmaktadır. Üstteki tablonun da işaret ettiği üzere şiiri, diğer âşıkların şiirleri gibi yazılı kültüre adapte olduğu halde sözlü kültürün hafızaya ve seslerin, konuların, kümelerin, kalıpların, formüllerin tekrarına dayalı doğasından kopmamıştır. Bu sebeple yazılı kültürde var olan, kitaplar aracılığıyla dolaşıma giren âşık edebiyatının temelinde sözlü niteliğini koruduğu unutulmamalıdır.

BÖLÜM 4

SONUÇ

On altıncı yüzyılda âşık figürünün ortaya çıkmasıyla şekillenen, on dokuzuncu yüzyılda cönk ve mecmualarda yazıya geçen, yirminci yüzyılda matbaayla ve ardından kitle iletişim araçlarıyla tanışan âşık edebiyatı Türkiye’de, çağdaş edebiyat ortamı içerisinde varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Aradan geçen asırlar boyunca tüm sanat dalları gibi âşıklık da değişime uğramıştır. Bu sebeple 21. yüzyılda, modern edebiyat ortamı içerisinde halk ozanı-âşık olmanın ne anlama geldiğinin incelenmesi, âşık edebiyatına güncel bir bakışla yaklaşmak açısından önem taşımaktadır. Bu amaçla yola çıkan tez, günümüz âşıklarından Maksut Koca’nın hayatı, şiirleri, performansı ve kendini âşık edebiyatı kamusu içerisinde görünür kılmak için uyguladığı stratejileri örnek olarak kullanmıştır. Elbette Maksut Koca günümüzdeki tüm âşıkları tek başına temsil etmeyecektir ancak yaşayan âşıklar arasında en aktif ve göz önünde bulunanlardan biri olduğu için âşıklık alt kamusunu onun eserleri üzerinden incelemek fayda sağlayacaktır. Bahsi edilen kamuyu incelemek ve Maksut Koca’yı bu kamu içerisinde konumlandırmak için ise “ikincil sözlü kültür” kavramından yararlanılmıştır.

Walter J. Ong 1982’de yayımlanan *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözlü Teknolojileşmesi* eserinde “ikincil sözlü kültür” kavramını açıklar ve birincil sözlü kültürle karşılaştırır. Yazı ve matbaaya sahip olmayan, bunların varlığından haberdar olmayan birincil sözlü kültür kavramının yanında Ong, elektronik teknolojinin, telefon, radyo, televizyon ve çeşitli ses kayıt araçlarının ikincil sözlü kültür çağını açtığını öne sürer. Ong bu kültürün birincil sözlü kültürle oldukça benzerlik

gösterdiğini ancak temelini yazı ve matbaadan aldığını söyler. Ong'un tanımladığı ikincil sözlü kültürü, elektronik çağın araçları ile şekillenen, sesin ve görüntünün matbaa dönemindeki ayrışmalarından sonra tekrar bir araya geldiği bir kültürel alan olarak özetleyebiliriz. Ong'un yaklaşımından bugüne dek geçen yaklaşık kırk yılda pek çok değişim yaşanmış ve internet ve sosyal medya hayatımızı şekillendirmeye başlamıştır. Kullanıcıları gün geçtikçe artan YouTube, Facebook, Twitter, Instagram gibi sosyal medya siteleri ikincil sözlü kültürün önde gelen ortamlarıdır. Bu ortamlarda ise kayıt altına alınabilen, dolayısıyla birincil sözlü kültürün aksine kaydedildiğinde değişime kapalı olan ikincil sözlü kültürle karşı karşıyayız. Çalışmanın ilk bölümünde, Ong'un tanımladığı ve günümüzde ortamları genişleyen, etkisi gittikçe artan ikincil sözlü kültürün, geleneğe ve birincil sözlü kültüre dayanan âşık edebiyatını ve modern âşıklığı nasıl etkileyip değiştirdiği ve dönüştürdüğü ele alınmıştır. Bu amaçla âşık edebiyatının öncelikle sözlü ve yazılı ortamdaki özellikleri incelenmiş, ardından her ikisini birleştiren elektronik ortamda görünümü ele alınmıştır. Kaset, radyo, televizyon, internet ve Facebook, Instagram, Twitter, YouTube gibi mecralarda âşık edebiyatının görünümüne yer verilmiştir. Aynı zamanda bu mecraların yeni âşıkların yetişmesini, yetişenlerin ürettiği eserleri, performanslarını, dinleyiciye ulaşma yollarını nasıl etkilediği örneklerle gösterilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü Âşık Maksut Koca'nın hayatı ve eserlerinin sırasıyla sözlü, yazılı ve ikincil sözlü kültür mecralarındaki görünümüne ayrılmıştır. Kars'ın sözlü kültür ortamında yetişen Koca sanatının üretim ve dolaşımını sözlü gelenekle sınırlandırmamış, yazılı ve elektronik ortamın sağladığı tüm yeniliklere açık olan dinamik bir âşık edebiyatı geliştirmiştir. Gelenekteki âşıklığın söze ve performansa dayalı doğası düşünülürse, Maksut Koca çağın teknolojik imkanları ile gelenekteki âşıklık normlarını bir araya getirmiş, bunları çağa uydurmaya çalışmış ve onları

dönüştürmüştür. Bu dönüşümleri incelemek adına Koca'nın Facebook ve Instagram hesaplarındaki paylaşımlar, YouTube kanalındaki videolar, YouTube'da aldığı yorumlar, katıldığı televizyon programları, çektiği video klipler incelenmiştir. Koca'nın âşıklığa, sözlü ve yazılı geleneğe, kendi âşık kimliğine, hayat hikâyesine ve sanat pratiğine nasıl baktığını anlattığı iki adet mülakat da bu mecralardaki görünümünü incelerken başvurduğum bir diğer kaynaktır. Âşığın mülakatlarda dile getirdiği önemli noktalara dikkat çekilmiş ve her biri analiz edilmiştir. Bu bölümdeki incelemeler neticesinde varyant ve versiyonun ortadan kalkışı, saz ve söz birlikteliğinin bir şart olmaktan çıkışı gibi sözden yazıya geçişin âşık edebiyatında yarattığı kırılmalara değinilmiş ve bunların Koca'nın eserlerindeki tezahürü üzerinde durulmuştur. Son olarak ise Koca'nın ve sanatının tüm kültür ortamlarındaki görünüşünden yola çıkarak ferdilik ve anonimlik kavramları ele alınmıştır. Âşık edebiyatının diğer halk edebiyatı türlerinden anonim olmamasıyla ayrılmasına karşın, yazılı mecraya geçişten önce âşık şiirinde doğaçlamanın ön planda oluşu, şairin kendisi ve şiire meraklı olanlar tarafından sözlü olarak aktarılması bazı âşık ürünlerini anonimleştirmiştir. Ancak şiirlerin yazılı hale gelmesi, kitaplarda toplanması, âşıkların elektronik ortamlarda kendi imaj ve profillerini yaratmaları anonimliği tamamen ortadan kaldırmış, âşık edebiyatını ferdiyetin ön plana çıktığı bir sanat haline getirmiştir. Maksut Koca'nın sanatını ve kendini ön plana çıkarmak için uyguladığı stratejiler de bunu göstermektedir.

Çalışmanın üçüncü kısmı ise âşık edebiyatındaki değişimlerin temelini, ferdiliğin önem kazanmasını, eserlerin ticarileşmesini daha iyi anlayabilmek adına âşık edebiyatı eserlerinin yazılı ortamlardaki görünümünü incelemeye ayrılmıştır. Bu amaçla önce basılı destanlar, sonra ise kitapçık ve antolojiler üzerinde durulmuştur. Ardından günümüzde âşıkların eserlerini basan yayınevlerinden Can Yayınları'nın

sahibi, kendisi de âşık olan Adil Ali Atalay (Vaktidolu) ile yaptığım görüşme ve yayınevinden aldığım verilere dayanarak kitapların nasıl ve kaç adet basıldıkları, eserlerin neye göre seçildiği, telif hakkı alınıp alınmadığı gibi noktalara odaklanılmıştır. Böylece âşık edebiyatında da diğer edebiyat türlerinde olduğu gibi sermaye ilişkisi olduğu, eserin oluşma, basılma sürecinde aracılar bulunduğu göz önünde bulundurulmuş, edebiyatın sözlü ortamdan önce yazılı sonra ise elektronik ortama geçişiyle pekişen ticari niteliği vurgulanmıştır. Çalışmada son olarak Maksut Koca'nın 2007 senesinde yayınladığı, 2022 itibariyle tek kitabı olan *Sular Yandı*'daki şiirler analiz edilmiştir. Bunun için şiirlerin temalarının ve şiirlerde kullanılan motiflerin tablosu çıkarılmış, Koca'nın âşık şiirinin geleneksel estetiğinden kopmadığı görülmüştür. Bu durum âşık şiirinin üslubu ve kuralları sabit kalırken okura ulaşmasının ve dolaşıma girmesi yazılı ve elektronik kültür mecralarıyla değiştiği sonucuna ulaşmamızı sağlamıştır. Koca şiirini üretirken âşık edebiyatının değişmez kuralları olduğunu düşünmesine, bu kuralları uygulamaya, bu şekilde genç nesillere aktarmaya çalışmasına karşın ikincil sözlü kültürün imkanlarını kullanmak söz konusu olduğunda son derece açık görüşlü ve yenilikçidir.

Özetle bu tezde 21. yüzyılın önde gelen âşıklarından Maksut Koca'nın hayatı ve eserleri merkeze alınarak, âşık edebiyatının hala varlığını ve önemini sürdüren sözlü ortamda; dergilere, kitaplara, yayınevlerine dayanan yazılı ortamda ve çağın imkanlarının kendini gösterdiği elektronik ortamda nasıl dolaşımda olduğu/kaldığı incelenmiş ve bu durumun âşık edebiyatı geleneğiyle yarattığı uzlaşma ve/veya çatışma ortaya koyulmuştur. Böylece yazılı ve sözlü âşık edebiyatı üzerinden ikincil sözlü kültürün yerel bir bağlamda nasıl tanımlanabileceği hakkında düşünülmüş, ikincil sözlü kültürün imkanlarıyla şekillenen ve günümüzün imkanlarına uyum sağlayan bir

âşık edebiyatı ile karşı karşıya olduğumuz gözler önüne serilmiştir. (See the Appendix A for an extended abstract.)

EK A

UZUN ÖZET (EXTENDED ABSTRACT)

The minstrel literature which emerged in the sixteenth century, was introduced to written culture in the nineteenth century and met with the printing press and then the mass media in the twentieth century, continues to exist in the contemporary literary environment in Turkey. During the centuries, minstrel tradition, like all branches of art, has undergone a change. For this reason, the examination of what it means to be a minstrel in the modern literary environment in the 21st century is important in terms of approaching minstrel literature with a contemporary perspective.

In this thesis my aim is to examine the minstrel and his works, who have adapted to the written culture -who writes his works not only during improvisation, but also with paper and pen or on his computer/phone - and adapted to the secondary oral culture -to television, radio, social media and so on. For this purpose, I examine the works of Âşık Maksut Koca, who is one of the leading minstrels in the contemporary literary environment in Turkey. I use his book *Sular Yandı*, in which he collects his poems, his performance-based literary activity and the strategies of making himself visible in this public socio-economically as an example. Of course, Maksut Koca will not represent all of today's minstrels alone and will show some individual deviations from the whole. However, since he is one of the most active and prominent among living minstrels, it would be useful to examine the contemporary minstrels through his works.

In the first chapter of the study, I discuss how the secondary orality -that is defined by Walter J. Ong- affects, changes and transforms the minstrel literature which

is based on tradition and primary oral culture. Ong argues that electronic tools such as telephone, radio, television and various sound recording tools have opened the secondary orality age, as opposed to primary oral cultures, which do not even know the existence of writing and printing, communication consists only of spoken language. Dealing with today's minstrel literature in light of the secondary orality will enable us to think about how secondary orality can be defined in a local context and to examine what it means to be a minstrel who has adapted to the secondary oral culture environment. For this purpose, the features of minstrel literature in oral and written media were examined first, and then its appearance in the electronic environment was discussed. The appearance of minstrel literature has been featured on cassettes, radio, television, the internet, and social media such as Facebook, Instagram, Twitter and YouTube. At the same time, it has been shown with examples how these channels affect the new minstrels and their works.

The second chapter of the study is devoted to the life and works of Maksut Koca in oral, written and secondary oral culture media, respectively. Âşık Maksut Koca integrates the art of minstrelsy, which he learned in the traditional oral culture environment of Kars, with the innovations provided by the written and secondary oral culture environment. Thus, he performs a modern and dynamic minstrel literature. While adhering to the stylistic and formal characteristics of traditional minstrel literature, he also builds a modern minstrel literature by using the technological opportunities. In this case, the fact that he does not interpret the possibilities and channels of secondary orality in conflict with the tradition of minstrelsy has an effect. Although, as Maksut Koca stated, minstrelsy cannot be learned and represented in secondary orality environments, electronic media is extremely important in order to reach more people. The minstrel, who does not detach himself from tradition and does

not commodify himself, has adapted the circulation of poetry to the written and secondary oral culture environment. For this reason, he appears on radio and television programs, presents his own programs, manages the YouTube channel and social media accounts he opened on his behalf. As a result of all these, minstrel literature was formed in which anonymity was completely eliminated and individuality dominated. The important thing now is not only to keep the minstrel tradition alive, but to make his name known as a representative who keeps that tradition alive, and to be visible with the image created through the work, sound, body and clothing.

The third part of the study aims to examine the appearance of the works of minstrel literature in written environments in order to better understand the basis of the changes in minstrel literature, the importance of individuality, and the commercialization of the works. For this purpose, first printed epics, then booklets and anthologies were emphasized. Then, based on my interview with Adil Ali Atalay (Vaktidolu), the owner of *Can Publishing*, one of the publishing houses that publish the works of minstrels, and the data I received from the publishing house, the focus was on how and how many books were published, how the works were selected, whether copyrights were obtained. Thus, it has been considered that there is a capital relationship in minstrel literature, as in other types of literature, and that there are intermediaries in the formation and printing process of the work, and the commercial character of literature, which is reinforced by the transition from the oral medium to the written and then to the electronic medium, has been emphasized. Lastly, the poems in *Sular Yandı*, published by Maksut Koca in 2007 and which is his only book as of 2022, were analyzed. For this purpose, the table of the themes of the poems and the motifs used in the poems was drawn, and it was seen that Koca did not break with the traditional aesthetics of the minstrel poetry. This situation enabled us to reach the

conclusion that while the style and rules of the minstrel poem remained constant, its reach to the reader and its circulation changed with the written and electronic cultural media. While producing his poetry, Koca is extremely open-minded and innovative when it comes to using the possibilities of secondary orality, although he thinks that there are unchangeable rules of minstrel literature, tries to apply these rules and transfer them to younger generations in this way.

At the end of the study, in the “Conclusion” part I gather the findings of each section and evaluate them together. Also, at the end of the study, I added the written text of two interviews with Maksut Koca.

MAKSUT KOCA İLE MÜLAKAT (I)¹³

Nisan Erdem: Hikâyenizde ilgimi en çok çeken nokta âşıklığa çocukluğunuzdan beri ilgili olmanız. YouTube’da seyrettiğim bir videonuzda çocukken, gece uyumadan önce “Allah’ım, ben ozan olmak istiyorum, âşık olmak istiyorum, bu dileğimi kabul et” şeklinde dua ettiğinizi söylüyorsunuz. Sizi âşık olmak için çocuk yaşta bu kadar arzulu kılan etkenler neydi? Âşık olmak için dua eden o çocuğun bugün karşımda Âşık Maksut Koca olarak oturması arasında geçen zamanda neler yaşandı?

Maksut Koca: İlk önce hoş geldiniz. Şimdi âşıklık geleneği bize asıl soydan gelme. Yani benim soyumda ince sanatlar var. Şu benim babamın amcaoğlu olan Aşık Mehmet Hicrani. (Duvarda asılı fotoğrafı gösteriyor) Şu yine Eraslan, amcamız çocuklarından, hatta Remzi Bey’in de öz amcasıdır. Ali Rıza Ezgi de var. Bizim aileden âşık eksik olmaz. Bu sanat eksik olmaz. Şairler var, kalem şuaraları var. Böyle bir aileyiz yani. Âşıklık geleneği bizim genlerimizde var. Ben de yani sebebini hakikaten bilmiyorum, çocukluğumda bile hep aklımda şey vardı, ben ozan olmak istiyorum, âşık olmak istiyorum. Niye böyle bir şey istiyordum, bilmiyorum yani. Ama içimden gelen oydu. Orada ifade ettiğim de şimdi ifade ettiğim de samimi duygularımdır. Gece dua eder yatardım.

Nisan Erdem: Kaç yaşındaydınız bunlar olurken?

Maksut Koca: Daha ilkokula başlamamıştım. Bizim ocağımızda var yani, evimizde.

Mesela babam saz çalmasını bilmezdi ama âşık hikâyelerini, âşıklık adabını ben ondan

---

¹³ Bu görüşme 20 Ekim 2021 tarihinde, Halkalı Merkez Mahallesi, Eski Bağlar Sokak Numara 70’teki Âşıklar Otağı’nda yapılmıştır. Maksut Koca’ya “amca oğlum” diyerek tanıttığı Remzi Bey, Nisan Erdem’e ise arkadaşı Şule eşlik etmiştir. Mülakat Maksut Koca’nın isteği üzerine ses dosyası olarak kaydedilmiştir.

öğrendim. Âşıklık geleneği bizim evimizde vardı zaten. O zamanlar radyo, televizyon yok. Bahsettiğim yıllar 66, 67 yılları yani benim beş altı yaşlarım falan. Televizyon yok, radyo yok. Ben bu arada Kars'ın Arpaçay ilçesi Taşdere köyünde dünyaya geldim. Yani böyle bir ücra memleketin ücra bir köyünde doğmuş bir ozanım. Akşamları boş vakitlerde bizim kendi akrabalarımız, mahalle, üç beş kişi bize gelirlerdi. Hep amca çocuklarıydı. Babam hikâyeler anlatırdı, onlar da dinlerdi. Başka bir şey yoktu yani. Televizyon, şimdiki gibi diziler, şunlar bunlar... İyi ki de yokmuş o zaman. Böyle yetiştik. Ben de hep koyardım elimi kulağımın dibine, öyle dinleye dinleye bazen de uyuyakalırdım. İlkokula gitmeden halk hikâyeleri bilirdim çünkü babam sürekli anlatırdı.

Nisan Erdem: Hangileri mesela?

Maksut Koca: Kerem ile Aslı, Latifşah ile Mihriban Sultan bir yörede bilinen, Salman Bey ile Gevher Hanım, Sevdekar ile Gülenaz Hanım, Âşık Garip... Yani aklınıza gelebilecek halk hikâyelerinin birçoğunu dinlemiş biriyim. Hem babamdan hem üstadlardan. İşte o dönemlerde okuma yazma bilmiyorum tabii, daha okula başlamamışım. Korkunç bir zihnim vardı. Babam bana şiirleri, mesela diyordum ki baba bana iki tane şiir oku, söyle, ben onları ezberleyeceğim. Öyle an oluyordu ki öyle gece, iki şiiri peş peşe, bir defa iki defa okuyordum ve ben onları tekrarlıyordum. Yatmadan önce bir iki defa tekrar edip yatıyordum ve sabahleyin kalkıyordum tümü hafızamda. Böyle bir hafızam vardı. Böyle bir istekle başladım âşıklığa. Devam edeyim mi?

Nisan Erdem: Tabii tabii.

Maksut Koca: İşte daha sonra ilkokula başladığım zaman, ilkokulda öğretmenlerimiz, türkü söylerdik mesela. Benim müzik dersimden başka hiçbir dersim iyi değildi. (Gülüyor)

Nisan Erdem: Ben de tam olarak bunu soracaktım. Yine aynı röportajda diyorsunuz ki benim en sevdiğim ders müzik dersiydi. Neler yapıyordunuz mesela müzik derslerinde?

Maksut Koca: Türküler söylüyorduk. Yöresel türkülerden söylüyorduk. Saz falan yok ama saza öyle bir merakım var ki. Bu şey var ya, lastikler var, ince lastikler, onları bir sopanın üstüne sarar, saz yapardım.

Nisan Erdem: O zaman saz alamıyor muydunuz?

Maksut Koca: Yok, nerede alacaksın, saz çok lüks! Ulaşımı yok bir kere onun, nerede alacaksın, nerede bulacaksın? Şey de yok, para da yok. Böyle okulda öğretmenlerim müzik derslerinde, bizim oralar kırsal kesimler, pek defterimiz kalemimiz olmazdı. Bir defterin arkasına boş bulduğumuz yerlere yazardık dersleri falan. Kalemlerimiz şu kadar kalıncaya kadar yazıyorduk. Öğretmenlerimiz de bize sağ olsunlar, kendi ceplerinden, beni seviyordular, kalem alıyordular, kitap, silgi alıyordular, defter alıyordular. Böyle büyüdük yani. Daha sonra ben, on on iki yaşlarında falan bağırıp çığırıyorum, bir şeyler söylüyorum. İşte o şeyle yetişmeye başladık. İstanbul'a geldim o dönem. Tahminime göre 72 falandı. Çocuktum tabii, on bir yaşında falanım. İstanbul'a geldim, tek hayalim kendime bir saz almak. Sazı almak için para kazanmam lazım. Tabii ablam burada, amcam oğlu burada. Onların yanına geldim ama çalışıp kendime saz almak istiyorum. Abim burada falan. Durumlar da pek iyi değildi yani. Hiçkimsenin durumu iyi değildi. İşte abim çalışıyor, bizim köydeki babama, anama, kardeşlerime gönderiyor falan. Öyle kıt kanaat geçinen bir aile. Ben bu sefer bir lokantaya girdim, bulaşıkçı olarak çalışıyorum. Bir hafta falan çalıştım, yok bu bana göre bir iş değil. Onu bıraktım. Oradan çıktım, sinemaya girdim. Gazoz falan sattım, baktım yok bu da bana göre değil filan, bir sürü iş değiştirdim. En sonunda simitte karar kıldım. Simit satıyordum o zaman Zeytinburnu'nda. Ama her yere gidiyorum,

Topkapı'ya geliyorum. O simidi bitirinceye kadar, o zaman sopalar vardı, siz onları görmediniz, sopalara takardık simitleri. Epeyce simit sattım ve orada bir sazıcı vardı, bir saza iki yüz altmış lira istemişti o zaman. O sazı o kadar sevmiştim ki her akşam gelince o saza bakıyordum satılmış mı diye. Onun parasını biriktirmeye çalışıyordum. Böyle böyle biraz kazandım. Daha sonra abimin, amcam oğlunun ufak desteğiyle, iki yüz altmış lira çok iyi paraydı yani, o sazı aldım. Ve başlayış o baş... Ha, ondan önce, babam İstanbul'a gelince abim bana bir küçük cura göndermişti, küçük saz. Onunla çalışıyordum. Daha sonra İstanbul'a gelince kendim o sazı aldım ve başlayış o başlayış. Daha sonra köye gittim tekrar. Gittim, İstanbul'a geldim filan. Daha sonra gittiğimde yavaş yavaş düğünlere davet edilmeye başladım. İşte köy düğünlerine. Biraz da çocuğum, bağışlayın, o zamanki sevda aşk, bir de kız mız seviyoruz falan. Onun şeyiyle de bağırıp çığırıyoruz, bir şeyler yapıyoruz. Millet de seviyor, yaşıma da genç. Ve 77 yılında... tabii bu süre içinde İstanbul'a geldim, burada çalışmalarım oldu, inşaatta çalıştım birkaç ay.

Nisan Erdem: Siz İstanbul-Kars arasında hep gittiniz geldiniz?

Maksut Koca: Evet, aynen öyle. Daha sonra işte 77'de bir köy düğününde okuduğum bir türküyü dinleyen Karanlı Ömer Yeşilbağ vardı, Allah rahmet eylesin, kasetçiydi bu...

Nisan Erdem: Size kaset mi yapmak istedi?

Maksut Koca: O, bizim bir akrabamızın elinde, çanta teypler vardı o zaman, modaydı böyle, herkeste vardı, o da çala çala böyle önünden geçerken, soruyor kimdir bu söyleyen diye. Diyor ki benim de akrabadır, bizim de köylüdür, genç bir çocuktur falan. “Yav, ne kadar güzel söylüyor” diyor, “Bunu çağır gelsin, ben buna bir kaset yapayım. İster mi?” falan. “İstemez mi?” diyor falan. O zaman telefon yok, bir şey yok. Bana bir küçük mektup göndermişler köye. Ben de mektubu alır almaz hemen

damladım Kars'a. Ömer Yeşilbağ'ın yanına gittik. Dedi ki seni İstanbul'a göndereceğim, sana bir kaset yapılacaktır. O zaman 90'luk kasetler vardı, bir buçuk saatlik yani. Ona göre ayarla kendini, gitmek ister misin falan... Kim istemez ya? Benim yaşımdaki bir çocuğun, o zaman bir hayal! Adam servetini veriyor kaset yapamıyor. O adam beni buraya gönderdi. Geldim, Harika Plak vardı Unkapanı'nda. Gittim orada o kaseti yaptım. O zaman para mara beklemiyorum, bilmiyorum ne yapacaklar. Bana bir zarf verdiler o zaman, içinde para var. Bizim oralarda bilirsiniz hayvancılık, o aldığım para, o günün parası ile 26 tane koyun yapıyordu. Şimdi 26 tane koyun kaç para yapar? 40.000 lira, 50.000 lira para yapar. Öyle bir karar vermişler. Artık kendime kıyafetler, kardeşlerime kıyafetler. Böyle biraz da bunu anlatayım. Aldım babama anneme hediye falan. Gittim ve başlangıç o başlangıç. Ondan sonra böyle devam ettim. Seksen yılında babamı kaybettim. Ben evin üçüncü çocuğuyum. Bir ablam en büyüğümüz, benden sonra abim, abimden sonra ben. Abim de sürekli burada olduğu için artık evin sorumluluğunu da ben üstlenmek durumunda kaldım babam vefat ettikten sonra. Kardeşlerim küçük. Öyle bu mücadele devam etti. Daha sonra 81 yılında asker oldum, Mardin Midyat'ta acemi birliği. Daha sonra Mardin'de tamamladım askerliği. Askere gidinceye kadar beş tane kaset yaptım. Asker dönüşü yine aynı vaziyet. Askerden izne geldim, cebimde bir kuruş para yok, nişanlanıyorum. Nisan Erdem: E kasetlerin paraları ne oldu?

Maksut Koca: Onlar gitti... Askerim artık. Bir sürü sorumluluk var. Evin sorumluluğu var. O paralar gitti. Geldim askerden izne, yirmi gün gelmiştim. Nişanlandım eşimle. Tekrar askere gittim, sekiz ayım vardı. Onu da tamamladım, geldim. Sonra eşimle düğünümüz falan oldu. Bu şekilde çalışmalara devam ettim. Bu arada soracağın varsa devam edeyim...

Nisan Erdem: Var var. Genetik dediniz ya başta, aile bireyleri arasında başka âşık kim var?

Maksut Koca: Bizim ailede mi? Kardeşlerimden falan kimse yok. Ama benim bir hukukçu, avukat kardeşim var, o güzel şiir yazar. Serbest yazar. Ondan sonra oğlum İTÜ mezunu, müzik öğretmeni kendisi. Ayrıca da çok iyi bir yönetmen, müzik yönetmeni. Ozan Emre Koca. Yani ailede benim dışımda saz çalıp türkü söyleyen, âşıklık geleneğini birebir yaşatan kimse yok. Bir aileye de bir tane yeter canım.

Nisan Erdem: Peki şöyle sorsam, biz buraya geldik, demek ki bizim de bir ilgimiz var.

Maksut Koca: Elbette, aferin!

Nisan Erdem: Buraya gide gele, desem ki size, Maksut Bey, Maksut Amca, ben de âşık olmak istiyorum. Saz çalmasını bilmem, halk şiiri yazmam, hiçbir şey yok... Bu iş nasıl olacak? Bade mi içeceğim ben, ne yapacağız?

Maksut Koca: Şöyle şimdi, saz, yeter ki merakın olsun eğitim işidir. Saz eğitimi alırsın, çalarsın. Ama şiir yeteneği, âşıklık yeteneği başka bir şeydir. Yani öğrenmekle olmuyor. Tabii ki öğrenmekle oluyor ama ilk önce o yeteneğin olması lazım. Mesela şiir yazabilme, şiir söyleyebilme kabiliyetinizin olması lazım. Ama onun yollarını, kurallarını öğrenirsiniz, onlar kolay. Yani ben âşık olacağım ama pek bir becerim yok, olmaz. Ama onun içinde bir şey varsa, gerçekten bir cevher varsa, mesela maden, altın madeni ya da pırlanta şu bu, toprağın altında ya da bir kaya parçasının arasında. Ama oraya bir kazma vurduğunuz zaman onu bulabiliyorsunuz değil mi? Sanat böyle bir şeydir. Sanatçı adayının ya da âşık adayının o gönlüne ufak dokunmak lazım. O maden varsa zaten kendini ele verecek. O maden yoksa boştur. Sizin de...

Nisan Erdem: Yani yazı yazma yeteneği, öncelikle şiir yazma, en başta önemli...

Maksut Koca: Evet, olması lazım. Yeteneğin de dışında müthiş bir hevesinizin olması lazım. O yeteneğe dönüşüyor ve bundan sonra ne yapıyorsunuz, kuralları öğrenmek

gerekiyor. Kuralları öğrenebilirsiniz, çok kolay bunlar. Yeter ki birisi eline sazını alsın gelsin, desin ki “Ben âşık olmak istiyorum!”

Nisan Erdem: Peki, edebi yeteneğim var ama müzik yeteneğim yok, o zaman ne yapacağız?

Maksut Koca: Öğrenirsin onu. İşin o boyutu kolay. Yeter ki o yola baş koy. Ama o yetenek olsun içinde. Demek istediğim şu, saz, okuma, yazma, bunlar eğitimle olan şeylerdir. Ama yetenek ayrı bir şeydir. Yeteneğiniz çok iyi olursa çok iyi yazı yazarsınız değil mi? Çok iyi okursunuz seri şekilde. Bir sınıfta diyelim otuz tane öğrenci var. Öğretmen aynı dersi söylüyor ama o sınıftan bir tane birinci, bir tane ikinci, bir tane üçüncü çıkıyor. Doğru mu? Ama ders aynı. O kişilerin kabiliyeti ile alakalı bir şeydir. Sanat da böyledir. Yani bana elimden tutup saz öğreten kimse olmadı. Tamamen sazı döve döve, çala çala kendi kendime öğrendim. Ama benim oğlum, müzik öğretmenidir. Erol Parlak da benim çok yakın arkadaşımıdır. Onun da talebesiydi oğlum. Şimdi o saz çaldığı zaman ben utaniyorum onun yanında saz çalmaya. O ayrı bir şey yani. Onda da o kabiliyet vardı ama onu eğitimle süsleyince bu sefer işin rengi daha güzel çıkıyor ortaya. Yani yeter ki siz gelin deyin ki, ben âşık olacağım, ozan olacağım. Olunur.

Nisan Erdem: Buraya gelenler oluyor herhalde? Burada âşık yetiştiriyorsunuz? Buranın hikayesini anlatabilir misiniz? Hatta bildiğim kadarıyla kurduğunuz ilk âşıklar otağı da değil...

Maksut Koca: Değil. 1996’da Bağcılar Göztepe Mahallesi’nde oturuyordum o zaman. 1996 yılında Âşıklar Kültür Evi diye bir yer kurdum. Hatta o zaman Konyalı bizim rahmetli Feyzi Halıcı, Âşıklar Bayramı’nın mimarı, bak şurada... en üstten ikinci, sazsız olan var ya. (Âşıkların fotoğraflarının asılı olduğu duvarlardan birini gösteriyor) Çok kıymetli bir şairdir. Yüz on tane kitabı var. Şiir alanında, Türk kültürü alanında,

Konya yemek kültürü alanında çok büyük çalışmaları var, yani gerçekten bir alimdi, Allah rahmet eylesin. Benim kitabımın önsözünde de var, görürsünüz. Şimdi, açılışında o da vardı, onlar yaptı. Safiye Ayla vardı, biliyor musunuz, bakın orada... (Gazete kupürünü çerçeveletmiş, onu gösteriyor. Remzi Bey çerçeveyi duvardan indirip getiriyor.)

Nisan Erdem: (Kupürü okuyor) “Bağcılar’da açılan Halk Âşıkları Kültür Merkezi örf ve adetlerimizin yaşatılması için çeşitli faaliyetler düzenleyecek.” Sene 96, ben daha bir yaşında yokum.

Maksut Koca: (Kupürdeki fotoğrafı gösteriyor) Şu Safiye Ayla’dır, şu benim kızım, tepsiyi tutuyor, Murat Çobanoğlu, Şeref Taşlıova, o zamanki âşıklardan, bu kimdir bakayım şu ortada, Basın Yayın İlan Kurumu başkanı o zaman, rahmetli oldu, Gültekin Samanoğlu, Ahmet Kabaklı Hoca... Yani burası, gerçekten bir kültür ocağı açtık biz orada. Daha sonra birkaç yıl orada işlettikten sonra Bağcılar Merkez’e taşındık. İki üç yıldır da orada... Tabii bu yerler kira olunca sıkıntılar başlıyor bir süre sonra. Sonra oradan da ayrıldık. Benim yurtdışı işlerim oldu. Konserler falan, biraz daha yoğunlaştı. Daha sonra böyle bir yer arıyordum. İşte belediyelerle görüştüm buradaki, baktım onlardan bir fayda olmayacak. Bir arkadaşıma söylemiştim buralarda uygun bir yer olursa kiralayalım diye, burayı buldular, geldim burası hoşuma gitti. Bu hale biz getirdik. Üzeri falan, üstünde ev olduğu için biz izole falan yaptık. Burada işte sahne başka bir şeydir, asıl sanatın yoğrulduğu, piştiği yer burasıdır.

Nisan Erdem: Buranın geleni gideni, gençleri çok mu peki?

Maksut Koca: Gençler de geliyor. Pandemiden sonra berbat oldu ya bizim iş, hakikaten kötü oldu. Ama nasip olursa kasım ayının içinde artık programlara başlıyoruz.

Nisan Erdem: Nasıl oluyor, nasıl bir program uyguluyorsunuz?

Maksut Koca: Onu söylemeyeyim, buraya gelin görürsünüz. Onu görün, yaşayın. Zaten ben bu işten anlamıyorum diyen insanlar onun büyüünden çıkamıyor burada. Siz de gelin dinleyin. Buradaki amaç zaten geleneği gençlerin dinlemesi lazım. Belli yaştaki insanlar biliyor zaten. Sizlerin, sizden sonra gelecek nesillerin bunları bilmesi lazım.

Nisan Erdem: Peki, siz konuşurken de söylediniz, yurt dışında konser programlarım oldu dediniz. Ben tam arkanızda İngilizce bir afiş görüyorum. Merak ettim bu yurt dışı meselesini. Nasıl başladı, nasıl konserler verdiniz? İlgi gördü mü?

Maksut Koca: Şimdi, âşıklar gurbet insanlarıdır. Geçmişten günümüze dek hep öyle olmuştur. Âşıklar bir yerde hümanist, kültür elçileridir. Buradan sazını alır eline, gider Erzurum'a, Trakya'ya, oradan geçer Bolu'ya. Böyle gezer dolaşır çünkü bu işin doğasında bu var.

Nisan Erdem: Âşık gezgindir yani...

Maksut Koca: Gezgindir, aynen öyle. Çünkü eskiden bu postalar, telgraflar, telefonlar, iletişim araçlarının olmadığı dönemlerde bu işleri bir yerde sağlayan da âşıklar. Buradan kalkar Halep'e gider, oradan Azerbaycan'a, oradan İran'a geçer, oradan... Böyle sürekli döner dolaşır ve bu arada kültür elçiliği, kültür köprüsü oluşturur. Oradan alır, buraya getirir, buradan alır, oraya götürür. Böyle çok büyük bir görev o. Kimse belki farkında değil ama çok müthiş bir görev. Yani tabiattaki arılar çiçeklerden aldığı polenleri nasıl taşıyorsa, petekte bala dönüşüyorsa âşıklar da bu görevi yapıyorlar. Yunuslar, Karacaoğlanlar, Pir Sultan Abdallar, günümüzde Âşık Veyseller gibi yani böyle bunlar sürekli, belki yaşadığı çağlarda dönemlerde bunların hiçbirinin kıymeti bilinmemiş. İtilmişler, kakılmışlar, ezilmişler, bugün biz de yaşıyoruz onları. Ama hiçbir zaman o sevdalarını elden bırakmamışlar, hep peşinde gitmişler. Sevdaları nedir? Bu kültürü dinletmek, anlatmak, yaşatmak, yaşamak ve yaşatmak. Biz de

buradan yola çıkarak 88 yılında üç arkadaş Avrupa seyahatimiz oldu. Yurt dışına çıkışımız ilk bu oldu. Aynı zamanda iaşemizi de sanatımızdan kazanıyoruz. Fransa'ya gittik hatta çok ilginç anılarımız oldu. İnşallah bunları da...

Nisan Erdem: Anlatmak isterseniz eğer aklınıza geleni anlatabilirsiniz, mutlu olurum.

Maksut Koca: Yani çok fazla şey anlatmak istiyorum ama, bu yolculukta, düşünebiliyor musunuz, uçağa paramız yetmedi. Tren bileti aldık. Tren bileti de, Paris'e kadar bilet çok pahalıydı, İtalya'nın ilk girişindeki şehri Lyon'a kadar aldık bileti, daha hesaplı olsun diye. Trende gidiyoruz, üç arkadaşız, kumanyalarımız falan var. Belli bir yerden sonra kumanyamız bitti. İtalya'nın girişinde hiç alakasız yere trenden indirdiler bizi. Gümrükte bir şeyler sordular falan ondan sonra bıraktılar ama bizi götüren tren gitti. Oradan biz Milano'ya gitmek için bir buçuk gün yol gittik. O araçtan indik, ona bindik, oradan oraya. Açlıktan ölüyoruz. Bir de dil filan da bilmiyoruz. Bu çok acı ama o kadar şimdi bana tatlı geliyor ki. Bunların her biri ayrı bir tecrübedir aslında. Bir şey alıp yiyeceğiz ama korkuyoruz, bilmiyoruz, haramdır, domuz var, şudur budur. Hakikaten öyle de oldu. En sonunda ben gittim, ekmek buldum şöyle. Yani bu arkadaşların içinde de en titizi, en uyanığı bendim. Birisi zaten biraz yaşlıydı. Bu işlere ben koşturuyordum. Açlıktan ölüyoruz ya, bir buçuk gündür açız. Gittim, şöyle ekmek buldum, sevindim, oh dedim ya, kuru ekmek buldum, bunu yeriz. Diğerlerinden korkuyoruz, domuz eti olur falan. Bu ekmek yani. Üç tane ekmek aldım, her birimize bir tane. Onu da kâğıt poşetlere koydular. Aldım, geldim. İstasyona geldik, arkadaşlara dedim ki, ekmek buldum. Ben daha ekmeği çıkarmadan, o diğer arkadaşın da gastriti falan var, çok acıkmış, poşetin başını açtı böyle, ısırdı, ekmeğin içinden kalınca bir sosis çıktı. (Gülüyor) Artık mümkün değil yani. Ölse bile yiyecek durumda değiliz. Onu da yemedik. Öyle trene bindik. Bunlar ne kadar güzel bir şeyler şimdi bakıyorum da... (Gülüyor) yani hakikaten o gurbet gidişimiz var ya, bir acayip

bir şeydi ya, baştan sona kadar yazsam tam bir senaryodur. Aslında bunu düşünebilirim, evet. (Gülüyor) Ve, İtalya'dan tren kalktı, Fransa sınırına girdik. Fransa'da bir kadın yanında eşi ve bir de şu kadar çocuk, trene bindiler. Geldiler, bizim kompartımda oturdular. Biz de merhaba falan diyoruz, bilmiyoruz dil falan. Şimdi, bak burayı iyi dinleyin. Çocuğun elinde şu kadar bir patates cipsi var. Üçümüz de ona bakıyoruz. (Gülüyor) Gayriihtiyari bakıyoruz, acıkmışız ya. Çocuk da oradan çıkarıp yiyor. Biz o cipse sulandık ya. O adam o durumu anlamış demek ki, çocuğun elinden cipsi aldı, bize de ikram etti, uzattı. Sağ ol dedik, lütfen falan gibi dedi, ben elimi attım poşetin içerisine. İki tane tam, bir tane de yarım cips geldi. Ben onu yedikten sonra, size yemin ediyorum, gözümün önünden bir bulutun kalktığını hissettim. Dumannın kalktığını hissettim. Sigara da içiyorum o zaman. On beş yıldır bırakmışım. Aman kimseye... İçmiyorsunuz değil mi? Hah güzel... Öyle bir serüvenimiz oldu. Gittik işte oradan, oradaki Türkler'e âşıklık geleneğini anlattık. Lokallerde, kahvelerde, yani Türkler'i bulduğumuz yerlerde....

Nisan Erdem: Nerede kalıyordunuz peki?

Maksut Koca: Otelde. Yani, böyle bir şey yaşadık. Güzel günlerimiz geçti. Acı, tatlı. Ben iyi ki yaşadım onları. O dönüşümüzden sonra bu sefer davetler gelmeye başladı. Oradaki Türkler geceler yapıyorlar, davet ediyorlar. Bu çalışma (arkasındaki çerçeveyi gösteriyor) Harvard Üniversitesi ve New England Konservatuarı'nın çalışmasıydı. Beni 2002 yılında âşıklık geleneğini anlatmak için davet ettiler. Gittim, bir ay kadar kaldım. Sekiz ayrı üniversitede böyle resitaller verdim. New England Konservatuarı'nda yirmi gün kadar derslere giriyordum. Her derste bir saat, günde bir saat dünyanın bir çok yerinden gelen öğrencilere âşıklık geleneğini anlatıyordum. Şu andaki cumhurbaşkanımızın sözcüsü İbrahim Kalın Hoca, o zaman o orada bir üniversitede öğretim üyesiydi. O, bir de Mehmet Ali Şanlıkul diye Bursalı bir

arkadaşımız, o da çok iyi bir müzisyen, onlar da benim söylediklerimin tercümesini yapıyorlardı. Çok keyifli bir çalışma oldu o, 2002 yılında.

Nisan Erdem: Tam bu noktada bir şey sorabilir miyim? Şimdi biz saz deyince, türkü, âşık edebiyatı deyince sanki kendi sınırlarımızda kalan bir şey gibi bahsediyoruz. Siz Amerika'da bunun dersini vermişsiniz. Dolayısıyla evrensel bir yönü olduğunu söyleyebilir miyiz? Öğrenciler nasıl tepki verdi?

Maksut Koca: Yani inanılmaz tepki verdiler. O kadar çok sevdiler ki. Ben şimdi anlatmayı çok seviyorum çünkü yaptığım işi severek yapıyorum. Bir de bir misyonunuz var, çok kolay değil, kocaman bir Türk kültürünün, geleneğinin temsilcisi olmak kolay bir şey değil. O sorumluluğu yerine getirmek gerekir. Ben biraz böyle titiz çalışan bir insanım, o yönden bakan birisiyim. Dünyanın birçok yerinden orada eğitim alan, doktora yapan, yüksek lisans yapan öğrenciler var. Âşıklık geleneğini ben anlattıkça, lebdeğmezi, cinası, bilirsiniz bunları. Bunları anlattıkça ve doğaçlama söylediğim zamanlarda ağızları açık dinliyordular. Müthiş bir tepki vardı. Programı bitirdikten sonra bir saat sadece fotoğraf çektiriyordular. Böyle bir güzel çalışma oldu.

Nisan Erdem: Bunda müziğin etkisi olabilir mi sizce? Çaldığımız zaman, belki anlamıyor sizin Türkçe söylediğinizi ama müzik...

Maksut Koca: “Müzik evrenseldir.” bu işte! Yani hatta yaşadığım bir olayı söyleyeyim size. Şu adam (arkasındaki çerçeveyi işaret ediyor) Bob, New England Konservatuarı'nın rektörüydü. Bu da Mehmet Ali Şanlıkul dediğim arkadaş. Şimdi bir kayıt yapıyorlar. Büyük bir salondur. Stüdyo, yani içeride kabin var. Ben de salonda, kimse yok ama sadece karşıda Bob oturuyor, bu profesör. Işıkları da kapatmışlar. Ben de yaklaşık yirmi gün olmuş, oradayım. Biraz da gurbetin verdiği bir şey var. Çalıp okuyorum, onlar da kayıt yapıyorlar. Fuzuli'nin bir segâhını okudum, bir eserini, gazelini okudum, segâh üzerinde. “Mende Mecnun'dan füzun âşıklık istidadı var,

Âşık-ı sadık menem, Mecnun'un ancak adı var," Bunu okudum ama öyle bir dalmışım ki, bitirdikten sonra, gözü kapalı oturuyorum, bitirdikten sonra, gözümü açtım ki şu adamın eli şöyle kalbinin üzerinde. Aynen yaptığı hareket şu oldu bak: "Huhhhh," (Derin nefes alıp veriyor)

Nisan Erdem: İçine işlemiş...

Maksut Koca: Evet evet, vallahi öyle. Dedim ki, Bob, biraz Türkçe de biliyor bu. Boğaziçi Üniversitesi'nde de kalmış. Dedim ki, Bob sen benim söylediklerimi anlıyor musun? Dedi ki, Maksut, Fuzuli'yi biliyor tabii, cümleleri çok anlamadım ama mimik ifadelerle, yorumunla öyle güzel anlattın ki, yüreğime işledi. İşte müzik evrenseldir. Bunu birebir yaşadığım için söylüyorum.

Nisan Erdem: Eklemek istediğiniz bir şey var mı yurtdışı anılarınıza?

Maksut Koca: Çok, o kadar var ki. İlk aklıma gelenler bunlar.

Nisan Erdem: O zaman biraz yurtiçine geçebilir miyim şimdi? Çünkü biz sizinle telefonda konuştuğumuzda memleketimi sordunuz. Ben de size babamın Konya'dan geldiğini söyleyince, sizin ilk tepkiniz şu oldu: "Konya benim ikinci memleketim!" Dediniz ki, orada Âşıklar Bayramı'na katıldım defalarca. Kitabınızın da başında yazıyor, pek çok bayramda ödül almışsınız...

Maksut Koca: Çok. Çok ödül aldım.

Nisan Erdem: Âşıklar Bayramı'ndan bahsetmek ister misiniz? Neden önemli, kaç kez katıldınız?

Maksut Koca: Âşıklar Bayramı bir kere benim dışımda âşıklık geleneği için Türkiye'de çok önemli bir yeri var. Önemli bir yeri şu, âşıkları bir araya toplayan ve âşıklık sanatını belli bir merkeze oturtan, resmi bir sığara büründüren, sahiplenen, halk tarafından, ama bunun ön ayağı Feyzi Halıcı'dır. Ve sanatı markalaştıran bir yerdir Konya Âşıklar Bayramı. Şimdi Konya Âşıklar Bayramı şöyleydi. Mesela katıldığımız

zaman o yıl on iki on üç tane dal olurdu orada. İşte atışma dalı, dudak değmez dalı, taşlama dalı, meydan atışması, hikâyeli türkü dalı, doğaçlama şiir dalı... En önemli dal yılın yedi şiiriydi. Yani o yıl orada yedi tane şiir seçiliyordu. Ben en özelliğim, yılın yedi şiirinde sürekli birincilik alırdım. Yılın yedi şiirinde sürekli ben vardım yani. Hatta çok iyi usta arkadaşlar vardı bizim âşıklardan. Onlar bana yarışmaya girmeden önce bazıları şaka da olsa diyorlardı: “Sen katılıyor musun yedi şiire?” “E tabii katılıyorum.” “Ya bu sene katılma,” diyorlardı. (Gülüyor)

Remzi Bey: Jüriye bir şiir yazmışsın. Onu bir anlatabilir misin? Bayan...

Maksut Koca: Ha jüri...

Remzi Bey: Jürideydi değil mi?

Maksut Koca: Tabii tabii, jüri heyetimizdeydi. Anlatırım onu. Şimdi burada, o ne yapıyor size biliyor musunuz, o geleneğe bir heyecan katıyor. Yani, bir ödül var karşıda, herkes onu almak istiyor ama onu almak için belli bir yol kat etmeniz lazım. İşte insan yetiştirmenin en önemli unsurlarından birisi budur. Sanatta da bu böyledir. O ödülü almak için çalışacaksınız. Ben şöyle diyordum, “Bu sene bu ödülü kesin ben alacağım!” Diyordum. Yazdığım şeye inanıyordum, biliyorum yazdığımı. O sene onu almadan önce gelecek seneyi düşünüyordum. Hangi konuyu işleyeyim, hangi şeyi yapayım? Ve ben çok orada, *İhtiyacı Var...*

Nisan Erdem: (Önündeki *Sular Yandı*'yı göstererek) Şu anda *Sevdiğim* açık...

Maksut Koca: Hangisi o?

Nisan Erdem: *Sevdiğim*... “Maksut’um hasretim yar gülüşüne...” Mesela, bunu nasıl yazdınız, nasıl hazırladınız? Direkt yazdığınız şiirler mi bunlar? Saz eşliğinde bestelediğiniz değil?

Maksut Koca: Yok, ayrı. Yani bu, o çok farklı bir şey... Orada çok büyük bir sanat var.

Nisan Erdem: Bahsedebilir misiniz bu eserinizden? Gördüğünüz üzere işaretlemişim bunu.

Maksut Koca: Hah, çok güzel, aferin, hele bir çak! (Çak yapıyor) Aferin sana! Çünkü çok önemli bir şey. Bakın bu şiirin son dördlüğü... Bu şiirle ben birincilik aldım o yılda yine.

Nisan Erdem: 2000’de almışsınız.

Maksut Koca: Evet, bu şiirin son dördlüğü o yıl Konya Âşıklar Bayramı’nda muamma olarak asılmış, düşünebiliyor musunuz? Bu muammayı kimse çözemedi o zaman zaten. Sonra Feyzi Halıcı Hoca açıkladı, dedi ki, “Bu yılın muamması Maksut Koca’nın *Sevdiğim* adlı şiirinin son dördlüğü.” Bakın, burada “Bir gülüşe bir can nedir sevdiğim?” Şu bölümü muamma yapmışlar. Bakın, çok önemli bir işleme tarzı var burada: (Şiirini kitaptan okuyor)

“Senelerce senin için ağladım

Demedin bu figan nedir sevdiğim

Polat mıdır demir midir taş mıdır

Şu sendeki vicdan nedir sevdiğim”

Anadolu’yu işlemiş:

“Toros Dağları’nda karanfil açtı

Ağrı yeşil giydi, mor sümbül açtı

Erciyes zirvesinde gül açtı

Ya sendeki duman nedir?”

Yani bunlar, insafa geldi de sen gelmedin. Şurada,

“Maksut’um hasretim yar gülüşüne

Yıllardır özlemim var gülüşüne

Canımı veririm bir gülüşüne

Bir gülüşe bir can nedir sevdiğim”

Bu dehşet bir şeydir yani. Mükemmel bir şiiirdir. O, *bir gülüşe bir can nedir sevdiğim*... Yani, onun oradaki özelliği, onların o şiiire yoğunlaşması... Yani bir gülüş için sevdiğine canını verebilecek bir pozisyonda âşık...

Nisan Erdem: Ve “nedir ki?” diyor...

Maksut Koca: Yani nedir ki ya, feda olsun diyor. Bu hakikaten, siz edebiyatçısınız, sizler bizim geleceklerimizsiniz... Bunların kıymetini, bakın şu anda çok mutlu oldum. Konuşuyorum, daha konuşacağız, bunlar hiç olmazsa emin ellerde. Sizin onu seçmeniz benim için çok önemliydi.

Nisan Erdem: Teşekkür ederim, anlattığınız için de teşekkür ederim.

Maksut Koca: Rica ederim.

Nisan Erdem: O zaman siz bu şiiirleri, Âşıklar Bayramı’na katıldığınız bu şiiirleri saz eşliğinde yazmadınız?

Maksut Koca: Yoooo. Onu ben şiiir olarak orada okumadım. Bunu türkü olarak okudum.

Nisan Erdem: Hah, ben de onu merak ettim. Şiiirlerinizin besteli hali var mı diye merak ettim.

Maksut Koca: Tabii tabii, YouTube’da var. Tümü değil ama birçoğunun bestesi var.

Nisan Erdem: Peki o zaman, şimdi Konya’dan Kars’a gidelim mi?

Maksut Koca: Gidelim.

Nisan Erdem: Siz Karşlı olduğunuz için de çok şanslısınız çünkü bir gelenek var orada.

Biz Şule’yle Kars’a gitmeyi düşünüyoruz...

Maksut Koca: Aaaa, tamam, ne zaman gitmek istiyorsunuz?

Nisan Erdem: Aralık’ta falan. Şimdi gittiğimizde âşıklık geleneğine dair ne buluruz Kars’ta? Turistik bir gezi yapmadan âşıklara dair neler görürüz?

Maksut Koca: Güzel. Tamam. Şeyi anlatayım size şimdi, Kars'taki geleneği ve yeni yetişen âşıkları anlatayım. Şimdi biz köy düğünlerinde yetiştik. Köy düğünlerinde bizi dinleyen insanlar bizim dışımızda elli altmış ayrı âşığı dinlemiş insanlardır. Yani onlara yanlış yapmak gayrimümkün. Bizde âşık havaları vardır, makamlar. O makamları yanlış söylemek gibi bir lüksünüz yok çünkü onlar sizden iyi biliyor. Şimdi toplum ne kadar bilinçli olursa yetiştirdiği sanatçısı da, siyasetçisi de, iş insanı da o kadar güçlü olur. Toplumun bilinçli olması lazım. Şimdi biz böyle bir toplumun içinde yetiştik. Yani o köy düğünlerinde yetiştik. Ama seksenden sonra bizim o taraflardan çok yoğun bir göç oldu. Oradaki âşık dinleyicilerinin birçoğu artık Batı'ya, Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa vs. yerlere göç ettiler ve bu insanlar sıkıntıyla geldiler buralara. Gelirken evimiz yok, aman bir ev yapalım, çoluk çocuğumuzu kiradan kurtaralım falan kaygısıyla otuz beş yıl, kırk yıl çalıştılar ve bir ev alabildiler ya da alamadılar. Ama bir de başlarını kaldırdılar ki aradan kırk yıl geçmiş. O gün doğan çocuk bugün kırk yaşındadır. Âşık dinleyicisi boşaldı oradan, bilinçli dinleyici. Hepsi buralara geldi. Bir kısmı yaş itibariyle vefat etti, Allah rahmet eylesin, ebediyete intikal etti. Yeni yetişen gençler ve bizler de göç ettik oralardan. Neden göç ettiniz? Ya sıkıntılarımızdan göç ettik. Yani kimse doğup büyüdüğü yerden göçmez ki, göç etmek istemez ki. Ben o duvarların etrafında, dibinde oynadığım oyunları bile özliyorum. Ben ruhen orada yaşıyorum şimdi.

Nisan Erdem: Onca seneye rağmen...

Maksut Koca: Otuz beş kırk yıldır ben buradayım ama ben halen o dağdayım, o düğünlerdeyim. Orada yaşıyorum, benim ruhum orada. Ben bu şiirleri burada yazıyorum ama o ruhla yazıyorum. Yoksa ben burada ne yazayım şimdi?

Nisan Erdem: Zaten kitabınızda Kars'la ilgili şiirleriniz var.

Maksut Koca: Var, evet. Şimdi hal böyle olunca oradan usta âşıklar, mesela rahmetli Murat Çobanoğlu, Şeref Taşlıova buna benzer Kars'ın ileri gelen âşıkları da o zaman göç ettiler. Bizler göç ettik. Bizden sonra yetişen nesil usta göremediler, görmediler. Yani internette beni dinlediler, sizi dinlediler, şunu dinlediler, kasetten... Böyle âşıklık olmaz! Âşıklığın ismi var yaşıyor, Kars'ta âşıklar da var ama içi boş. Geleneğin tümüne hâkim değiller. Âşıklık türkü söylemek değil, âşıklık başka bir sanattır. Âşık bir kere, size bunlar çok lazım olacak, âşık kime derler, ozan kime derler... Âşık geçmişi günümüze hikâyeleriyle, türküleriyle, âşık havalarıyla taşıyıp, günümüzde kendisinden üzerine ilave ederek gelecek nesillere aktarabilene derler. Âşık hikâye bilir. Doğaçlama, en önemli yönü âşığın, yani irticalen söyleme kabiliyeti olması lazım. Olmazsa türkücü olur, başka bir şey olur. Atışmayı bilir yani âşıklık sanatının bütün inceliklerine hâkim olur. Hikâye anlatmasını bilir, hikâyeleri bilir, kendisinden hikâye anlatır ya da yazar, üretir. Şimdi gelenek deyip geçiyoruz, ne demektir gelenek? Anlamı nedir? Geleneğin asıl anlamı gelene ek, geçmişten günümüze gelen bana geldi, ben eklendim, benden sonra başkaları eklenecek, gelene ek. Sürekli bu böyle devam edecek. Şimdi bunu doğru aktarabilmek için âşıkların doğru olması lazım. Bilgi sahibi olması lazım. Siz yarın nasip olursa her biriniz bir görev sahibi olacaksınız. Talebeleriniz olacak ya da bir iş yapacaksınız, orada bilginiz birikiminiz olmazsa ne olur? Cılız olur. O yüzden bilgi birikimi şart. Kars'taki durum bu. Sadece Kars'ta değil Türkiye genelinde durum bu. Parmakla sayılacak kadar birkaç âşık, geleneği bilenler var. Kıymeti bilinmiyor. Yarın öbür gün biz de gittikten sonra bu geleneği temsil edecek gençler olacak ama içi boş olacak. Kars'ta da şu anda gençlerimiz, âşıklarımız var ama o kapasitede değiller. Bu da yanlış bir yola... Şimdi siz ya da sizden daha aşağıdaki kuşaklar, gençler âşıklığın belki ismini bile bilmiyor. Ya da ismini biliyor, âşık dinlememiş. Yanlış şurada başlıyor, onu dinleyen âşıklığın o olduğunu anlıyor.

Anlatabildim mi? Oysa âşıklık o değil. Âşıklık demin anlattıklarımıdır. Şimdi oralarda böyle restoranlar var, âşık kahveleri var. Onların hepsi benim tanıdığım gençlerimiz, kardeşlerimiz, âşıklarımız. Yapılıyor ama içi boş yapılıyor. Ama gidin görün, o havayı bile teneffüs etmek güzel. Bu bilgiler dahilinde gidin görün. Kars güzel bir yer, bunu söyleyeyim ayrıca. Mimari yapı olarak Türkiye'nin en önemli şehirlerinden bir tanesidir. Çünkü caddesinin bu tarafından baktığımızda en uç tarafı görebilirsiniz. Çok müthiş bir mimarisi var Kars'ın. Eski Kars'ı diyorum. Yeni çarpık yerleşim zaten her tarafta var. Söylemek istediğim bunlar.

Nisan Erdem: Teşekkür ederim. Yarışmalara geri döneceğim şimdi. Siz sadece Âşıklar Bayramı'na değil cumhuriyet, demokrasi, Atatürk konulu yarışmalara da katılmışsınız. Onlarda da bir sürü birinciliğiniz var. *Sular Yandı*'da görüyoruz bunları. Bu yarışmalar hala devam ediyor mu?

Maksut Koca: Şimdi etmiyor. Ne hikmetse bu son zamanlarda hiç böyle bir yarışma olmadı.

Nisan Erdem: Ben de şundan sordum, sanki tarihleri eski onların.

Maksut Koca: Çok eski evet. Ben birçok kez Kültür Bakanlığı'nda ödüller aldım. Ben dört beş ayrı Kültür Bakanlığı'ndan, iki üç cumhurbaşkanından ödül aldım. O dönemlerde sık yapılıyordu bunlar. Cumhuriyet şiiri Türk Dil Kurumu'ndan, Kültür Bakanlığı'ndan ayrı ayrı ödüller aldı. O dönemlerde bu yarışmalar yapılıyordu. Son dönemlerde yarışma yapılmıyor.

Nisan Erdem: Bu tema terk edilmiş gibi?

Maksut Koca: Evet evet.

Nisan Erdem: Onları nasıl yazdınız?

Maksut Koca: Cumhuriyet şiiri Kültür Bakanlığı'nın açmış olduğu bir yarışmaydı zaten. Bir gece, bir gecede yazdım yani. Saat iki falan gibi. Hatta evden çıktım. Boş

bir arazi vardı bizim orada. Öyle yazdım. Bunu şiir olarak okudum. Bestesi yok. Şiir olarak seslendirdim. Diğerleri de öyle. Okul ders kitaplarında var şiirlerim. O şiirin bir gecede temelini attım önce, daha sonra rötuşunu yaptım. Ama onu yazarken inanıyordum yani. Böyle bir tarz o döneme kadar işlenmemişti, daha önce işlenmiş, beşli derler buna...

(Telefonla konuşması gerekiyor, burada kesiliyor cümlesi)

Nisan Erdem: O zaman şimdi ben size başka bir şey sorayım. Gelenekten bahsettik ya, şimdi bir türkü söyleme imkanınız olsa hangisini söylersiniz, aklınıza ne gelir? Ama gelenekten, kendinizden değil.

Maksut Koca: Aklıma ne gelmez ki...

Nisan Erdem: Tabii seçim yapmak zor. Mesela Neşet Ertaş'tan ne gelir, Mahsuni'den ne gelir?

Remzi Bey: Veysel'den ne gelir?

Nisan Erdem: Evet, Veysel'den ne gelir? Benim *Sen Bir Ceylan Olsan* geliyor mesela.

Kendim sordum kendim cevapladım gibi de oldu, pardon. (Gülüyor)

Maksut Koca: Evet, güzel. Benim aklıma Veysel'den aslında *Uzun İnce Bir Yoldayım* var ya, o kadar muhteşem bir şiir ki... Bir o, bir de *Benim Sadık Yarım Kara Toprak*'tır. Yani yahu, bu kadar mı ince ruhlu olur bir insan ya? Toprağı bu kadar mı güzel işler? Orada bir şey kullanmış. Diyor ki, yüzün yırttım diyor tırnağınan, el ilen. Yırttım kelimesi var ya, ona eziyet ettim diyor. Karnın yardım, kazma ilen bel ilen. Eziyet ediyor. Yine beni karşıladı gül ilen, benim sadık yarım kara topraktır. Şimdi bakın, en sevdiğiniz kimdir ailede? Anneniz, babanız, inşallah yarın size de nasip olsun, olacak çocuğunuz. O çocuğunuza, kimse vurmasın tabii çocuğuna, bir dokunun yüzüne o çocuğun, bir size karşı olan mimik ifadelerini görün. Tepkisini görün. Sinirlenir, size vurmak ister çocukluğuyla değil mi? Ama toprağa bu kadar işkence yaptım diyor, o

yine beni gül ile karşıladı. Şimdi bir deyim var derler ki “Adam toprak gönüllü adam ya,” O boşuna denilmemiş, işte bunun için bakın. Bu gelenek çok farklı gelenek... Ben neye acıyorum biliyor musunuz? Bu sanatın Türkiye’de kıymeti bilinmiyor. Oysa bu sanatın içerisinde edep var, erkan var, terbiye var, töre var, ahlak var, güzel ahlak var, din var, Kur’an var, kitap, her şey var bunun içerisinde. Dinin emrettiği ya da insanlığın emrettiği, Allah’ın emrettiği her şey mevcuttur bu sanatta. Çünkü bu sanatın bir adım ötesine geçin, şamanlar dönemine geçin. Orada o dönemlerde şamanizm, din şaman. İslamiyet falan yok. Bütün törenlerin başında şamanlar, ozanlar, bahşılar, kamlar... Türk boylarında çeşitli adlar verilmiş bunlara. Ve bu insanlar cenazeyi bunlar kaldırıyor, savaşları bunlar yönetiyor, padişahların, sultanların danışmanlığını yapıyor, onlara yol gösteriyorlar. Tabii o dönemde de bunlara uygun donanımda şahsiyetler bunlar. İslamiyet’ten sonra ne oluyor? İşin dini boyutu hocalar tarafından yürütülüyor. Kültür boyutu yine ozanlar tarafından yürütülüyor. Hoca camiye gelenlere İslamiyet’i anlatıyor ama âşıklar ne yapıyor? Gezerek, demin dediğim o gezgin var ya, dolaşarak. İslamiyet’ten önce ahlakı anlatıyor, dürüstlüğü anlatıyor, terbiyeyi, töreyi, güzelliği, insanın, doğanın güzelliklerini anlatıyor. Bu başka bir şeydir. Âşıklık sanatı bir okuldur. Bunun bu ülkede kıymeti bilinmiyor. Bakın bu adam (Bob’u kastediyor) bana orada bir şey söyledi. Dedim ki “Bob, beni neden buraya davet ettiniz ya? Bu kadar para filan da veriyorsunuz.” (Gülüyor) Dedi ki, gülerek sohbet ediyoruz, dedi ki “Maksut, belki bir dönem gelecek, Türkiye’de bu geleneğin kıymeti zaten bilinmiyor, belki kaybolup gidecek. Ama öyle bir dönem gelecek ki biz, sadece sizi değil dünyanın birçok yerinden etnik sanatçıyı, etnik müzik sanatçılarını, sizler gibi ozanları nerede hangi ülkede ne varsa davet ediyoruz, birikim yapıyoruz, kayıtlar yapıyoruz. Bir dönem gelecek ki sizin nesiller bizim sonraki nesillere diyecek ki ‘Ya bizde âşıklar varmış, ozanlar varmış, onları kaybetmişiz. Onların kayıtları

varmış sizde. Bize verir misiniz onlardan?’ Bizimkiler de onları sizinkilere para ile satacaklar.” Düşünebiliyor musunuz? Bu çalışmalarını keyfe yapmıyor adam. Hatta şunu söyledi. Amerika’nın tarihi 350-400 yıldır ama 5000 yıl bahsedilen bir Türk kültürü var. Bu tarih çok önemli bir tarihtir. Ve bu tarih içerisinde çok büyük şahsiyetler, değerler yetişmiş. Dünya edebiyatından beş altı tane önemli şairleri çıkarın, dünya edebiyatının bir ayağı boş kalır. Nizami’yi, Fuzuli’yi, Nesimi’yi çıkarın bunları. Mevlana’yı, Yunusları... Bunlar önemli, Türk kültürünün elçileridir. O yüzden bunların kıymetini bilmemiz lazım, özellikle de gençlerin bilmesi lazım bunu.

Nisan Erdem: Peki siz de bu kadar karamsar mısınız? Sonuçta burada yeni âşıklar yetişiyor.

Maksut Koca: Şöyle, yok işte onu göremiyorum... Şimdi bir popülerlik var. Bana geliyor, hocam beni televizyona çıkar. Önce bir şeyi yap, sonra seni televizyona da çıkarayım, radyoya da çıkarayım, sana albüm de yaptırırım, olur bunlar. Ama bir içini dolduralım. Yok, popülerlik peşinde. Yani âşıklığı türkü söylemekten ibaret. “Benim sesim çok güzeldir. Saz da güzel çalıyorum. Yakışıklılığım da yerindedir.” Ama bu değil ki âşıklık. O vasıflara sahip olmak lazım. Emek vermek lazım. Ben şimdi kırk yıl önceki, otuz beş yıl önceki durumuma bakıyorum, bazen yaptıklarım çok komik geliyor bana. O gün doğru bilerek yapıyorum ama o aşamalardan geçmek zorundasınız. Hatta geliyor birisi bana, bana o kadar çok şeyler geliyor ki... Adam, ben diyor, gece... vallahi billahi ya, “Hocam, ben saz çalmasını bilmem ama bende Allah vergisi bir şiir yeteneği var. Siz de faydalanın”, “Ne var?” diyorum. “Hocam, ben gece rüyamda bade içtim, korkunç derecede şiirler yazıyorum.” Yav açıp bakıyorum, Allah rızası için, içinde yani vallahi gülersiniz ya, kimsenin anlayacağı bir şey yok. Ama adam öyle bir kaptırmış ki kendini oraya...

Nisan Erdem: Gerçekten inanıyor mu bade içtiğine?

Maksut Koca: İnanıyor. Vallahi billahi inanıyor ya. Neredeyse beni de inandıracak. Ben badeye falan inanmadığım için inanmıyorum.

Nisan Erdem: Siz neden inanmıyorsunuz? Herkes badeli aşık der...

Maksut Koca: Ben inancımdan dolayı inanmıyorum badeye. Demin bir şeyden bahsettik, kabiliyetten, yetenekten bahsettik. Allah herkese bir özellik vermiş, sizin farklı bir yönde özelliğiniz var, herkesin farklı. Simalar bile benzemiyor. Diyor ki İslamiyet'te, dinimizde diyor ki en büyük günah şirk koşturaktır. Yani Allah'a eş koşturaktır, bu bir. Ya Allah'ın işi gücü bitti de benimle mi uğraşacak? Al sen şu... badenin bir kere sözcük anlamı şaraptır. Yani o kadar çok atıyorlar ki bunlar. Yetenek var, ilham var, o anı yakaladınız mı onu kaleme döküyorsunuz, bir özel durum var ama yani getirip birisi gece rüyasında uyuyordu, kalktı, yanında bade gördü, kırlar getirdi, yediler getirdi. Yav şimdi, dünyada kâinata bu kadar iş dururken, Allah'ın işi gücü bitti de bana şarap, kadeh vermekle mi uğraşacak? İkincisi diyor ki, bade içti diyor, muammayı indirdi. Onun içinde ne var dediler, o da gözünü yumdu... Bunlar çok ayıp ya. Toplumla zarar. Koca koca profesörler inanıyor.

Nisan Erdem: Masal gibi diyebilir miyiz?

Maksut Koca: Yani masal ötesinde şeyler. Koca koca profesörler inanıyor. Ben hayret ediyorum, niye bu kadar kaptırıyorlar kendilerini? Peki o zaman elektriği icat eden, ne bileyim ampulü icat edenleri nereye koyacağız? O zaman onlar daha büyük Hak vergisi?

Nisan Erdem: Onlar başka şeyler içmiş. (Gülüyor)

Remzi Bey: Onlar üç dört tane içmiş. (Gülüyor)

Maksut Hoca: Değil mi ama? Haklı mıyım ya?

Nisan Erdem: Yok yok, ben size katılıyorum. Şöyle bir yorum getirebilir miyiz peki? Ben geçen yıl halk edebiyatı dersinde Pir Sultan Abdal'ı anlatmıştım. Onun da

hayatının anlatısı, sizin de bildiğiniz üzere, Haydar çobanlık yapıyordu, bir gün koyunlarını otlatırken uyuyakaldı ve biri rüyasına geldi, bade verdi, dedi ki işte bundan sonra senin adın... Buna ne denir, halk hikâyesi anlatısının parçası diyebilir miyim? Bunun parçası olarak anlatılıyor olabilir mi bade?

Maksut Koca: Halk hikâyesi biraz abartı, çok büyük abartı. Burada bir şey daha var ama. Halk biraz olağanüstü şeyleri seviyor. Şimdi mesela bak ben geçmişteki şiiirlere bakıyorum, günümüzdeki şairlere bakıyorum. Öyleleri var ki geçmiştekilerin kat kat üstünde eser koymuş ama bade içtim demediği için kimse görmemiş. Biraz halkta heyecan yaratması lazım, olağanüstü durumlardan bahsetmesi lazım ki ilgi çeksın.

Nisan Erdem: E siz içmedim diyorsunuz, kızmıyorlar mı size? (Gülüyor)

Maksut Koca: Vallahi kızanlar oluyor. Yani niye inanmıyorsun? İnanmıyorum değil, ben Allah'a inanıyorum, kâinatı, yeri, göğü benim eserlerimde var. Ben inancımın dolayı inanmıyorum. Siz gaybı Allah'tan başkası bilemez diyorsunuz, böyle bir dine inanıyorsunuz. Daha sonra kalkıp diyorsunuz ki, âşık bade içti, yukarıdaki askıdaki muammanın içinde ne olduğunu söyledi. Allah-u Ekber! Şimdi bu olacak şey mi ya? Yani o zaman peygamber peygamber değilken, vahiy gelmeden hiçbir şeyi bilemiyor, doğru mu? Şimdi siz Allah'ın yanından peygamberi de kaldırılıyorsunuz, yanına bir âşığı, ozanı koyuyorsunuz. Öyle mantıksız bir durum var. Yani buna özellikle inanmaması gereken bu toplum ama inanıyor ya. Bunun da üzerine gittiniz mi size dinsiz diyor. Yani mevzu o kadar derin ki. Yaygın yanlış diye bir şey var ya. Yanlış yaygınlaşmış.

Nisan Erdem: Yani bu halk tarafından âşıklara atfedilen bir şey mi? Yoksa hiçbir âşık şimdi çıkıp da diyor mu ki...

Maksut Koca: Ya diyorlar! Âşıklar da! Mesela rahmetli Çobanoğlu bir şey anlatıyordu, Ağrı'da bir yerde bir program yapıyorum, yukarıya bir yere de şey asmışlar. Bana

dediler ki onun içinde ne var. Ben de söylerken bir baktım, aşağıda sandalyede nur yüzlü bir ihtiyar oturmuş, sakallı. Hepsi de sakallı oluyor bu nur yüzlü ihtiyarların. Şimdi ağzımı açacağım yani. (Gülüşmeler) Şöyle yani insanız arkadaş. Sakallı sakalsız. İyisi de var, kötüsü de var. Yani bir sürü pislikler de çıkıyor. Oturdu oraya, diyor. Kayıtta mı bu?

Nisan Erdem: Evet kayıtta. Kapatmamı mı istiyorsunuz?

Maksut Koca: Evet, kapat.

(Hikâyenin devamı Maksut Koca'nın isteği üzerine kaydedilmemiştir.)

Nisan Erdem: Şimdi kitabınızla ilgili sorular sormak istiyorum. Eserlerinizi kitaplaştırma fikri nasıl doğdu? Hangi seneler arasında yazdınız? Kitabın adı *Sular Yandı* ama içinde bu adda bir şiir yok, ismi nasıl buldunuz...

Maksut Koca: Var.

Nisan Erdem: Var mı? Nasıl?

Maksut Koca: Var ama yani öyle bir şiir yok. Şiirin içinde geçen cümle var.

Nisan Erdem: Tamam, o da önemli, neden o şiirin içinden seçtiniz? Kapakta neden mahlasınız yok? Yeni bir kitap fikriniz var mı? Dilerseniz bunlardan bahsedelim.

Maksut Koca: Söyleyeyim şimdi. Şimdi, kitap, her anne adayının bir çocuk sahibi olma hayali var. Biz de ben de bir anneyim. O benim yüreğimin meyveleri. Hepsi benim için değerli, farklı yerleri var. Bunlar da şiirler içinden seçtiğim yüz on civarında şiir. Bunun dışında yeni şiirler var.

Nisan Erdem: Onları yayımlamayı düşünüyor musunuz?

Maksut Koca: Evet, tabii. Şimdi böyle bir kitabın olması, “Söz gider yazı kalır,” diye bir söz vardır. Kitabın yapılmasını tabii ki isteyerek yaptım. Çünkü bakın sizin elinize gelmiş ulaşmış, temin etmişsiniz, beni görmeden beni oradan tanıyabilmişsiniz. Bir de faydalı bir şey yapıyorsa, ben faydalı bir şey yaptığımı düşünüyorsam, istiyorum ki

birçok insanla paylaşayım o güzelliği. Şiirin bir güzelliği budur, kitabın. Ulaşabildiği yere kadar. Şiirler benim sanat hayatımın başlangıcından o güne kadarkilerin bir kısmı. İnşallah devamını da hazırlayacağız ama acele etmiyorum, Allah sağlık verirse, daha rahat, daha güzel, daha dolu dolu bir kitap, bunlar da yer alacak içinde. Hayatım belki geniş şekilde anlatılacak. Belki kısa hikâyelere yer vereceğim.

Nisan Erdem: Evet, siz zaten türkülü âşık hikâyeleri de anlatıyorsunuz. Ben sizi radyoda dinledim. Peki adını nasıl seçtiniz?

Maksut Koca: Orada bir şiir var...

Nisan Erdem: Herkes kolayca kaçır ya, en güzel şiirinin adını verir geçer işte, siz yapmamışsınız öyle.

Maksut Koca: Orada hasretlikle alakalı bir şiir var, bir ah çektim, dağlar taşlar sular yandı diyor, kitabın adını oradan kendim seçtim. Karşıdaki bir sevgiliye böyle hitap var.

Nisan Erdem: Şiirin adını hatırlıyor musunuz?

Maksut Koca: *Sular Yandı* var mı orada?

Nisan Erdem: Şiir adı olarak yok.

Maksut Koca: *Nar Ağacım* var mı?

Nisan Erdem: O vardı, hatırlıyorum. Sayfasını bulayım. 115. sayfada.

Maksut Koca: Ona bak, oku bakalım.

Nisan Erdem: Ben mi okuyayım, siz mi?

Maksut Koca: Siz okuyun.

Nisan Erdem: Büyük sorumluluk geldi ama. Sizin kadar güzel okuyamam ki.

Maksut Koca: Estağfurullah. Sizin de okuma yeteneğinize bakalım, şiir okuma yeteneği.

Nisan Erdem: O zaman okuyorum. (Gülüyor)

“Bir başıma koydun beni

Dört duvarlar arasında

Ağlamaktan yaş kalmadı

Gözlerimin karasında

Yetti derdin yetti cana

Cevri cefan nedir bana

Hasret kaldım bu dünyada

Bir sevince bir de sana

Nar ağacım, nar çiçeğim

Yaban gülüm, kır çiçeğim

Bu kaçınıcı bahar sensiz

Kardelenim, kar çiçeğim

Feryadım arşa dayandı

Gökyüzü kara boyandı

Ahımdan bir ateş düştü

Dağlar, taşlar, sular yandı”

Evet, kitabın adı burada. Bu kaç senesinden? Kötü okumadım değil mi? (Gülüyor)

Maksut Koca: Yok, çok güzel okudunuz.

Nisan Erdem: Teşekkür ederim. Sizin emeğinize sağlık. Bestesi var mıydı bunun?

Maksut Koca: Evet, var.

Nisan Erdem: Soruyorum çünkü kimilerini YouTube’da gördüm, klipleri var. Mesela, sen de yan mıydı, sen de yanasın?

Maksut Koca: *Yüreğin Yansın.*

Nisan Erdem: Evet o. Onu gördüm, o kadar çok YouTube yorumu vardı ki altında. Siz okuyor musunuz oradaki yorumları?

Maksut Koca: Zaman zaman okuyorum. Mümkün mertebe beğeni de yapıyorum. Çünkü o insanlar onu beğenirken bir şey bekliyorlar. Onların beğenilerinden haberdar olduğumu bilsinler istiyorum.

Nisan Erdem: Peki, dikkatimi şu çekti. Sizin mahlasınız Feryadî ama kapağa almamışsınız. Özel sebebi var mı?

Maksut Koca: Mahlası içeri koyduk. Resmiyette Maksut Koca ya ismim, resmiyeti bilinsin istedim, mahlas içeride var zaten. Feryadî benim sanatçı ismidir. Bu mahlası da bana veren rahmetli Âşık Mehmet üstâdımızdır, amcamızdır. Demin dedim ya o zaman çok hararetle söylerdim, duygulu söylerdim. O feryattan geliyor işte. Benim birkaç yerde okuduğumu görmüş. Bundan sonra senin mahlasını Feryadî veriyorum dedi. Üstattan isim almak çok önemli. Ben de onun hatırası olarak taşıyorum.

Nisan Erdem: Kapağı nasıl seçtiniz? Bir kasetinizin fotoğrafı mı? Yoksa kitap için özel mi çekildi?

Maksut Koca: Yok, çekilmişti, vardı bu. Kaset çalışması için çekilmişti. Bunu seçtik. İlk kez burada kullanıldı.

Nisan Erdem: Yayınevine nasıl ulaştınız? Bu yayınevi sadece âşıkların eserlerini mi basıyor?

Maksut Koca: Yok, başka kitapları da var bunların. Böyle araştırıyordum, nereden yayımlayabiliriz falan, çünkü yayınevleri sıkıntılı oluyor bazen. O yüzden ben de biraz araştırdım, bu adamı da tanıyordum, bununla yapmaya karar verdim. Benim istediğim şekilde oldu, kâğıt rengi, kaçıncı hamur olacak falan. Böyle ölçüleri, ebadı, her şeyine ben karar verdim.

Nisan Erdem: Arka kapaktaki şiiri siz mi seçtiniz?

Maksut Koca: Evet.

Nisan Erdem: Bunu seçmenizin özel bir nedeni var mıydı?

Maksut Koca: Nedir o?

Nisan Erdem: *İnsan Ol İnsan*'ı seçmişsiniz.

Maksut Koca: İşte bizim en büyük çağrımız o değil mi? İnsan olmak, her şeyden önce.

O yüzden onu seçtim. İçinde çok değerli şiirler de var ama onu uygun buldum.

Nisan Erdem: Bu soruyu benim elimdeki kitabınız imzalı olduğu için soracağım.

Hatırlıyor musunuz ilk kime imzaladınız kitabınızı?

Maksut Koca: Valla hatırlamıyorum. 2007 yılında yaptık bu kitabı. Bahçeşehir'de bir kolejde imza günü yaptık. Oradaki imza gününde kimdi bilmiyorum.

Nisan Erdem: Kimin kısmetiye ona denk gelmiş artık.

Maksut Koca: Evet.

Nisan Erdem: Peki şu anda diğer âşıklar da kitap çıkarmaya devam ediyor mu?

Maksut Koca: Ediyor tabii ki.

Nisan Erdem: Şundan sordum, aklımıza önce saz geliyor ya âşık denince, kitap hemen gelmiyor...

Maksut Koca: Zamanla birikimle olur bu. Yeni gençlerin değil ama benim akran arkadaşlarımdan birçoğunun kitapları var.

Nisan Erdem: Burası bir halk şiiri kütüphanesi mi? (Girişteki kitaplığı gösteriyor)

Maksut Koca: Evet önceden şu köşeydi ama soba olunca orada, yerini değiştirdik.

Orada değerli kitaplarımız var.

Nisan Erdem: Son bir sorum olacak bu konuda. Mesela ben *İnsan Ol İnsan*'ı kitabınızda okuyabiliyorum. Ama YouTube'dan, Spotify'dan dinleyebiliyorum da.

Size okurken ve dinlerken arada fark oluyor mu?

Maksut Koca: Şimdi, şiirle müziğin etkisi çok farklıdır. Yeri gelir bir eser sizi şiir olarak çok etkiler. Yeri gelir müzikli olduğu zaman, bestelendiği zaman etkiler. Ben bunun ikisini de yapıyorum. Yani şiir olarak da okuyorum besteli olarak da. Ama onun tespitini yaptım ki her eser müzikal olmuyor. Bestelendiği zaman sihri sönüyor. Ama bazı eserler var bestelendiği zaman şahlanıyor. Bazıları da şiir olarak kaldığı zaman daha çok mükemmel kalıyor. Ben kendim değerlendirmeyi yapıyorum süreç içerisinde. Benim *İhtiyacı Var* diye önemli bir şiirim var. Onu birkaç sanatçı da okudu. İlk rahmetli Kıvrıkcık Ali vardı. Şimdi bu bestelendiği şekilde pek şık durmadı. O anlamı ifade etmedi.

Nisan Erdem: Siz bestelediniz değil mi?

Maksut Koca: Evet. Şiir olarak okuduğumda, özellikle kendim, ben biraz şiiri rahat okurum, güzel olurum. Şiir olarak okununca karşıdakini daha çok etkiledi. O çok önemli.

Nisan Erdem: O zaman, âşıklık dediğiniz bazen onu kâğıt üzerinde yazmak bazen kâğıtta kalmasın sazı da olsun demek, bazen de sadece ben söyleyeyim, kâğıtta olmasın demek...

Maksut Koca: Evet. Etinden sütünden faydalanmak. (Gülüyor) Bir de yani şimdi ben sahnede aldığım için, ben sadece şiir yazsam sahneyle işim olmasa o kıyaslamayı yapamam. Ama sürekli toplum içinde olduğum için onu gözlemliyorum. Hangi eser hangi durumda daha çok dinleniyor.

Nisan Erdem: En çok alkış sizin hangi eserinizde kopuyor?

Maksut Koca: Benim son zamanlarda *Kim Bilir* diye bir eserim var, o hakikaten Türkiye'ye mal oldu, yediden yetmişe onları dinleyen birileri var. Tabii söz de çok dolu dolu. Var böyle birçok eserler.

Nisan Erdem: Şimdilik teşekkür ediyorum. Burada bırakıyorum. Sonrasında devam ederiz değil mi?

Maksut Koca: Evet, elbette. Sen sorularını hazırlarsın, notlarını alırsın. Şimdi ben Remzi'nin isteğini anlatayım, o şiiri okuyayım.

Nisan Erdem: Evet, lütfen.

Maksut Koca: Şimdi biz Konya Âşıklar Bayramı'ndayız. Derler ki bizim âşıklar dilinde “Göze koruk olmaz, dil başa bela” Yani gözün koruması yoktur, yüz yüze, cemal cemale bakıyoruz, toplumdayız. Şimdi bizim Konya Âşıklar Bayramı'nda jüri heyetimizde bir de T.Ç. diye eski bir dublaj sanatçısı vardı, tiyatrocusu. Jüri heyetinde. Benim de askerden geldiğim seneydi galiba. Allah sahibine bağışlasın, boylu poslu güzel bir kadındı. Konya Âşıklar Bayramı bitti. O yıl 70'ten fazla âşık katılmıştı. Ankara'da Kebabistan diye bir restoran var. Ankara'nın çıkışında Konya yolu üzerinde. Kebabistan'ın sahibi de âşıkları çok sever. O da gelmiş Konya'ya. Oradaki âşıkları aldı iki otobüsle, Ankara'ya getirdi. Türk Dil Kurumu'nun gecesi var, oraya katılacağız. İşte geldik oraya, yemeğe götürdü bizi Kebabistan'a, kendi restoranına. Bir gün sonra da Türk Dil Kurumu'nun gecesine katılacağız. Oraya geldik, restorana herkes oturdu. Arif Sağ da o zaman milletvekiliydi, geldik o da orada. Onlar kalktı gittiler daha sonra. U masa yapılmış. Tahminime göre âşıkların kırk tanesi falan katıldı, bir kısmı gitti. Oturduk. T. Ç., Feyzi Halıcı böyle bir grup masanın baş tarafında oturuyorlar. Bir de o zamanın Milli Eğitim Bakanı var, rahmetli Avni Akyol. ANAP dönemi Milli Eğitim Bakanıydı, o da orada. T. Hanım dedi ki, ayağa kalktı, “Âşıklar,” dedi, “Bu kadar âşığı yakalamışken her âşık bana bir dörtlük şiir yazar mı?” dedi.

Nisan Erdem: Mitolojik hikâyeye benziyor. (Gülüyor)

Maksut Koca: “Ben,” dedi, “şiiiri çok seviyorum, kendim evime çerçeve yapıp asacağım,” falan. Biz âşıklar, üstatlar falan orada, biz kendi halimizde beş altı arkadaş konuşuyoruz, aklımızda değil. Ama kadını jüri heyetinde görmüşüm, oradan bir şey var. Ama benim hanım duymasın ha...

Nisan Erdem: Tamam tamam haberi olmaz. Kapatayım mı kaydı? (Gülüyor)

Maksut Koca: Yok yok, onun yanında da anlattım. (Gülüyor) Biz de dalıp sohbet ediyoruz. Sonra bizim Bekir Sami Özsoy var, o da Konyalıdır, doçent bir edebiyatçıdır, benim kitabımın önsözünü yazan. O geldi, “Maksut hadi,” dedi, dedim “Nedir?” T. Hanım ne demiş unutmuşuz, biz kendi halimizde sohbet ediyoruz. Dedi ki, “T. Hanım şiir istedi ya, bir iki dörtlük yazıver.” “Sohbet ediyoruz,” dedim, “ne yazalım yani şimdi,” dedim.” Ayıp olur, herkes yazdı, bir şeyler karala,” dedi.

Nisan Erdem: T. Hanım kaç yaşlarında?

Maksut Koca: Yani benim yaşlarımda, belki benden bir yaş büyük.

Nisan Erdem: Yaşınızı çok merak ettim ama, o zaman kaç yaşındasınız?

Maksut Koca: Sen çok uyanıksın ha. (Gülüyor) Benim yaşım şimdi 60. O dönemde de 85, 86 falan ya. Kaç oluyor, 26,27 yaşımdayım.

Nisan Erdem: Tamam, benim yaşındasınız. Gençsiniz.

Maksut Koca: Tam iyi zamanlarım yani. (Gülüyor)

Nisan Erdem: Ben de tam olarak onu anlamaya çalışıyordum. (Gülüyor)

Maksut Koca: Kebabistan’ın peçetesini aldım, kâğıt da yok. T. Hanım’a şiir yazıyorum. Aman Allah’ım, bir şiir geldi! Bir dörtlük yazdım şöyle, burada var. (*Sular Yandı*’yı kastediyor)

“Aman dilber huri melek sen misin

Garip bir güzellik var yanağında

Kudretten mi öyle kan mı damlamış

Yoksa gül mü açmış her yanağında

Emsalin bulunmaz Yemen’de, Çin’de

Gözlerin cellattır gözler içinde

Gül yüzünde açmış sümbül saçında

Kiraz dudağında nar yanağında”

Şimdi bu iki dördlüğü yazdım. Biraz da korka korka yazdım. Tepkisi ne olur bilmiyorum. İsmimi de yazmadım. Verdim Nuri’ye götürdü tabii. Biz o sırada yine sohbe dalmışız. Bir baktım kadın “Hayır, kim yazdı bunu?!” diye bağıyor. Bir baktım, benim o Kebabistan’ın peçetesi elinde sallanıyor bunun. Vallahi de kötü bir şey oldu, dedim. Yer arıyorum girmeye. Bu arada Bekir Sami Özsoy dedi ki, Maksut Koca yazdı. Yav bir dur dedim. “Oğlum, sen bir mükafat iste, bu şiiri beğendiler,” dedi. Yav, ne beğenmesi hele bir dur falan. Şiir geldi elden ele Feyzi Halıcı’ya. Rahmetlinin gözlüğü vardı, gözünün altından bana baktı. Daha Nuri onu söylememiş daha, Maksut yazdı dememiş daha. Şiir tekniğimizi biliyor. Böyle baktı falan, ben de utanarak “Evet,” dedim. Sonra Nuri, Maksut Koca yazdı deyince Avni Akyol’un da eline geldi.

Nisan Erdem: Dolanıyor sizin peçete...

Maksut Koca: Evet, sırayla. Nuri dedi ki, oğlum senin eser güzel oldu, çok tuttular, bir hediye iste. Dedim ne hediyesi isteyeceğim. Dedi ki T. Hanım, kim yazdı falan, Maksut Koca yazdı, ama T. Hanım bunun son dördlüğünü de isterim dedi. Bir dördlük daha olsun, hatıra olarak saklayacağım. Bu arada Nuri dedi ki, T. Hanım, Maksut Koca diyor ki, onun son dördlüğünü de yazarım ama ya bir buse ya bir takım elbise.

Nisan Erdem: Hangisi geldi? (Gülüyor)

Maksut Koca: Ama kadın da hiç esirgemedi, “İkisi de kurban olsun!” dedi. Peçete Avni Akyol’un elinde. Avni Akyol dedi ki rahmetli, “T. Hanım,” dedi “elbisesi, Maksut Bey’in elbisesi bana ait ama busesine karışmıyorum.” (Gülüyor) Böyle güzel bir şey oldu o anda. Son dörtlüğünü şöyle yazdım, verdim:

“Maksut’u kendine eyledin hayran

Bu kadar da güzel olur mu insan

Gel de gözlerim ol inanmıyorsan

Seyret manzarayı gör yanağından”

Nisan Erdem: Ne güzel. Hikâye böyle sonlandı mı yoksa devamında başka şeyler var mı? (Gülüyor)

Maksut Koca: Hikâye bitti. Ve beni hakikaten çağırdı yanına. Öptü beni, ben de onu öptüm. (Gülüyor) Kötü niyetimiz yok...

Nisan Erdem: Tabii, biz de şaka yapıyoruz.

Maksut Koca: Demin dedim ya, göze koruk yoktur, dil başa bela. Avni Akyol rahmetli hemen şoförünü gönderdi. Bana o zaman Çetinkaya’dan ölçüme göre bir takım elbise getirdiler. Bir sürü defter, kalem, kitap bir çanta dolusu hediye etti. İyi bir insandı o. Sevecendi. Şiiri falan da çok severdi rahmetli. Öyle de bir anımız oldu.

Nisan Erdem: Biz de peçeteye şiir isteyebilir miyiz?

Maksut Koca: (Gülüyor) Onu da yazarım tabii ki. Neden olmasın?

Nisan Erdem: Çok teşekkür ederim, çok mutlu oldum.

Maksut Koca: Rica ederim.

MAKSUT KOCA İLE MÜLAKAT (II)¹⁴

Nisan Erdem: Geçen ay konuştuğumuzda, “Ben badeye inanmıyorum ama bir yetenek için içinde olmalı ve çalışmak gerekli,” dediniz. Ama “ilham” kelimesini çok fazla kullandınız. O yüzden size sormak istediğim şey şu, şiirlerinizi yazarken size ilham nasıl geliyor? Ve de sizce aşk bir ilham kaynağı mıdır? Çünkü rüyada âşık olma motifi var.

Maksut Koca: Şimdi şöyle bir şey var, bir insan bir konu üzerinde çalışıyor diyelim, yoğunlaşıyor. Mesela siz şimdi bir mülakat yapıyorsunuz ve bunu çözüyorsunuz. Daha sonra yazılı bir hale getiriyorsunuz ve eminim ki gece rüyalarınıza da giriyor bu, çünkü sürekli onunla meşgul oluyorsunuz. Bir de şiirde, bizim işimizde ya da mucit bir şey buluyor diyelim, bir çalışma yapıyor onun üzerinde, sürekli arayış içerisindedir: Neyi daha güzel yapabilirim? Şimdi baştan da söylediğim gibi Allah’a inancım sonsuz. Elhamdulillah Müslümanım. Ben bade olayına, bade kelimesine daha doğrusu, badenin sözcük anlamı şaraptır zaten. Yani bu biraz tezat oluyor anlatabildim mi? Siz bir şey yapıyorsunuz, ben size pirlar elinden şarap verdim. Bu çok saçma bir şey! Ama şunu söylüyorum, ilham. Bakın mesela bu badenin ismi ilham olsa. Siz onun üzerinde yoğunlaşıyorsunuz, sürekli onunla iştigal ediyorsunuz ve Allah da sizin o isteğinizin karşılığını, emeğinizin karşılığını veriyor. Yani ona bir zekâ yoruyorsunuz, akıl yoruyorsunuz değil mi? Uğraşıyorsunuz. Onun da bir karşılığı var, olmalı. Şimdi, bir de abartı, yani badede abartılı noktalar var. Mesela diyor ki adam, işte bir tanesi, bir muamma açtı oraya, içinde ne olduğunu kendisinden başka kimse bilmiyor, âşık şöyle

---

¹⁴ Görüşme 15 Kasım 2021 tarihinde, Halkalı Merkez Mahallesi, Eski Bağlar Sokak Numara 70’teki Âşıklar Otağı’nda yapılmıştır. Mülakat Maksut Koca’nın isteği üzerine ses dosyası olarak kaydedilmiştir.

durdu, biraz düşündü, sonra aldı sazını eline, dedi ki onun içindeki falanca şeydir. İşte yüzüktür, saattir ya bir kağıttır, kalemdir vesaire. Ve onu açtılar, hakikaten o çıktı. Şimdi buradan ne çıkıyor bakın. Benim söylediğimi iyi not alın, aynen söylediklerimi de yazın, bu inancımıza aykırıdır. Şimdi gaybı, bu o zaman şirk koşmaktır, hâşâ Allah'a eş koşmaktır. Bizim inancımızda en büyük günah şirk koşmaktır. Allah'tan başka ilâh yoktur, Allah birdir, gaybı Allah'tan başka kimse bilemez. Şimdi orada bir gayp muamma değil mi? Peygamber, peygamber olduğu halde vahiy gelmeden herhangi bir şeyin bilincinde değil. Bazı konularda vahiy gelirdi, değil mi? Şimdi siz o arada hâşâ peygamberi falan kaldırıyorsunuz bir kenara, bir halk âşığı, ozan neyse, o muammayı biliyor. Bak gaybı bir Allah biliyor, o zaman... Bu çok yanlış bir şey, bu insanı küfre götürür. Ben bundan dolayı badeye inanmıyorum.

Nisan Erdem: Ama geçen defa altını çizdiniz ki, ilham diye bir şey var, ben ona inanıyorum...

Maksut Koca: Elbette. Abartılılara inanmıyorum, abartısına inanmıyorum. Ben de muamma çözmüşüm, bizim bir sürü âşık arkadaşımız var, muamma çözüyor. Mesela sizin de iliniz olan Konya'da, Âşıklar Bayramı'nda muamma asarlardı ama bir ipucu verirlerdi. Bu ipucundan yola çıkarak biz yorum yapardık. Yine de yüzde yüz bileceğiz değil. Bu ne olabilir, işte şu olabilir. İşte kalem olur, saat olur, şu olur, bu olur vesaire. Yorum yapıyorsunuz, o da denk geliyor çünkü ona zekâ yoruyorsunuz. Diyorsunuz ki burada bir ipucu var, bu ipucundan yola çıkarak bunun cevabı şu olabilir. Yine de yüzde yüz diyemiyorsunuz ama yazıyorsunuz. O çıkıyor ya da başka bir şey çıkıyor, neyse. Burada gaybı bilmek değil, ipucundan yola çıkma var. Anlatabildim mi? Mevzu bu. Şimdi çok abartıyorlar. Âşıklar, badeli âşıklar. Ya bir kere badenin sözcük anlamını bilseler onu söylemezler. İlhamlı de, eyvallah. Olduğundan çok mana yükleme buna, tamam. O zaman siz evliyaları, peygamberleri hepsini bir kenara

koyuyorsunuz, hâşâ bir tane âşık, olmaz yani, bu yanlış. Anlatabildim mi? Mesela ben şiir yazıyorum diyelim. İnanır mısınız, bakın size yeminle söylüyorum, ben gece rüyamda şiir yazdığımı biliyorum ve onu kalkıp kaleme aldığımı biliyorum. Şimdi ben...

Nisan Erdem: Başkası olsa der ki, bana rüyamda şiir yazdırdılar...

Maksut Koca: “Ben ermişim” der. Bunu size tüm samimiyetimle söylüyorum, ben rüyamda bir kez de değil, birkaç kez böyle şiir yazmışım. O şiirlerim de şiirlerimin arasındadır. Bir dörtlüğünü yazmışım rüyamda, uyandım, gece saat üç, üç buçuk, o şiir hafızamda, sonra devamını tamamladım.

Nisan Erdem: Yatağınızın yanında kalem kâğıt mı var?

Maksut Koca: Tabii tabii, sürekli. Benim yatağımın başucunda okuma kitabım var, kalemim var, kâğıdım var. Sürekli böyle. Çünkü ben an insanıyım. O anda bir şey geldi yazdım, yazdım. Not alırım en azından.

Nisan Erdem: Ben de uyanıyorum ve telefonuma not alıyorum hemen.

Maksut Koca: Evet, şimdi telefonumu da alıyorum mesela. Söylemek istediğim bu, ya biz her şeyden önce insanız, herkesin iştigal olduğu bir iş var.

Nisan Erdem: Şimdi demin bahsettiniz, rüyanızda görüyorsunuz, yanınızda kâğıt kalem var, hemen yazıyorsunuz...

Maksut Koca: Ha rüyamda söyleyeyim, âşık da oldum, kız da gördüm, kız da sevdim. Ama buna aşırı mânâ yüklemenin bir anlamı yok. Çok abartmaya gerek yok. Şimdi teknolojinin en revaçta olduğu dönemdir, dünya elinizin içinde doğru mu? Eskiden bunlar yok. Gazetecilik, habercilik görevlerini yapanlar da ozanlar. Anlatabildim mi? Bir köye üç dört saate yaya giderlermiş. Gidecek araç gereç yok. Şimdi o zaman biraz da insanlar da çok inanırlarmış böyle şeylere. Kapalı bir toplum. Ben bade içtim,

bilmem ne, istismar edilmiş. Oysa ilhamlı âşıklar vardır ve çok üstün yetenekli âşıklar vardır.

Nisan Erdem: İlhamlı âşık dediğiniz tam olarak ne?

Maksut Koca: Yeteneği çok üstün, yaptığı işin üzerinde uğraşıyor ve zamanı geldiğinde... Bir şeyi arıyor diyelim, bir cümle arıyor. Ya da şu şiirde şunu nasıl yazayım diye bir hafta düşünüyor. Aklına gelmiyor, sonra bir anda geliyor: Hah şu şuraya, bu olacak! Ya da şöyle bir şiir geliyor aklına. İlham bu, o anda gelen şey. Onu da hemen kaleme almak, yazmak.

Nisan Erdem: Yani bu bir süreçtir mi diyorsunuz? Bir şeyi üretme süreci.

Maksut Koca: Tabii tabii. Yani şöyle bir şey var. Şimdi siz on yaşındaki bir çocuğun, yetmiş seksen yaşındaki bilgili birikimli insanın kuracağı cümleleri kurabileceğini düşünebilir misiniz? Nedir bu? Bir süreçtir, bilgidir, çalışmadır, emektir. İnsan emek harcamadan bir şeyi nasıl bilebilir? Mevzu bu, anlatabildim mi? Bu konuda başka varsa...

Nisan Erdem: Çok güzel anlattınız, teşekkür ederim. Peki, deminki yazma meselesine dönerek söyleyeceğim, bir şiir geldi aklınıza, kafanızda düşünüyorsunuz. Geceleyin kalktığımda dediniz, kâğıdım kalemim yanımda. Gece olmadığını düşünelim, şu an geldi aklınıza bir fikir. O zaman nasıl yazıyorsunuz? Gelir gelmez ona mı odaklanıyorsunuz yoksa bir süre kafanızda mı bekliyor?

Maksut Koca: Bir süre kafamda bekliyor. Gece gelen çarpıcı kafiyeler ya da bir şiir geliyor, onu not alıyorum. Daha sonra onun üzerinde... İlk önce ben şiiri kafamda yazarım. Onu hangi dörtlük nereye, iyice pişirdikten sonra yazıya döküyorum. Daha sonra da sıralamasını. Yazdığım gibi sıralamasını yaparım ya da hangi dörtlük diğerinin peşine daha iyi yakışır, ona göre sıralamasını yaparım. Size bir şiir okuyayım, demin konuştuğumuz anlamda.

“Hak’tan geldim hakikatım

Hakk’ın kulu insanım ben

Akıldır benim ispatım

Hakk’ın yolu insanım ben

Aşk ile turaba düşen

İrfan ocağında pişen

Kainatla kucaklaşan

Hakk’ın kulu insanım ben

İlim benim ilim benim

Sevgidendir yolum benim

Hakkı söyler dilim benim

Hakk’ın dili insanım ben

Maksut’um der eren benim

Gönüllere giren benim

Aşka mühür vuran benim

Hakk’ın eli insanım ben.”

Nisan Erdem: Dilinize sağlık.

Maksut Koca: Sağ olun. Şimdi ben olmasam Allah’ın varlığını kim ispat edecek?

Allah’ın yarattıkları ispat eder Allah’ın varlığını. Biz de eşref-i mahlukat, yani

yaratılanların en şerefli sidir insanlar, biz de insan olarak, Hakk’ın, yaratanın varlığını

en iyi ispat edenlerdeniz. Mesela dikenli bir çalı açtığı gülde Allah’ı ispat ediyor. Bir

ağaç, açtığı yaprakta Allah’ı ispat ediyor. Su akışında, insanlara hayat verişinde. Yani

bunlar o kadar çok var ki. Sayabildiğiniz kadar sayın. Yeter ki inançlı olun, inancınızı

çarpıtmadan ama, istismar etmeden. Allah'ınıza inanın. Bizim de belli zaten, yaratanımız Allah, kitabımız Kur'an-ı Kerim, peygamberimiz Hz. Muhammed. Bu yolda biz devam ediyoruz. Böyle sapık supuk şeylere inanmak doğru değil, hiç gerek yok. Yani Kur'an var, okuyorsunuz, akıl var, fikir var. Badeye getiriyorum olayı. Ben bade sözüne alerji duyuyorum!

Nisan Erdem: Tamam tamam, çıkmayacak ağzımızdan. (Gülüyor)

Maksut Koca: Yani bakın, hocalarınızla da böyle inşallah güzel bir açarsınız. Bunları böyle bir anlatın, inşallah onlar da bana hak verecekler. Neyi söylemek istediğimi, inancımdan dolayı bu tür hurafelere inanmıyorum.

Nisan Erdem: Tamam, teşekkür ederim. Devam edelim mi o halde?

Maksut Koca: Yeterince aydınlandıysa bu konu...

Nisan Erdem: Evet, aydınlandı. Şimdi şöyle, ben Fikret Kızılok'u çok seviyorum. Bir şarkısı, türküsü var, *Söyle Sazım* diye. Orada şöyle diyor:

“Kuzuya sordum da derdimi meledi

Tilkiye sordum yalan söyledi

Bülbüle açıldım ne kâr eyledi

Bulamadım bir tek çare kendime

Arayıp sordum hep kendime kendime

Söyle sazım ne söylersin?”

Yani en sonunda, hiçbir yerden derdine bulamadığı devayı, “Söyle sazım!” diyerek ona açıyor. Bu benim çok hoşuma gidiyor çünkü bir dert ortağı, ona yardımcı olabilecek biri saz burada. Sizin için de böyle bir şey var mı? Hep kâğıt kalem üzerine

konuştuk. Hiç kâğıdı kalemi almadan, sadece “Söyle sazım!” diye üretime başladığımız oluyor mu?

Maksut Koca: Elbette ki. Saz sizin elinizde, bir hocanın, eğitiminin elinde kalem neyse saz âşığın elinde odur. Yani bunu böyle incitici bir lafla söylemek istemiyorum, bir askerinin elinde silahı neyse, ozanın elinde yerine göre, ozanın elindeki sazı silahıdır. Sözü mermisidir. Yerine göre ozanın kalemi sazıdır, sözü o kalemden dökülen nağmeleridir. Şimdi yani eşinizden, çocuğunuzdan çoluğunuzdan size daha yakın elinizdeki enstrümanınızdır, kaleminizdir, sazınızdır. Mutlaka onunla dertleşiyorsunuz. Sazla ilgili benim de yazdığım şiirler var, onunla dertleştiğim anlar olur. Bir de şunu söyleyeyim, günde bir kez ben sazımla böyle bir, gurbet falan olur, belki uzakta olurum, onun dışında, evde olayım, sazın mesafesinde olayım, günde bir kez, iki kez o elimden geçmese rahat edemem. Benim elimde bir tane sazım var. Yani çok iyi bir saz, birkaç tane sazım var. Ama elimde bir sazım var, biraz küçük, ufak boylu böyle, en çok sevdiğim saz o sazımdır. Onu elime aldığım zaman o kadar çok böyle rahatlıyorum ki. Onunla o kadar çok şey paylaşıyorum ki.

Nisan Erdem: Neden o? İlk sazınız mı o yoksa?

Maksut Koca: Yok o değil.

Nisan Erdem: İlk sazınız ne oldu, saklıyor musunuz onu?

Maksut Koca: Yok, kaç tane saz geldi geçti. Onları saklasaydık şimdi koleksiyoner olurduk. Yani, bu konuyla ilgili söyleyeceklerim bunlardan ibaret.

Nisan Erdem: Şimdi geçen *Sevdiğim* şiiri üzerinde yoğunlaşmıştık ya, bu kez başka bir şiir seçtim: *Dağlara Baş İndirmedim*. Burada sormak istediğim şey şu. Geçen ay konuşurken şundan bahsettiniz. Gençler âşık olmak istiyorlar ama çok hızlı bir şekilde olmak istiyorlar. Yani onun bir eğitimi, süreci olduğunu fark edemiyorlar. Şimdi mesela, bir yazara sorulduğunda yazar olmak isteyenlere tavsiyeleriniz nedir diye, hep

derler ki, çok okunmalı. Hiç değişmez bu. Aynısı âşık şiiri için geçerli diyebiliriz miyiz? Bunu niçin soruyorum, şimdi siz *Dağlara Baş İndirmedim* şiirinizde “Ben bu aşkın Ferhat’ıyım” diyorsunuz ve anlaşılıyor Ferhat ile Şirin bilginiz. Ya da işte Kerbela’ya, Hz. Ali’ye, onun hayatına dair bilgiler, Nesimi’den, Köroğlu’ndan, Pir Sultan’dan bahsediyorsunuz. O zaman yeni yetişen bir âşığın, bu tip bilgilere vâkıf olması, ondan öncekilerin şiirlerini okuması gerekli midir? Okuma kültüründen bu şiirinizin üzerinden bahsedebilir misiniz?

Maksut Koca: Şimdi buradaki isimler, Türk edebiyatında ya da tarihte, sadece Türk tarihi değil, Hz. Ali, İmam Hüseyin, sadece Türk tarihinde değil dünya tarihinde var. Buradaki ismi geçen insanların büyük çoğunluğu tarihe damgasını vuran insanlardır. Mesela Ferhat aşkıyla dağı delmiş. Yani rivâyet de olsa, hikâye de olsa, bunun bir gerçek payı var, bir nokta var. O gittikçe âşıkların ozanların dilinde büyümüş. Bir küçük tepe ise dağ olmuş. O dağ da gelen âşıkların maharetlerine bağlıdır. İşte burada Ferhat’ı, *Ben bu aşkın Ferhat’ıyım, Dağlara baş indirmedim*. Burada bir kahramanlık var, kahramanlık örneği var. *Ben bu aşkın Ferhat’ıyım*, Ferhat dağlara baş indirdi mi, dağı deldi. Aşkı için dağı deldi. *Ben bu aşkın Ferhat’ıyım, dağlara baş indirmedim*. Dağ nedir benim aşkımın yanında ya? Yani bu aşkı siz ilahi aşka da yorabilirsiniz. Mecazi aşka da yorabilirsiniz. Önemli olan aşkın büyüklüğüdür orada. Onu size söyletendir. Mesela, akışa bakın. *Yağmurlara rüzgarlara, çığlara baş indirmedim/ Zalimlere karşı durdum, gönüllerde saray kurdum/Kerbela’ya mühür vurdum*. Burada mesela İmam Hüseyin’in Yezid’le olan olayı var. Yani yalnız yetmiş iki arkadaşıyla birlikte tüm ailesi katlediliyor Yezid tarafından ama onun zulmüne boyun eğmiyor. İslam adına kötü şeyler yapıyor mesela Yezid o dönemde. Diyor ki beni kabul et diyor, benim liderliğimi...

Nisan Erdem: Çok büyük bir iktidar hırsı var...

Maksut Koca: Tabii tabii, beni kabul et diyor. Bunu İslam adına yapıyor ama tam tersini yapıyor. İslam'a aykırı olan tüm şeyleri yapıyor. İmam Hüseyin de diyor ki, ben senin bu yaptıklarına katılmıyorum, bu İslam'a zarardır, kabul etmiyorum seni ama bana müsaade et, buradan gideyim, başka yere gideyim yani, senin olmadığın, hükümlerinin geçmediği bir yere gideyim diyor. Ona bile izin vermiyor. Ne yapıyor, Kerbela'da, Kerbela Çölü'nde şehit ediyor, katlediyor, çoluğunu çocuğunu, kundaktaki çocuğunu. Mesela burada diyor ki *Zalimlere karşı durdum, gönüllerde saray kurdum*. Mesela Yezid kimsenin gönlünde yoktur. Kimsenin, hiç Yezid isminde çocuk duydunuz mu?

Nisan Erdem: Hayır, hatta hakaret olarak kullanılır yani...

Maksut Koca: Evet, aynen. Burada diyor ki, *Zalimlere karşı durdum, Yezid'e karşı durdum ama gönüllerde saray kurdum. Kerbela'ya mühür vurdum/ Yağılara baş indirmedim*. Mesela Köroğlu, Nesimi, Pir Sultan, bunların her biri çağa damgasını vurmuş. Ama bunu dört dörtlük bir şiirde ifade etmek için belli bir süreç lazım. Şimdi sadece şiir okumak değil, dergi okur, kitap okur, şiir okur. Okuması lazım. Yani bir kitabın, ya ben bir şiir okuyorum ya da oradan bir cümle bana hayatımdaki en önemli şiiri yazdırıyor. Bakın ben size bir şey söyleyeyim. Bir Ramazanlık ayı, o zaman ben Kars'ta oturuyordum. Bir Ramazanlık ayında sofraya oturduk, iftar edeceğiz. Televizyonda bir iftara doğru programı vardı. Orada çok güzel sesli bir adam dua ediyordu. Her Ramazan akşamı, kimdi o hatırlayamıyorum. Yarabbi zalimin zulmünden sana sığındım, bugün oruç tuttum senin dergâhına sığındım falan. Şu "Sığındım" cümlesi bana muhteşem bir eser yazdırdı. Ve o eserim Çorum Âşıklar Bayramı'nda birincilik aldı.

Nisan Erdem: Tam ilham gelmiş işte size.

Maksut Koca: Evet evet, hakikaten, işte ilham bu! Bakın yemek yiyorum, iftarda daha bir kaşık almışım, bunu duyuyorum bu sesi ve zonk diye kafama vuruyor. O gece bu şiiri yazıyorum.

“Ben beni tanıyıp bilmeden evvel
Hakk emretti, ben bir cana sığındım”

-Baba-

“Orada müddetim dolduğu zaman
Dokuz aylık bir mekâna sığındım”

-Anne-

“Bir bahçede idim dikensiz gülsüz
Oturdum aylarca ağızsız dilsiz
Bir gün yolcu oldum servetsiz malsız
İşte geldim bu cihana sığındım

Ben Müslüman doğdum Elhamdülillah
Devam ettim La ilahe İllallah
Ümmetimin dedim Ya Resulullah
Hak Peygamber ol Sultan’a sığındım

Bu yolda yürüdüm, çalıştım, koştum
Ne yoruldum ne bir yana ulaştım
Derken bir kitaptan bir yaprak açtım
Hak’tan gelen ol Kur’an’a sığındım

Geceleri, gündüzleri var eden
Güneşi, ayı, yıldızları var eden

Maksudum der ey bizleri var eden

Ben seni Hak bildim, sana sığındım”

Bakın, bu cümleden bir şiirdir. Dinlemek, anlayarak dinlemek, okumak...

Nisan Erdem: Tetikte olmak aslında biraz.

Maksut Koca: Evet, siz zaten tetiktesiniz, siz bir iş yapıyorsanız mesela, beni dinliyorsunuz, avcı sipere yatmış gibi bekliyorsunuz.

Nisan Erdem: Tabii, başka ne sorabilirim diye...

Maksut Koca: Evet, sanat da böyle bir şeydir. Şiir nasıl yazılır? Bir, şiirin tekniğini bilmelisiniz ilk önce. İki, bilgi birikim. Üç, kelime hazineniz. Ne kadar geniş olursa o yelpaze, kelime hazineniz ne kadar geniş olursa o kadar güçlü şiir yazarsınız. Otuz kırk kelimenin içinde dolaşmak mı, üç yüz beş yüz kelimenin içinde mi, değil mi? Bu bir zenginliktir. O zenginlik burada olacak ve kuralları da bileceksiniz. Ve bu birdenbire olmuyor. Bir kere sanatta şu var. Ben şu anda altmış yaşımıdayım. Yani halen ben bu âşıklığı nasıl öğreneceğim, inanır mısınız halen bunun peşindeyim. Gün geçtikçe bir şey daha öğreniyorum. Gün geçtikçe bir üstadın sözünü ezberliyorum. Ve bakıyorum ki insanı güçlü kılan yüreğidir, beynidir. Bilginiz, birikiminiz, inancınız sağlamsa gerisi kolaydır.

Nisan Erdem: Çok teşekkür ederim. Dilerseniz sosyal medya konusuna geçiyorum ancak eklemek, anlatmak istediğiniz varsa söyleyin lütfen.

Maksut Koca: Yok, bu tamam.

Nisan Erdem: Biz sizinle iletişime Instagram’dan geçtik, biliyorsunuz ben size ilk Instagram’dan yazdım. Siz sosyal medyada çok aktif olan ve dijital çağın neredeyse tüm imkanlarını kullanan bir âşiksınız. Ne zamandan beri sosyal medyada aktifsiniz? İlk hangi sosyal medya platformuna girdiniz?

Maksut Koca: Aslında sosyal medya özürliyüm. Çok fazla bilmiyorum ama...

Nisan Erdem: E Instagram paylaşımlarını kim yapıyor?

Maksut Koca: Ben yapıyorum, zamanla öğrendim. (Gülüyor) Sosyal medya çok önemli. Ben bir şiir yazıyorum diyelim, topluma bir mesaj vermek istiyorum. Bir zamanlar bu kitaplarla veriliyordu ama şimdi yelpaze gelişti. Sosyal medya hemen elinizin altında, hemen paylaşabiliyorsunuz. Düşünebiliyor musunuz, dünyanın her yerinden, Amerika'dan şuradan buradan... İlk Facebook hazretleriyle tanıştım. (Gülüyor) Sanırım 2009 falan civarıydı.

Nisan Erdem: E bayağı da olmuş...

Maksut Koca: Tabii tabii, oldu, belki daha da önceydi. 2007, 2008... 2007'den de önce mi? 2006-2009 arası diyelim biz. Çok disiplinli kullanırım onu. İşime yarayan şekilde kullanırım. Benim işim sanattır. Sanatsal, şiir paylaşırım. *Küpe* diye benim sözlerim var, onlardan paylaşırım. Topluma bir mesajdır. Bir şiirle verirsiniz mesaj, *küpeyle* verirsiniz. Instagram'ı daha sonra kullandım, üç dört sene falan oldu. Twitter var ama hiç kullanmıyorum. YouTube kanalım var. Kanalım aslında çoktan vardı da pandemiden sonra daha çok önem vermeye başladım.

Nisan Erdem: Onunla ilgili bir soru soracağım hatta.

Maksut Koca: Pandemi biraz da bizi itti o yola doğru. Ama güzel bir şey, aslında bu yeni yetişen âşıklar, gençler biraz kafayı çalıştırsalar. Mesela ben şimdi radyoya program yapıyorum, TRT Türkü'ye. Her hafta bir hikâyeli türkü anlatıyorum. Bu benim yaptığım programların tümü TRT'nin repertuarına alınıyor.

Nisan Erdem: Güncel mi bu programlar? Mesela geçen hafta cuma olan program yeni mi yoksa önceden bir kayıt mı? Ne kadar önceden bir kayıt daha doğrusu?

Maksut Koca: Mesela şimdi yapıyorum, gönderiyorum. Ya stüdyoda gidip yapıyorum. Pandemiden dolayı şimdi stüdyodan yapıp gönderiyorum. Onlar orada sıraya

koyuyorlar. Sırayı ben belirliyorum. 2017'den beri yapıyorum. Canlı program değil. İki üç program yedekte oluyor hani insan rahatsız olur vesaire.

Nisan Erdem: Haftaya ne dinleyeceğiz peki?

Maksut Koca: Haftaya cuma günü, aaaa bak, çok önemli bir şey. Âşık Şenlik ile Âşık Sümmani'nin karşılaşmalarını anlatıp söylüyorum türkülerini. Haftaya sanırım birinci bölümü var. Altı yedi bölüm oluyor bu. Altı yedi hafta yani, peş peşe, dizi şeklinde. Çok güzel olacak o. Ondan sonra Kerem ile Aslı hikâyesine başlayacağım.

Nisan Erdem: Bayılıyorum. Kitabımın ilk epigrafı Kerem ile Aslı'dan hatta. Diyor ki "Bak Kerem! Sen bunlara yüz yıl türkü söyleyen bunların bir şey anlayacakları yoktur. Onların aşktan haberleri yok ki bilsinler."

Maksut Koca: (Gülüyor) Çok güzel. Süper. Onu anlatacağım, dinlersiniz onu.

Nisan Erdem: Çok etkiliyor beni. Diğerleri değil de özellikle o. Onda bir şey var sanki...

Maksut Koca: Kerem'in hikayesi çok acıklı bir hikâye aslında. Çok çekmiş yani Kerem. Kendisi bir Şah oğludur. Han oğlu aslında.

Nisan Erdem: Adı da Mirza'ydı değil mi?

Maksut Koca: Mehmet Rıza.

Nisan Erdem: Demek ki farklı çeşitleri var...

Maksut Koca: Yok, Mehmet Rıza'dır asıl adı.

Nisan Erdem: Orada bir türkü var ya Kerem'in söylediği: *Sana kervankıran derler/ Bana dertli Kerem derler/ Yâre ikrar veren derler/ Dön dön yâre doğru dön.* Özellikle onu seviyorum, onu da söyleyecek misiniz? İstek yapayım...

Maksut Koca: Zamanı gelince hikâyenin akışına göre türküler olacak. Kerem biliyorsunuz Azeri kökenli. O yüzden Kerem'in sözleri genelde Azerbaycan Türkçesiyle okunur. Mesela *Kerem eyle, yüziün dönder bana yar/ Aslım seni görmeyeli*

gaç gündür/ Kimi görsem okşadırım -okşatmak benzetmek anlamında- Kimi görsem okşadırım sana yar/ Yoksa benim bu gözlerim şaşkındır diyor. Çok güzel şeyler. Benim YouTube’da var bir tane. Azerbaycan sazıyla okumuşum onu da. Dinlersiniz. Şubat gibi falan başlayacağım Kerem ile Aslı hikayesine. Teferruatlı. Hiç böyle anlatılmamış bu. Onu güzel, haftada yarım saat hem hikayesini anlatıp hem türkülerini okuyacağım. En azından arşivde kalmış olacak.

Nisan Erdem: Çok güzel. Devam ediyorum o halde. Geçen görüşmemizde dediniz ki “Bizden sonra yetişen nesil usta görmedi, göremedi. İnternette, kasetten beni dinlediler...”

Maksut Koca: Sadece beni değil, başkalarını da...

Nisan Erdem: Evet, sizi ve başkalarını. Ama, dediniz ki, böyle âşıklık olmaz. Öğrenmek için dediniz. Şimdi kaset devri kapandı ama sizin eserleriniz, YouTube’da, Spotify’da var. Herkese şu ekran kadar yakınsınız. O yüzden sizi dinleyen gençler de bir şekilde sanatınızı seviyorlar ve ona özeniyorlar. Şimdi “Böyle âşıklık olmaz” cümlelerinden hareketle soruyorum. Sizce neden usta-çırak ilişkisinin yerini tutmuyor bu? Neden sizi YouTube’dan izleyerek, radyodan dinleyerek âşık olamazlar? Usta-çırak ilişkisine hâlâ neden ihtiyaç var ya da var mı?

Maksut Koca: Şimdi sen ne okuyorsun?

Nisan Erdem: Türk dili ve edebiyatı.

Maksut Koca: Mesela bir tıp öğrencisi üzerine konuşalım. Okumak ayrı bir şeydir, işin pratiğini görmek ayrı bir şeydir. Yüzde elli yüzde elli fark ediyor. Bir meclisin kurulması var. İşin pratiği var. Siz türküyü oradan dinleyebilirsiniz, hikâyeyi de dinleyebilirsiniz fakat bunun bir icra şekli var. Ben özellikle bunu vurguluyorum. Bakın, ne bugünkü âşıklık tam manasıyla âşıklıktır ne bugünkü âşıkları dinleyenler tam manasıyla âşıkları dinleyen toplumdur. Çok ulvi bir sanattır âşıklık sanatı. Dede

Korkut'tan günümüze kadar bu süreç öyle büyük şahsiyetler, öyle büyük ozanlar yetiştirmiş ki her birisinin sözünden birbirimize ders veriyoruz. Kıssalar hisseler veriyoruz. Yakın tarihimizdeki Âşık Veysel'e gelene kadar çok büyük şahsiyetler yetiştirmiş. Çok acıyorum aslında, hakikaten çok acıyorum, âşıklığı sanki bir eğlence sanatı gibi sunmak isteyen, sunan, sanki âşıklar, iki âşık, üç âşık karşı karşıya gelir, birbirine artı eksi laflar söyler falan. Bunlar geleneği yüzeyselleştiren ve geleneğe ciddi darbe vuran, mesela siz diyelim iki kişinin birbiriyle atışma yaptığı zaman, birbirinin çok affedersiniz ya küfrünü ne kadar dinleyebilirsiniz ya? İşte sen şöylesin, böylesin. Onlar da hahahah gülecek. Atışma kısmı vardır, taşlama kısmı vardır, atışmanın içinde küçük, minik bir bölümdür o. Ama âşık bir meclis kurmalı. Âşık dinlenilir. Geçen gün çok üzülerek bir şey gördüm Facebook'ta, sosyal medyada. Atatürk Kültür Merkezi açılmış. Atatürk Kültür Merkezi'nin giriş holünde, girişinde iki üç tane âşık getirmişler. Çoluk çocuk var orada. Onlar da birbirlerine bir şeyler söylüyor. Bu çok yanlış bir şey.

Nisan Erdem: Kim gelmiş? Kimleri çağırmışlar?

Maksut Koca: Bizim Kars'tan genç âşıklardan getirmişler. Neyse ismi mevzu değil. Kim çağrılırsa gider, ben gitmem ama. Çünkü dinlenmem lazım. Beni dinleyen öyle, salonun kapının girişinde bir yerde, lâlettâyin bir yerde, millet öyle hahaha hihihi. Böyle bir âşıklık yok. Bu sanata karşı büyük bir saygısızlıktır. Bunu kim yapıyorsa, kim yaptırıyorsa, hangi âşık da yapıyorsa, bu geleneğe zarar veriyor.

Nisan Erdem: Sanki âşıklar açılışa insanları eğlendirmeye gelmiş gibi oldu mu diyorsunuz?

Maksut Koca: Evet. Şarlatan ya. Öyle hakikaten öyle. Benim sanatımı, benim milletimin sanatını, koskoca bir Türk kültürü var ya. Bu kültürün sanatını kimsenin bu şekilde getirmeye hakkı yoktur. Âşıkları davet edecek misiniz? Bakın ne güzel, Mustafa

Kemal Atatürk diyor ki “Her şey olabilirsiniz ama sanatçı olamazsınız.” Milletvekili, mebus, bürokrat hatta cumhurbaşkanı bile olabilirsiniz diyor ama sanatçı olamazsınız. O zaman o ismin, Mustafa Kemal Atatürk’ün adına olan AKM’nin, Atatürk Kültür Merkezi’nin içerisinde bu toplumun, bu milletin sözlü sanatını, en ilk sözlü sanatını icra eden âşıkları adam gibi oraya çağıracaksınız. Bu kadar mı küçümsüyorsunuz ya siz? O konser salonunda birileri gelip koltukta oturup şarkı türkü dinleyecek, ozanlar da kapıda girişte! Bu ahlak dışı bir davranıştır. Böyle olmaz. Onun için gitmem. Benim sanatım dinlenilmesi gereken bir sanat. Ben eften püften sözler söylemiyorum. Hah, beğenmeyebilirsiniz, dinlemeyebilirsiniz eyvallah. Çağırmanız, gelmem. Ama beni çağırdınız mı âşık diye, bir kere kendi kişiliğimden önce o sanatın bir kişiliği var. Ben onu korumak zorundayım. Niye açtım ben burayı, ne işim var burada? Bakın, cebimden kira ödüyorum. Elektriğini, suyunu, şuyunu, buyunu ödüyorum. Niye? Ayaklıktan kurtarmak için âşıklığı. Bu tür yerlerden, bu tür insanların inisiyatiflerinden kurtarmak için. Bu doğru bir şey değil. Gel otur, kültür merkezi olur, orası olur, başka yer olur, dinletebileceğin bir yer olursa ben sana çalayım, okuyayım, sohbet edeyim. Bu da yine şeye gelip dayanıyor, bilgi ve birikime. Kapasitesi zayıf, üç beş kuruş para kazanmak uğruna nereye çağırırlarsa oraya giden veya gördüğü her yere giden insanlar bu sanata zarar veriyor.

Nisan Erdem: Fakat usta-çırak ilişkisi olsa, siz onların ustası olsanız, onlara, tüm bunları bize nasıl anlatıyorsanız anlatıyor olsanız...

Maksut Koca: Müsaade etmem, anlatırım ve o da gitmez o zaman. Yani ben ona bunu anlattıysam ve o da beni dinlediye, usta olarak kabul ettiyse, onu kim çağırırsa çağırınsın o şekilde gitmez. Hah şunu der, programı nerede yapacağım. Hatta oraya bilmeden de gidebilir ama o manzarayı görünce sazını alıp oradan çıkmalıdır. Eskiden bizim insanlarımız Orta Asya’dan geldiği için çadır, otaklar var işte. Ama onun adının

çadır olması önemli değil, içindeki insanları dinlemesi önemli. Atatürk, koskoca Atatürk Kültür Merkezi, onun adına şanına layık da âşıklara konser salonunda program yaptır o zaman! Bunun için karşıyım.

Nisan Erdem: Aklıma bir şey geldi şimdi. Sizin de dediğiniz üzere o gün aslında âşıklar hak ettiği saygıyı...

Maksut Koca: Görmedi!

Nisan Erdem: Geçen görüşmede dediniz ki uzun süredir yarışma yapılmıyor, eskiden yapılan cumhuriyet konulu yarışmalar vesaire. Peki bunun yazdığımız şiirlere artık önem verilmemesiyle alakası var mı?

Maksut Koca: Yani bilmiyorum, son dönemlerde bu yarışmaların önemi kalmadı. Nasıl söyleyeyim onu, herkes işine geldiği gibi davranıyor. Bu siyasette de böyledir, sanatta da böyledir. Öyle olmamalı aslında. Cumhuriyetin yüzüncü yılı geliyor. Hatta cumhuriyetin her yılında şiir yarışması olsun. Sadece cumhuriyet değil ki, Çanakkale Zaferimiz var bizim. Tarihimiz dolu zaferlerle, sıkıntılarla. Her şeyin üzerine yapılabilir ve bu gençleri de yetiştirmeye de biraz lokomotif olur. Ben de bu ödülü almak için gayret etmeliyim, özentisi, özendirir onları. Zaten önemli noktası da odur. Yoksa şimdi bu işe ömrünü vermiş bir adam da âşık, ben de âşığı, ben diyorum ki o adamın yaptığı şeyi ben de yapıyorum ki ne olacak? Böyle bir vurdumduymazlık, basitçilik, kolaycılık. Yani şunu özellikle söylüyorum sizlere, onu da kayıtlara geçersiniz, âşıklık iki âşığın ya da üç âşığın, beş âşığın karşı karşıya birbirlerini yermesi değildir, bu sanat değildir. Âşıklık geleneğinde atışma, deyişme var. Bunun konuları vardır. Her konuda deyişme, atışma yapabilirsiniz. Vatan konusunda, aşk konusunda, kahramanlık konusunda, aklınıza gelebilecek her konuda. Bunun içerisinde arada bir taşlama da yaparsınız ama onun kişilik haklarına saldırmadan, onu paçavra etmeden, o da sizi. Çünkü sizi dinleyen insanlar var. Bu topluma lâayık sözler

söylenmesi lazım. Mesela bazen televizyonlarda görüyorum, âşıklar atışıyorlar, ya o kadar çirkin laflar söyleniyor ki. Yani vallahi billahi, çoğu zaman ben ozanım demeye utanıyorum. Ben o işi yapmıyorum ama, yani atışma yapıyorum seviyeli olduğu zaman tabii, işimdir zaten ama onu gördüğüm zaman acaba beni tanımayanlar “Ya, bu da bunlardan” mı diyecek, bu yüzden, sıkıntılar çok aslında. Bunun da en başta Kültür Bakanlığı’nın bu işe böyle geniş çevreli el atması, yoksa herkese bir kimlik kartı vermiş, âşıktır, ozandır...

Nisan Erdem: Ozan kartı mı var?

Maksut Koca: Evet, kültür bakanlığı böyle bir kart vermiş. Benim UNESCO kartı da var. Diğer bir kart var, ondan herkesin cebinde var ama. Yani olsun, olmasın demiyorum...

Nisan Erdem: Ama “Ben ozanım” diyene vermişler diyorsunuz.

Maksut Koca: Adam ne diyor biliyor musun, “Ben Kültür Bakanlığı’nın halk ozanıym.” Yav arkadaş... (Kartlarını çıkarıyor cüzdanından.)

Nisan Erdem: (Okuyor) Halk ozanı, âşık. A çok güzel ama.

Maksut Koca: Bu da UNESCO’nun kartı.

Nisan Erdem: Yaşayan insan hazinesi kartı.

Maksut Koca: (Kültür Bakanlığı kartını kastediyor) Ya diyor ki nasıl olsa Maksut Feryadî’nin de kartı var, ben de diyorum ki benim de cebimde bu kart var, onda da var. Bu şeyi biraz basitleştiriyor.

Şule Pire: Peki UNESCO’nun kartının alınışı?

Maksut Koca: O almak için değil, onu verirler size. UNESCO’nun genel merkezine davet edildim. Paris’e gittim. Öyle işte.

Nisan Erdem: Kaldığımız noktaya mı dönelim o zaman?

Maksut Koca: Evet, sor.

Nisan Erdem: Sizce YouTube, Instagram, Twitter gibi alanlar, sosyal medya, âşıklık geleneğini yok mu ediyor yoksa onun aktarılmasını kolaylaştırarak ilgi görmesini mi sağlıyor?

Maksut Koca: Demin dediğim gibi istismar edilmemeli. “Ben buradan öğrendiğimle yetinirim,” denirse zarar verir. O kişinin kendi algısıyla alakalı bir durum. Ben YouTube’ dan faydalaniyorum, sizin, onun, diğer âşıkların okuduklarını, âşık havaları vardır. Makamlar denir. Türk sanat müziğinde de var ya. İşte hicaz makamı, saba makamı falan. Âşıklıkta da özellikle bizim yörelerimizde âşık havalarının ismi vardır. Divan, tecnis, karaçi, güzelleme, yanık kerem, guba kerem... Yani böyle çok, Köroğlu, Geraylı... Bunlar âşık havalarının isimleridir. Şimdi mesela YouTube’ da her şeyi anlatamazsınız ki. YouTube’ da bir hava söylüyorum diyelim, tamam adam oradan YouTube’ dan dinleyip benim okuduğum gibi okuyabilir ama havanın ismini bilmiyor. Noksanlıklar oluyor. O yüzden işte usta dinlemenin yönü, usta çırak ilişkisinin yönü odur.

Nisan Erdem: Ama şöyle olsa, sizi oradan tanıdı, gördü, çok da hoşuna gitti, sonra burayı buldu, geldi...

Maksut Koca: Elbette, mesela oradan onu dinledi, bir birikimi oldu. Ben olmayayım, başka bir usta olsun, onun yanına gidebilir, orada onu pekiştirebilir. İşin pratiğini görmeden âşık olunmaz. Pişecek. Köy düğününde pişecek, âşıklar kahvesinde pişecek, âşıklar otağında, bir yerde pişecek. Öyle çiğ kalmak yok!

Nisan Erdem: Tam âşık kahvesi diyordunuz, ben de oraya geleyim o zaman. Siz ilk icraatlarınızı âşık kahvehanesi ve köy düğünlerinde yaptınız. Sizce o günden bugüne sanatınızı dinleyiciyle paylaşma mekânlarınız, tarzınız nasıl değişti? Kırılma noktaları var mı?

Maksut Koca: Şimdi ben ilk köy düğünlerinde başladım ve bizi pişiren o köy düğünleridir. Çünkü köy düğünlerinde gittiğiniz her düğünde ya orta yaş, orta yaşın üstü yaşlı insanlar sizi dinleyenler bunlar. Onlar sizin dışınızda yirmi otuz kırk âşık dinlemişler ayrı ve o eserleri her âşıktan dinlemişler. Orada yanlış okuma lüksünüz yok. Yanlış okuduğunuz zaman sizi birisi uyarırdı. Kırmadan tabii. “İyi, sağ ol âşık, sağ ol,” Bu da bir uyarıydı biliyor musun? Yanına oturduğun zaman “Ya âşık, orada sanki böyle mi söylüyordun?”.

Nisan Erdem: Sanki karşınızda jüri var.

Maksut Koca: Tabii. Yani şimdi onlar yok işte.

Nisan Erdem: YouTube yorumu var. Yerini tutmaz mı? (Gülüyor)

Maksut Koca: Yok. (Gülüyor) Şöyle, yeni yetişen nesil açısından diyorum, âşıkları hiç bilmeyen bir nesil, hangi sanatı nasıl öğrenirseniz öyle gider. Bunlar da o sanatların ehillerinin elinde olmadıkları için yanlış öğreniyorlar. Zarar veriyoruz. Bilmeden bir şeyi biliyormuş gibi yapıyoruz, ya üç beş kuruş uğruna, ya da aman ben de bir âşık olayım, şunun uğruna. Böyle bir durum var. İki gün önce beni şey aradı, İbrahim Tatlıses aradı. Telefonu bende yoktu, ilk defa da konuşuyorum.

Nisan Erdem: Tam da arkadaşınız mı diye soracaktım.

Maksut Koca: Yok, ilk defa. Kayıt yapıyordum, baktım, telefonum çaldı, açtım. Sesini benzettim ama çıkaramadım tabii. “Buyrun, kimsiniz?” dedim. *Kim Bilir*’in girişini okudu. Ondan sonra “Ben kiminle görüşüyorum?” dedim. “Benim,” dedi “benim, Hocam, İbrahim Tatlıses,” “İbrahim Bey, gerçekten siz misiniz?” Dedim. “Evet Hocam, benim” dedi. “Ya bu eseri, bu *Kim Bilir*’i hangi duygularla yazdın?” falan diye...

Nisan Erdem: Ya, çok etkilenmiş demek ki...

Maksut Koca: Biraz da doldu, ağladı biliyor musun? Ondan sonra “İbo Show başlayacak,” dedi, “bir ay sonra. Davet etsem gelip şereflendirir misin?” Çok da nazik vallahi billahi.

Nisan Erdem: E biz de Şule’yle seyirci olarak geliyoruz artık, ne yapalım.

Maksut Koca: Şimdi ben bu tür şeyleri sevmiyorum, gideyim şuna ben vesaire. Ama siz bir iş yapıyorsanız, geç de olsa, ağacın kökü hakikatin bir örneğidir. O var çünkü, toprağın altında da olsa bir boşluğunu bulup, filiz verip çıkacaktır. Sanat da böyle bir şeydir. Siz sanatınızı iyi yaparsanız o hak sizi bulur. İbrahim Tatlıses’le falan alâkalı değil bu. Yani sanat hayatımda yaşadığım, yurt dışında, Amerika’da falan yaptığım programlar. Benim amcam yok, dayım yok, tanımam etmem bilmem. Bir şekilde sizi arıyorlar. Bunlar önemli şeyler.

(Maksut Koca’nın bir arkadaşı Âşıklar Otağı’na geliyor.)

Agah Adıgüzel: Kızlar hoş geldiniz.

Maksut Koca: Agah Hoca emekli öğretmen. Benim de kirvemdir. Çocuğunun kirvesiyim ben. Değerli biri, derneğimizin yönetimindedir.

Agah Adıgüzel: Şurada da iki tane kitabım var, kızlara gösterdin mi?

Maksut Koca: Mülakatı bitirelim de bakalım.

Nisan Erdem: O zaman diğer soruya mı geçelim? Ekleme istediğiniz bir şey var mı?

Maksut Koca: Evet, diğeri bitti. Yok ekleyeceğim.

Nisan Erdem: En son *Gönlümüz Hiç Ayrılmadı* adında bir türkü yüklediniz YouTube’a. Bu videoların kaydını, düzenlemesini kim yapıyor? Instagram’ı ve Facebook’u kendiniz kullanıyormuşsunuz. Peki ya burası?

Maksut Koca: YouTube’u kullanan bir şirket, bir firma var. Onlar organize ediyor. YouTube’dan üç beş kuruş ne geliyorsa, onun yüzde otuzunu zaten onlar alıyor. Yüzde on sekizi KDV. Oradan siz 1000 lira kazanırsanız 500 lira size para geliyor. Onu firma

yapıyor. Kaydını yapıp firmaya gönderiyorum. Onlar yüklemesini, düzenlemesini yapıyor.

Nisan Erdem: Kaydı oğlunuzla mı yapıyorsunuz? Geçen bahsetmiştiniz ondan, o yüzden soruyorum.

Maksut Koca: Evet, kendi stüdyomuzda yapıyoruz. Klipler için başka bir yönetmenim var Baycan Akdoğan diye. Oğlum da müzik yönetmeni zaten, kendi stüdyomuzda yapıyoruz. Öyle bir kolaylığımız var.

Nisan Erdem: Siz pandemi döneminde, karantinaların başladığı ilk dönemde, YouTube'a *Evde Kal* ve *Korona* gibi güncel türküler yüklediniz. Eğer bu tip bir mecra olmasaydı bunları yükleyemezsiniz. Salgın dönemi sosyal medya ve yeni iletişim imkanlarına bakışınızı değiştirdi mi?

Maksut Koca: Değiştirmedim. Şöyle, sosyal medya, YouTube daha ağırlıklı olanı. YouTube'dan, Facebook'tan canlı yayınlar yaptım çokça. Yani bakış açımı şöyle değiştirdi. Sosyal medyanın varlığından faydalandım. Onun iyi yönünü, sanatımı nasıl toplumla, insanlarla paylaşabilirim, *Evde Kal*, *Korona*, bunlar güncel şeylerdir ama karşı tarafa bir etkisi de oluyor. İnsanlar maske takmıyor, yasak olduğu halde dışarı çıkıyor. Sanatçı hassasiyetiyle verilen şeyler bunlar. Zarar mı verdi bize fayda mı verdi korona? Elbette ki dünyaya zarar verdi. Ama böyle bir mecra vardı, biz de buradan duygu ve düşüncelerimizi paylaşma imkanı bulduk.

Nisan Erdem: Mayıs'ta, 2021 mayısında yine üç haftalık bir kapanma dönemi oldu, uzundu. O zaman haberlerde şöyle bir şey gördüm: Ozanların Online Atışması. Şöyle demiş Karanlı ozanlar: "Bu ekranlar da kültürü yaşatmamız için yeterlidir." Ozanlar Zoom, Facetime üzerinden online atışma yapıyorlarmış. Peki siz de bu cümleyi kurabilir misiniz? Sizce de ekranlar bu kültürü yaşatmak için yeterli midir?

Maksut Koca: Ben de çok katıldım online programlara, yurt içi, yurt dışı, üniversitelerin de oldu, Kültür Bakanlığı'nın da oldu, UNESCO'nun da. Çok fazla bir randıman alamadık. Zaman zaman herkes de yüklendi ya internete. Çok fazla randımanlı olmadı ama yaptık. Ama bu kesinlikle yeterli değil yani. Bu sadece bir şeydir, belirli bir dönemde, ihtiyaç hasıl olmuş, siz de oradan duygu, düşüncelerinizi, sanatınızı paylaşmışsınız. Ama bu yani, ben buradan sanat yaparım, asla, çekirdek kabuğu kadar faydası olmaz. Ha sosyal medyanın gücü çok ama yani sosyal medyada, burada yetiştirdiğiniz âşığı ya da köy düğününde yetiştirdiğiniz âşığı yetiştirmek mümkün değil. İşin pratiğini görmeden olmaz. Bir de o şeydekiler yüzeysel şeyler. İşte orada bir atışma yapılmış falan. Demin de söylediğim gibi, aslında atışma, deyişmedir o, karşılıklı deyişme. O âşıklık geleneği içinde var, vazgeçilmezi ama âşıklık sade ondan ibaret değil. Taşlama, deyişmenin içinde her konuyu işlemek mümkün. Sana bir türkü söyleriz karşılıklı, o metheder, ben methederim, methiye olur bu. Bayrak üzerine yaparsınız, vatan üzerine, sevda üzerine, aşk üzerine... Ama bu derinlemesine oturaklı güzel sözlerle olması lazım. Benim itiraz ettiğim yön şu, âşıkları yemekten önce soğuk meze geliyor ya, yemekten önce soğuk meze olarak kullanan bir zihniyet var. Ya işte âşıkları getirip atıştırılmalı bir reyting olsun televizyonumuzda, radyomuzda. Böyle değil, yani.

Nisan Erdem: Ama iş ekrana bindiği zaman, sadece ekrana bindiği zaman sizin dedikleriniz oluyor yani?

Maksut Koca: Evet, aynen o oluyor.

Nisan Erdem: Geçeyim mi diğer soruya?

Maksut Koca: Evet.

Nisan Erdem: Soru biraz uzun ama tam istediğim noktaya gelebilmem için bir örnek vermem gerekiyor. Şimdi ben yazın bir konsere gittim, Göksel'in konserine gittim. Bir

şarkısının şöyle bir sözü var: “İçimde hırçın kuşlar, susmuyorlar susmuyorlar” Ben de bu kısmı çok seviyorum. Ama o gün konserde söylerken şöyle dedi: “İçimde hırçın kuşlar, gülmüyorlar gülmüyorlar” Ben de tabii içimden “Tüh ya, şarkının en sevdiğim kısmını yanlış söyledi,” diye geçirdim. Sonra eve geldim, sanki konserde otuza yakın şarkı söylememiş gibi taktım oraya. Oturdum, bunu düşündüm. Şarkının sözü, bestesi kendisine ait. Herhalde, dedim, Göksel şarkıyı yazarken ilk önce “İçimde hırçın kuşlar, gülmüyorlar gülmüyorlar” yazdı, sonra değiştirdi “susmuyorlar susmuyorlar” yaptı ama sahnede söylerken aklı ilk haline gitti.

Maksut Koca: “Susmuyorlar” mı diyor?

Nisan Erdem: Evet, şarkının aslı öyle ama sahnede söylerken “Gülmüyorlar” dedi. Ya da, diye düşündüm, yazarken ikisinin arasında çok kararsız kalmıştı, o yüzden sahnede kafası karıştı, öyle söyledi. Veya, bir olasılık daha, gerçekten “Susmuyorlar” yazdı ama sonra şarkı yayınlandı, klibi çıktı, artık olmuş bitmişken “Acaba ‘Gülmüyorlar’ mı deseydim?” diye düşünmeye başladı, yine kafası karıştı. Sonra, o an şunu fark ettim, sözü de onun bestesi de. İster “Susmuyorlar” der, ister “Gülmüyorlar” der. Benle ilgili bir şey değil ama, ben bir dinleyici olarak, artık onun yazılı bir metni var. Yazsanız internete o hali çıkıyor. Klibi açsam “Susmuyorlar” diyor. Şimdi onun bir metni artık ortaya çıkmış hem dijital hem de yazılı ortamda. Ben de bir dinleyici olarak ona alışmışım, artık herhangi bir değişim olduğunda, belki “Gülmüyorlar” daha iyi olsa bile tuhaf karşılıyorum. Çünkü o artık kalıp gibi...

Maksut Koca: Evet, o öyle algılanıyor artık.

Nisan Erdem: Şimdi bunu şuraya getirmek istiyorum. Siz, önceden, böyle klipler, kayıtlar olmadığında, hatta kaset bile olmadığında, diyorsunuz ki âşık kahvehanelerinde söylüyordum. İşte orada performans sergiliyordunuz. Siz bir akşam bir türkü söylerken, “sus” dediniz, ikinci gün “gül” dediniz, üçüncü gün sus da değil,

gül de değil, “dur” dediniz. İstedığınızı söyleyebilirsiniz değil mi? Varyasyon oluşturabilirsiniz, doğru değil mi bu? Eğer bu doğruysa, siz bunları kaydettiğinizde, misal kitap haline getirdiğinizde eseri dondurmuş mu olursunuz? Sözlü kültür ürünün yazılı hale geldiğinde, onun “donuk” hale gelmesi, kısıtlama getiriyor mu sanatınıza? Çok uzun oldu ama bu şekilde anlatabildim.

Maksut Koca: Anladım ben seni. Şöyle, daha açık bir dille anlatayım. Usta duvar ördüğü zaman duvarda her taşın bir yeri var. Şiir de öyledir. Şiirde her cümlelerin bir yeri var çünkü o rastgele söylenen bir şey değil. Doğaçlamada belki söylersiniz, belki yanlış da söylersiniz ama şiirde o taşlar yerine oturmuş zaten. Onun öyle olması gerekiyor, dondurmuyorum. Bizim sanatımızda, doğaçlamada, mesela iki âşık karşılıklı bir şey söylüyor ya da ben elime sazı aldım, yalnızım, bir şey söylüyorum. O anda cümleleri belki bir iki yerde yanlış kullanmış olabilirim, tam dolu dolu da kullanmamış olabilirim. O anda ağızımdan ne çıktıysa o. Ama sonradan “Ya bu çok güzel bir eser oldu ama burada bunu yanlış kullanmışım” demek, onu güncellemektir, dondurmak değildir. Güncellemektir. Bir de kitaplarda verilen mesajlar önemli. Şiirlerin, cümlelerin, kelimelerin yerli yerine oturması için emek olması lazım değil mi? Onu dondurma anlamında değil, onu daha güzel sunma anlamındadır. Mesela siz o “İçimde çılgın...” Ne diyor?

Nisan Erdem: “İçimde hırçın kuşlar, susmuyorlar susmuyorlar” Ben o halini beğenmiştim...

Maksut Koca: Hah, çok güzel. Aslında o öyledir, bakın. Kuş gülmez. Kuş ya öter ya susar. O cümle çok doğru. Susmuyorlar cümlesi. Sürekli ötüyorlar. Beni rahatsız ediyorlar. Cümle doğru. Ama “Gülmüyorlar” cümlesi yanlış orada. Çünkü kuş gülmez. Güler mi kuş? Ama ses çıkarır, öter. Bu dondurma anlamında değil.

Nisan Erdem: Şöyle mi diyelim o zaman, en iyi halini...

Maksut Koca: En iyi halini sunma anlamında.

Nisan Erdem: Mesela demin bahsettiğiniz eseriniz *Kim Bilir*, siz onu herhangi bir icrada düşündünüz, sonra yazdınız, bitirdiniz ve “Bu haliyle iyi, bu şekilde söylüyorum” dediniz. O sizin en son, üzerinde emin olduğunuz hal ve “Bu eser bu şekilde kaldı artık” diye bir düşünceniz yok. O zaten budur...

Maksut Koca: Evet, bitti, son halidir.

Nisan Erdem: (Şule’ye soruyor) Sanki sen atışma ile ilgili bir şey sormak istiyordun, yolda bahsetmiştin.

Şule Pire: Aslında cevap verdi ona Maksut Bey. Atışma esnasında yapılan doğaçlamalardan biri hoşunuza gitti diyelim, onu sonradan kaydederken sıkıntılar oluyor mu, hatırlamakta mesela. Değiştirip mi kaydediyorsunuz? Aklınızda tutup sonradan mı kaydediyorsunuz?

Maksut Koca: Aşağı yukarı, ben şahsen, söylediklerim aklımda kalıyor. Yani orada kafiyeler çok önemlidir. Şu kafiyede ne demişim, ne diyebilirim burada, unuttuğum yerler olursa, yani şurada şunu diyebilirim, bunu demişimdir mutlaka filan. Ama benim ezberim iyi. Biraz son zamanlarda artık yaşılanıyorum. Benim ezberim çok iyi, ben şiirlerimin birçoğunu ezbere biliyorum.

Nisan Erdem: Ben de onu diyecektim, bugün şiirler okudunuz, hep de ezberinizden okudunuz.

Maksut Koca: Tabii.

Nisan Erdem: Tüm âşıklar böyle midir?

Maksut Koca: Mutlaka olan arkadaşlarımız vardır ama bilmiyorum, benim biraz o özelliğim çok fazla. Çünkü ben daha ilkokula başlamamıştım, çocuktum, babam, baştan da dediğim gibi, benim ustam babam, saz çalmasını bilmezdi ama ben hikâyeleri, âşık havalarını, makamları, bunların hepsini babamdan öğrendim. İlkokula

daha başlamamıştım, akşam babama diyordum ki, “Baba, bir tane şiir oku, ben onu ezberleyeyim,” Bir şiir okuyordu, o kadar istekliydim ki, üç tane şiiri peş peşe bir iki defa söylüyordu, ben onu tekrar ediyordum ve bir kere tekrar edip uyuyordum. Sabahleyin tümü hafızamda duruyordu. Ezberim öyle iyiydi.

Nisan Erdem: Geçen ay biraz bahsettik ama şimdi daha da açmak istiyorum. YouTube’da bazı videolarınızın altında gerçekten çok fazla yorum var. Görüyor musunuz diye sorduğumda görüyorum ve beğeni bırakıyorum dediniz. Şimdi bunları sanal olmayan herhangi bir yerdeki performansınızda size gelen yorumlarla karşılaştırabilir miyiz? Eğer karşılaştırabilirsek, sosyal medyadaki tepkilere göre eserlerinizde değişime gidiyor musunuz?

Maksut Koca: Şimdi onlara benim sürekli bakmam, kontrol etmem, bakıyorum, okuyorum, karşılık vermem onlara, tamamen saygımdan. Beni adam görmemiş, etmemiş, Trakya’da, Doğu’da, Güneydoğu’da, var. Dinliyor, beni tanımıyor ama o eserin altına yorum yazmış. Onun bir karşılığı olmalı yani, o sizi kendisine o kadar yakın görüyor ki, “Bu da beni tanıyor herhalde,” diye, adamın aklına öyle gelebiliyor. Onun karşılığı var, onu beğenmek, bir iki cümle yazmak. Çok önemli. Ama şöyle kıyaslanamaz, yani sizi bir mekânda bin kişi dinler, beş yüz kişi dinler, böyle bir mekânda otuz kırk kişi dinler. Ama burada milyonlar var. Orayla yüz yüze konseri kıyaslamak mümkün değil. Çünkü orada öyle bir insan var ki, dağın başında ücra bir köyde yaşıyor ama elinde telefon var, şu var, oradan ulaşabiliyor, bu farklı bir şey ama güzel bir şey.

Nisan Erdem: Ekleme istediğiniz bir şey var mı bu konuda?

Maksut Koca: Şunu söyleyebilirim, sosyal medya her şeyde olduğu gibi, her şeyin güzel yönünü kullanmak lazım. Siz sosyal medyada güzel şeyler de paylaşabilirsiniz, güzel şeyler de takip edebilirsiniz değil mi? Her şeyin aşırısı iyi değil. Sosyal medya

da öyle. Ben kendi alanımda benim işime yaradığı şekilde kullanıyorum sosyal medyayı. Şiir paylaşıyorum misal, bazı faydalı sözler kendime göre. İletişim kuruyorum. Orada binlerce gönül bağı kurduğumuz insanlar var. Bir de şöyle, ben bir ara Facebook'u kapattım. Ya inanılmaz böyle bir üzüntüsünü paylaşanlar oldu. Sonra açtım, iyi ki de açtım. İnsan, en çok sevdiği insanı görmek istiyor değil mi? Orada sizi görmeyince bir şey oluyor onlar için de. O yüzden tekrar açtım, iyi ki de açmışım, devam ediyorum. Bir iletişim, tanıdık tanımadık insanlarla müthiş bir iletişim sunuyor sosyal medya. Siz işinize geldiği şekilde kullanın onu.

Nisan Erdem: Tamam, çok teşekkür ederim. Peki anlatmak istediğiniz bir hikâye var mı geçen defaki gibi?

Maksut Koca: Geçen defa ne anlatmıştım?

Nisan Erdem: Bir şiiri yazmanızdan bahsettiniz. *Aman dilber, huri melek misin sen...*

Maksut Koca: Onu anlattım değil mi size?

Nisan Erdem: Evet, yine anlatmak istediğiniz bir şey varsa kapatmadan ekleyebiliriz.

Maksut Koca: Sen şimdi zorla bir şey anlattıracaksın. (Gülüyor)

Nisan Erdem: Yani istiyorsanız ve aklınıza geliyorsa. Kaydedelim isterseniz ya da sadece bize anlatmak isterseniz...

Maksut Koca: Söyleyeyim, kayıttta da olsun, mühim değil. Şimdi biz iki arkadaş Almanya'ya gittik bir programa. Oradan çıktık, bizim oralarda da bizi seven arkadaşımız, eşimiz dostumuz, hemşerilerimiz çok. Bir tane İranlı bir arkadaşın evinde, o da müzisyen, otelde yerimiz var ama bizi o kadar çok seviyor ki, özellikle de beni çok seviyor. Çok önceden de tanışıyoruz. “Ya Allah aşkına benim misafirim olun,” dedi, böyle yalvarıyor falan. Ali Rıza ile beraberiz. Dedim tamam, gidelim. Dedi ki, benim eşim falan yok, zaten evli olmadığını biliyorduk. Evim müsaittir, dedi, bende kalın. Peki, dedik gittik. Şimdi ona gidince, kapıyı açınca içeride bir fırtına

koptu. İçeriden bir ses geliyor, köpek sesi geliyor, cama çıkıyor, kapıya vuruyor kendisini falan. Demek ki köpek içeride kalmış, sıkılmış artık. Dedim ki, bu nedir ya? Dedi ki, o benim köpeğimdir dedi. Ya, dedim, ben köpekten korkuyorum. Yok ya, o öyle bir köpek değil, dedi. Küçük, sevimli bir şeydir. (Gülüyor) İçeriye girdik şimdi. Ayaklarımızın altından giriyor, başımıza çıkıyor sevincinden hayvan, içeride sıkılmış. Adamın başına çıkıyor. Ben de dedim, bunun ismi ne? Dedi ki, ismi Cici. Ben de bir defa “Hadi Cici, git!” dedim, bir defa. Biraz da grip gibi bir şey olmuşum, rahatsızım. Ya, köpek benlen küstü. Vallahi billahi küstü. Artık benim yanıma gelmedi. Sahibinin yanına gitti, Ali Rıza’nın dizinin üstüne çıktı, Ali Rıza da “Gel Cici bala, gel,” diye başını okşuyor. Ali Rıza’yla oldu arkadaş. Sonradan ne imkan ettim köpek bana yaklaşmadı, öyle de üzüldüm ki. Neyse, gece salonda iki tane yer yaptı adam bize. Kendisi de odasında yatıyor. Saat iki buçuk üç falan oldu. Bende bir ateşlenme oldu, boğazım falan ağrıyor. Baktım Ali Rıza yatmış, ben uyuyamıyorum, biraz gülelim falan. Bu arada aklıma bir şey geldi. Ali Rıza’ya takılarak dedim ki, “Ali Rıza, Usta, kalk, bir kâğıt kalem al, öyle sineme birkaç dörtlük söz geldi. Onları söyleyeyim, onları kaleme al, ne olur ne olmaz, ben çok kötü hastalandım,” deyince Ali Rıza’nın bana karşılığı şu “Yok yok, ben vallahi kalkamam, ben senden beter hastayım, ben yazamam. Cici Bala’ya de, Cici Bala yazsın.” (Gülüyor) Cici Bala da köpek! Güldük falan, hakikaten bir saat güldük, o ortam farklı oldu. Orada yazdığım bir şiiri paylaşayım, onun hikâyesi.

“ Garip bir yolcuyum dursuz duraksız,

Dertli geçer ayım, yılım gurbette,

Ayrılık en keskin kılıçtan farksız,

Doğranırım dilim dilim gurbette.”

(Şiirin burasında duraklıyor)

Nisan Erdem: Eğer adını hatırlıyorsanız kitabınızdan bulayım.

(Şiirin adı *Garip Yolcu*, kitaptan buluyoruz ancak gerek kalmadan ezberden okumaya devam ediyor)

Maksut Koca:

“Tutuşmuşum dumanım yok yanarım,

Gözyaşım sel, iki gözü pınarım,

Yaprakları hasret açan çınarım,

Köküm memlekette, dalım gurbette.

Sılada bülbüller ötüyor şimdi,

Memleket gözümde tütüyor şimdi,

Sanma Maksut rahat yatıyor şimdi,

Zulüm çekiyorum, zulüm gurbette.”

Nisan Erdem: Demek bu Almanya’daki Cici’yle olan geceden bir şiir.

Agah Adıgüzel: Bu söylenenlerin anlamlarını anlayabiliyorsunuz değil mi?

Maksut Koca: Ooo, çok fena biliyorlar.

Agah Adıgüzel: Bir şiirinin de öyküsünü ben anlatayım, Maksut Bey belki hatırlamaz.

Eski açtığı yer vardı Göztepe’de...

Maksut Koca: 96 yılıydı.

Agah Adıgüzel: Sanatseverler, herkes oradaydı her akşam. Maksut Bey Kars’a gidip birkaç gün kalıp dönmüştü. Türkü söylemeye başlarken dedim ki, “Âşık, şimdi o türküyü bırak, ben sana bir şey soracağım.” Sen hatırlamıyorsun değil mi?

Maksut Koca: Hayır.

Agah Adıgüzel: Dedim ki, “Gittin gördün, bizim eli, bizim eller nasıldır? Sen orayı anlat doğaçlama.” İşte *Bizim Eller* türküsü o zaman doğdu.

Nisan Erdem: Onu okur musunuz?

Maksut Koca: *Hasretin yüzümde tüter*, o değil mi?

Nisan Erdem: (Kitaptan bakıyor) Evet o.

Maksut Koca: Kitapta var mı o?

“Hasretin gözümde tüter,

Bizim eller, bizim eller.

Sensizlik ölümden beter,

Bizim eller, bizim eller”

Nisan Erdem: Evet, var. (Devamını kitaptan okuyor)

“Sen yaramda ince sızı,

Dert çekenin yanar özü.

Sen ana, ben hasret kuzu,

Bizim eller, bizim eller.

Maksut yandı kerem oldu,

Yaram azdı, verem oldu.

Göçtük geldik viran oldu.

Bizim eller, bizim eller.”

Agah Adıgüzel: O şiiri işte ben defterime yazdım.

Nisan Erdem: Demek bir de sizin sayenizde doğaçlama doğdu.

Maksut Koca: Hocanın öyle bir mahareti vardı ama, bizim orada söylediklerimizi sürekli kaleme alıyordu. Doğaçlama yaptıklarımızı.

Nisan Erdem: Aaa demek hepsini tutuyordunuz, ne güzel. Ne öğretmenisiniz?

Agah Adıgüzel: Edebiyat.

Şule Pire: Siz bu kaydetme sürecinden bahsetmek ister misiniz? Nasıl kaydediyordunuz?

Agah Adıgüzel: Şimdi o günlerde kameram yoktu tabii, cep telefonu da yok...

Maksut Koca: Tabii, o zamanlar yok daha.

Agah Adıgüzel: Benim sürekli yanımda bir çantam vardı, içinde ajandam vardı. Âşıklarımız meydana çıkınca çoğu kez ben ayak verirdim, uyak yani. Onlar atışmaya başladığı an kalem defteri hazırlardım anında. Tarihi, saatini, kim konuşuyor adını yazardım. O defterim şimdi duruyor, bilgisayara da aktardım. O ilginç oluyor şimdi, demin konuştunuz ya, aklınızda nasıl kalıyor, tamam âşığın belki aklında kalabilir ama diğerlerinin kalmıyor. Onlar unutuyor...

Maksut Koca: Yok, benim de hiç aklımda yok ki, bilmiyorum ne söylemişim.

Agah Adıgüzel: Yazdığım çok önemli oldu, çok güzel şeyler çıktı ortaya. Halk edebiyatına bir çeşit hizmettir o.

Nisan Erdem: Soyadınız nedir? Söylediklerinizi kayda geçirebilirim, değil mi?

Agah Adıgüzel: Adıgüzel. Evet, geçirebilirsiniz. Şimdi âşıkların bir çoğu derdi ki, "Hocam, sen masaya oturup da kağıt kalemi alıp yazmaya başladığında bizim öyle bir zorlama geliyor ki, kendimizi daha iyi, daha edebi sözler söylemeye zorluyor ki çünkü bir edebiyat öğretmeni beğenmezse söylediklerimizi anlamsız kalır. O yüzden daha edebi, anlamlı sözler üretmeye çalışıyoruz. Bu da çok güzel bir şey.

Nisan Erdem: (Maksut Koca'ya soruyor) Siz de diğer âşıklar gibi mi hissediyordunuz?

Maksut Koca: Yani mutlaka, kalıcı oluyor ya...

Agah Adıgüzel: Yazılacak ya, kayda geçecek ya, bir de o çok önemli.

Maksut Koca: Kayıt olmasa belki...

Nisan Erdem: Hııı, biraz daha az düşüneceksiniz yani. (Gülüyor)

Maksut Koca:(Gülüyor) Ama bende bir şey var, ben bazen en güzel şiirlerimi, doğaçlamada yazmışım. Atışma yapacağım zaman şiir gibi atışma yaparım yani.

Agah Adıgüzel: Tabii tabii, anlam yüklersin. Sanat.

Maksut Koca: Evet, yapımda var o.

Agah Adıgüzel: Bir televizyon programında seyirciyim, canlı yayındayız. Sen ve Ahmet Poyrazoğlu atışma yapıyorsunuz. Giresunlular Derneği götürmüş bizi oraya. Ahmet Poyrazoğlu öğretmendir. İlkokul öğretmenidir. Üniversite mezunudur. Yanımda oturan seyirci, Giresunlu bir genç dedi ki, “Bak,” dedi “Şu kıvrıcık saçlı ozan öbüründen daha anlamlı söylüyor,” dedi biliyor musun? Dedim “Evet, ikisinin arasında bir fark var, diğeri öğretmendir, üniversite mezunudur ama o ortaokul mezunudur.” Halbuki beklenen şudur, öğretmen daha edebi anlamda söylemesi beklenir ama en güzel söyleyen Maksut Feryadî’dir orada. Şimdi biraz önce kulak misafiri oldum. Size verdiği cevapları bir akademisyen ancak bu kadar yapabilir, düzenli konuşabilir. Okumuş, eğitim almış birisi, çok kitap okumuş birisi ancak bu kadar düzenli konuşabilir. Ben Maksut Feryadî’nin de çok kitap okuduğunu biliyorum.

Maksut Koca: Eyvallah.

Agah Adıgüzel: Hah şu var, öğretmenlik yaparken liselerde, o anda çocuklara bir örnek vermem gerekirse kendimi o kadar zorlardım ki en iyi örneği vermek için. Çünkü orada kendini zorunlu hissediyorsun, bunu yapacaksın. Yapmazsan öğretmenlik değil. Müfettiş dersi dinlerken bile yaratıcı gücümü konuşturarak müfettişi şaşırtmışımdır yani. Anlattıklarımı hem tahtaya çiziyorum, hem anlatıyorum. Müfettiş böyle hayran hayran bakıyor ağzı açık. Dedi ki, ben böyle bir öğretmen görmedim! Öyle oluyor âşıklar meydana çıkınca da. Her biri bir eğitimci gibi, edebi eğitim almış gibi kendilerini zorluyor ve en sanatsal içerikli sözleri söylüyorlar.

Nisan Erdem: Orada müfettiş geldiğinde daha fazla ihtimam göstermeniz gibi, âşıklar da siz yazdığınızda daha özenli oluyor.

Maksut Koca: Evet, aynen öyle oluyor.

Konuşmanın devamında Agah Bey kaydettiği atışmaları gönderebileceğini söyledi. Ardından konunun âşıklar meselesinin dışına çıkması sebebiyle kaydı kapattım ve ikinci mülakat böylece sona erdi.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Admin Password. (2013, 18 Eylül). *Özay Gönlüm - Çöz de Al Mustafa Ali* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=-sGbw0naGo8&t=5s>

Âşık Erol Şahiner. [@asikerolsahiner]. (Aralık 2019) Gönderiler. [Instagram hesabı]. Instagram. Erişim Eylül 2022, <https://www.instagram.com/asikerolsahiner/> 'den.

Âşık Maksut Koca (Feryadi). (Mayıs 2020). [YouTube Kanalı]. Erişim Eylül 2022, <https://www.youtube.com/channel/UCJUDaL5ogu6IUfrmNBKLDqw> 'dan.

Âşık Maksut Feryadî Koca (Resmi Sayfası). (Mayıs 2011). Anasayfa. [Facebook hesabı]. Facebook. Erişim Eylül 2022, <https://www.facebook.com/maksutferyadi> 'den

Âşık Maksut Koca. [@OzanMaksutKoca]. (Ocak 2015). Tweetler & Yanıtlar [Twitter hesabı]. Erişim Eylül 2022, <https://twitter.com/ozanmaksutkoca> 'dan.

Âşık Maksut Koca. [@maksutkoca]. (Temmuz 2016). Gönderiler. [Instagram hesabı]. Instagram. Erişim Eylül 2022, <https://www.instagram.com/maksutkoca/> 'dan.

Âşık Orhan Üstündağ. (2020, 17 Ağustos). *Atışma 1 - Âşıkla popçununun atışması - Âşık Orhan Üstündağ - @israfilustundag* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=JTZwxBNa6a0>

Âşık Orhan Üstündağ. [@asik_orhan_ustundag]. (Ağustos 2020). Gönderiler. [Instagram hesabı]. Erişim Eylül 2022, https://www.instagram.com/asik_orhan_ustundag/ 'dan.

Dertli Divani. [@dertlidivaniofficial]. Gönderiler. [Instagram hesabı]. Erişim Eylül 2022, <https://www.instagram.com/dertlidivaniofficial/> 'dan.

İber Prodüksiyon. (2015, Aralık 21). *Kim Bilir* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=ZaoKUGHH9oQ>

Poll Production. (2022, 11 Mayıs). *Âşık Maksut Feryadî - KİM BİLİR*. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=KwBhh_yd60s

Ramis Serhat. (2022, 27 Temmuz). *Kimbilir - Ramis Serhat & Âşık Maksut Feryadî* (Official Music Video) [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=DCPOMh-v7nE>

UNESCO Türkiye. (2020, 14 Mayıs). *KORONA DOĞAÇLAMASI* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=UOwXTOxaS3g> 'dan.

KAYNAKÇA

- Albayrak, Nurettin. (2010). *Halk edebiyatı sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Artun, Erman. (2010). *Âşık edebiyatı metin tahlilleri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Artun, Erman. (2011). Günümüzde yaşayan âşıklık geleneği üzerine düşünceler. *Âşık Sanatı Sempozyumu*.
<https://kapadokyayayinlari.kapadokya.edu.tr/yayin/asik-sanati-sempozyumu-2021-haci-bektas-i-veli-yili-bildiriler-kitabi/> 'dan erişildi.
- Artun, Erman. (2014). *Ansiklopedik, halkbilimi/halk edebiyatı sözlüğü* terimler-motifler-kavramlar. Adana: Karahan Kitabevi.
- Arvas, Abdulselam. (2021). *Karacaoğlan & deli gönül uçuşu yine*. İstanbul: Muhit Kitap.
- Atalay, Adil Ali. (2022). Korona covid-19 Cerrahpaşa korona'yı nasıl yendi ? İstanbul: Can Yayınları.
- Atalay, Adil Ali. (haz.) (2020) *Karaağaç şiir antolojisi*. İstanbul: Can Yayınları.
- Bars, M. E. (2020). *Âşık Kimdir?* Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 3 (4) . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uhad/issue/54670/655054> 'dan erişildi.
- Bolçay, Ezgi (2012). *Kars'ta âşıklık geleneği ve Karşlı Âşık Maksut Koca'nın hayatı, sanatı ve şiirleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Bekki, Salahaddin. (2021). *Halk müziğinin seyyar radyosu Âşık Veysel*. İstanbul: Muhit Kitap.
- Çapraz, Erhan. (2021). *Bedriddin ile Zöhra: bir Şeyh Bedreddin kurmacası*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Çapraz, Erhan. (2015). *Sosyo-kültürel bağlamda Kayserili Rûzî ve şiirleri* (İnceleme-Tenkitli Metin) (Doktora Tezi) Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

- Çobanoğlu, Özkul (1999). *Elektronik kültür ortamında âşık tarzı şiir geleneği bağlamında Çukurova âşıkları üzerine tespitler*. https://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_3/cobanoglu.php 'dan erişildi.
- Çobanoğlu, Özkul. (2021). *Âşık tarzı kültür geleneği ve destan türü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Durmaz, Uğur. (2020). *Elektronik kültür ortamında bir âşık: Şemsi Yastıman*. İstanbul: Paradigma Akademi Yayınları.
- Durmaz, Uğur (2020). Bir mekânın anatomisi: halk edebiyatı ürünlerinin yaratma ve icra ortamı olarak kahvehaneler. *Uluslararası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1137329> 'dan erişildi.
- Durmaz, Uğur. (2021). Âşıklığın yeni cönkleri: sosyal medyanın âşıklar için yeni bir yaratma ve icra ortamı olarak görünümü. *Âşık Sanatı Sempozyumu Hacı Bektâş-ı Velî Yılı Bildiriler Kitabı* içerisinde <https://kapadokyayayinlari.kapadokya.edu.tr/yayin/asik-sanati-sempozyumu-2021-haci-bektas-i-veli-yili-bildiriler-kitabi/> 'dan erişildi.
- Düzgün, Dilaver. (2020). Âşık edebiyatı. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* içinde. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Fidan, Süleyman. (2017). *Âşıklık geleneği ve medya endüstrisi/geleneksel müziğin medyadaki serüveni*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Finnegan, Ruth. (1977). *Oral poetry: its nature, significance and social context*. London: Cambridge University Press.
- Fowler, R. M. (1994). *How the secondary orality of the electronic age can awaken us to the primary orality of antiquity?* <http://aom.jku.at/archiv/cmc/text/fowler/index.html> adresinden erişildi.
- Gökçen, Ali Hikmet. (2015). *Kent ortamında iki âşık: Maksut Koca ve Nevruz Ali Çiçek*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.) İzmir: Ege Üniversitesi.
- Gökyay, Orhan Şaik. (1984). Cönkler üzerine. *Folklor ve Etnografya Araştırmaları* içerisinde. İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları.

Günay, Umay. (2021). *Türkiye’de Âşık tarzı şiir geleneği ve rüya motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Havelock, Erick. (1986). *The muse learns to write*. New Haven: Yale University Press.

Kasımoğlu, Seval. (2021). Çevrimiçi/sanal dünyada âşıklık geleneği: anka cem evinde ozanlar günü programı ve âşık orman. *Âşık Sanatı Sempozyumu Hacı Bektâş-ı Velî Yılı Bildiriler Kitabı* içerisinde. <https://kapadokyayayinlari.kapadokya.edu.tr/yayin/asik-sanati-sempozyumu-2021-haci-bektas-i-veli-yili-bildiriler-kitabi/> ‘dan erişildi.

Kaya, Doğan. (2017). *Sivas’ta yapılan âşıklar bayramı tarihçesi üzerine tespitler*. https://dogankaya.com/fotograf/sivas_asiklar_bayrami_tarihcesi.pdf ‘den erişildi.

Kaya, Doğan. (1997). *Edebiyatımızda âşık kolları ve şenlik kolu*. http://dogankaya.com/fotograf/asik_kollari.pdf ‘dan erişildi.

Koca, Âşık Maksut. (2007) *Sular yandı*. İstanbul: Yalın Ses Yayınları.

Koz, Sabri. (2012). Cönk ve mecmua yapraklarında âşık aramak. *Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı* içerisinde. (haz.) Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım. İstanbul: Turkuaz Yayınları.

Köprülü, Mehmet Fuad. (2018). *Edebiyat araştırmaları (I)*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Makas, Z. (1999). Âşık Şenlik’in Borçalı seferi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (6) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sutad/issue/26296/277094> adresinden erişildi.

Öztürkmen, Arzu. (1998). *Türkiye’de folklor ve milliyetçilik*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Patterson, Emma E. (2015). *Oral transmission: a marriage of music, language, tradition, and culture*. <https://digitalcommons.cedarville.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1054&context=musicalofferings> ‘dan erişildi.

- Sona, İbrahim. (2016). Yazılı kaynaklarda, kültürel hafıza cönkler. *Milli Folklor*. <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=111&Sayfa=75> 'dan erişildi.
- Şenel, Süleyman. (1999). Cumhuriyet Dönemi'nde Türk halk müziği araştırmaları, *Folklor/Edebiyat*, 17.
- Taşlıova, Mete. (2014). *Stüdyoya taşınan âşıklık veya 'stüdyo tipi' âşıklığa doğru: sözlü <doğal> ve dijital <elektronik> icra yapıları üzerinde mukayese*. Türkbilig. <https://docplayer.biz.tr/152911-Studyoya-tasinan-asiklik-veya-studio-tipi-asikliga-dogru-sozlu-dogal-ve-dijital-elektronik-icra-yapilari-uzerinde-mukayese.html> 'dan erişildi.
- Taşlıova, Mete. (2006). *Elektronik cönk kavramı ve Türk halkbilimi'nin değeri bilinmeyen kaynakları*. Türkiyat Araştırmaları <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/328322>'dan erişildi.
- Tecer, Ahmet Kutsi. (1932). *Sivas halk şairleri bayramı*. Sivas: Kamil Matbaası.
- Tek, Recep. *Türk edebiyatında dertli olgusu Âşık dertli ve eserleri (inceleme-metin)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi: Kayseri.
- Töret, Aslı Büyükokutan. (2021). Covid-19: küresel salgın sürecinin Âşık Nurşah'ın şiirlerine yansması. *Motif Vakfı*. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1654841> 'dan erişildi.
- Walter J, Ong. (2018). *Sözlü ve yazılı kültür: sözün teknolojileşmesi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Yakıcı, Ali. (1993). Halk şairlerinin Atatürk'e bakışı *Halk Ozanlarının Sesi* içinde. 1, (3), Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.
- Zaman, Süleyman (2014). *Adil Ali Atalay (Vaktidolu) yaşamı-dünya görüşü ve eserleri*. İstanbul: Can Yayınları.